

SINTER 20
Ochrana prírody a jaskyniarstvo v roku 2011 z pohľadu múzea
Založený v roku 1989
Vydalo: © Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, 2011
Adresa redakcie: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Školská ul. 4, 031 01 Liptovský Mikuláš
tel.: 044/547 72 33; 547 72 11; fax: 044/551 43 81; http://www.smopaj.sk; e-mail: smopaj@smopaj.sk
Editor: doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.
Výkonný redaktor: RNDr. Dagmar Lepišová
Redakčná rada: Magda Čopková, Ing. Jiří Goralski, Mgr. Eva Greschová, Ing. Peter Holúbek, Mgr. Iveta Korenková, Edita Paprčková, Dagmar Staroňová, Ing. Kristína Urbanová
Grafická úprava: Miroslava Sýkorová
Jazyková úprava: Edita Paprčková
Tlač: Tlačiareň RVprint, s. r. o., Uhorská Ves 84, 032 03 Liptovský Ján
ISSN 1336-7595

Predná strana obálky: Nádoba – nález z jaskyne Domica, (neskorá doba bronzová, kyjatická kultúra), Miska – nález z jaskyne Vlčia diera, (lengyelská kultúra), Príležitostná obálka k výročiu podpísania Ramsarskej dohody, Tlačový list Drop fúzatý, vyd. 2011. **Druhá strana obálky:** Ilustrácia P. Uhereka z roku 1989. **Tretia strana obálky:** Ilustrácia P. Uhereka z roku 1989. **Zadná strana obálky:** Úvodný panel výstavy 90 rokov časopisu Krásy Slovenska.

OBSAH

Dana Šubová: Slovo na úvod 3

Populárno-náučné články

Peter Holúbek: Jaskyne a speleologicky zaujimavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2011 5

Monika Orvošová, Lukáš Vlček: Vplyv mrazu na zvetrávanie jaskynných priestorov na príklade vybraných jaskýň Nízkych a Vysokých Tatier (Slovensko) 15

Gabriel Lešinský: Nové jaskyne tiesňavy Železná brána vo Volovských vrchoch 20

Jozef Psotka: Príspevok k speleologickému prieskumu Galmusu 21

Kristína Urbanová: Huby Prírodnej rezervácie Jelšie 22

Z fondov a zbierok múzea

Eva Bartošová: Zbierka fotodokumentácie Archívu SMOPaJ 24

Magda Čopková: Čo sa udialo v knižnici v roku 2011? 24

Leonard Ambróz: Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny – evidencia chránených území Slovenskej republiky v roku 2011 25

Dagmar Lepišová: Prehľad chránených stromov v štátnom zozname podľa krajov za rok 2011 27

Eva Greschová: Tvorba virtuálnych fondov a zbierok – digitálny archív múzea 28

Martin Vecko: Štruktúra a počet zbierok múzea 30

Ivica Hlaváčová: Národná databáza jaskýň v roku 2011 31

Darina Vacková: Grafická dokumentácia jaskýň Revúckej vrchoviny a Juhoslovenskej kotliny v zbierkovom fonde múzea 31

Z histórie

Eva Greschová: Jozef Čajka (1931 – 2004) 33

Iveta Chomová: Kalendárium 34

Eva Greschová: Ústredie štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši (1981 – 1992) a súvisiace legislatívne úpravy 36

Aktivity múzea

Výstavná činnosť 38

Podujatia 40

Projekty 43

Iné aktivity 45

Spoločenská kronika

Iveta Chomová: Edita Paprčková 48

Kristína Urbanová: Janka Padyšáková 48

Dagmar Lepišová: Jiří Goralski 48

Recenzie

Kristína Urbanová: V. Albouy a kol.: Příroda plná překvapení, Reader´s Digest Výběr, spol. s. r. o., Praha 2010 .. 49

Na záver

Peter Holúbek: Zápisnica pri príležitosti kolaudácie prác v Demänovskej jaskyni Slobody 50

Milí priatelia,

v roku 2011 sa začala ďalšia etapa v histórii nášho múzea. Nejednalo sa síce o žiadne významné výročie, ale o významné zmeny, ktoré nám priniesla začatá rekonštrukcia historickej budovy múzea na Školskej ulici. Začiatkom roka sme vysťahovali expozície, knižnicu, depozitáre, kancelárie s celým inventárom, aby sme uvoľnili priestory stavebnej firme. Všetci dúfame, že vynovené priestory a hlavne nové, moderné a zaujímavé expozície sa stanú lákadlom pre domácich i zahraničných návštevníkov, že naše múzeum bude plniť aj naďalej funkciu poprednej slovenskej kultúrno-vzdelávacej inštitúcie. Dovtedy budeme musieť pracovať v provizórnych a dosť stiesnených podmienkach.
Napriek tomu je našou snahou zachovať čo najviac aktivít a podujatí, na ktoré si verejnosť už zvykla a rovnako si plniť úlohy nevyhnutné pre činnosť múzea. Ako sa nám darilo napĺňať tieto predsavzatia, sa dočítate na stránkach nášho časopisu. Populárno-náučné články informujú o výsledkoch výskumnej činnosti oddelenia ochrany prírody a oddelenia jaskyniarstva. Ďalej sa v časopise môžete dozvedieť o akvizičnej činnosti múzea. Priblížime vám tiež pár zaujímavých osobností a udalostí z histórie jaskyniarstva a ochrany prírody. Keďže sa vo výstavnej miestnosti dočasne inštalovala expozícia, poslednou veľkou výstavou v starých priestoroch bola putovná výstava venovaná 90. výročiu založenia časopisu Krásy Slovenska, na ktorej sa autorsky podieľali aj naši pracovníci. Viac sa o nej dočítate v podkapitole Výstavná činnosť.
V posledných rokoch sa múzeum zapája formou prednášok, tvorivých dielní a rôznych podujatí realizovaných v rámci významných medzinárodných dní v oblasti ochrany prírody a životného prostredia do výchovno-vzdelávacieho procesu školskej i predškolskej mládeže. Ak vás zaujíma, čo konkrétne sme pre verejnosť v roku 2011 pripravili, dočítate sa o tom v rubrike Aktivity múzea. Do pozornosti dávame aj príspevok o implementácii projektov zo štrukturálnych fondov Európskej únie, pretože práve vďaka nim sa nám podarilo dosiahnuť dobré výsledky vo viacerých oblastiach. Záver už tradične patrí rôznym správam, recenziám a našim jubilantom.
Verím, že v uverejnených príspevkoch nájdete opäť niečo, čo vás zaujme.

Dear friends,

the year 2011 started the next period in the Museum history. It connected with no anniversary but with important changes resulted from reconstruction of a historical building of the Museum at the School Street. At the beginning of the year we relocated expositions, a library, deposits, and offices to make room for building works. We all hope that reconstructed spaces, and mainly new, modern, and interesting expositions will be charming for local and foreign visitors, and the Museum will be further known as a foremost Slovak culture-educative institution. However, by that time we must work in provisional conditions.
Despite of this we try to continue with some activities and events that are realized regularly as well as to discharge duties inevitable for Museum working. How we managed to fulfil these tasks we can read on the pages of our bulletin. Popular-educative articles inform about results of research activities of the nature protection department and speleological department. You can gather knowledge about acquisition activity of the Museum. The bulletin also offers you some information about several important personalities and events from history of nature protection and speleology. In the original exhibition hall there was last installed a mobile exhibition devoted to 90th anniversary of establishing the Beauties of Slovakia Magazine, on realization of which our workers participated as well. In this spaces there is temporarily installed an exposition now. You can find out more information about mentioned exhibition in the section Exhibition Activities.
The Museum also involves in school and preschool educative process by a form of lectures, workshops and various events realized on the occasion of important international days in the field of nature protection and environment. If you are interested in concrete activities made for public in 2011 you will gather information in the section Museum Activities. We would like to draw your attention to an article about implementation of projects from structural funds of the European Union because just thanks them we managed to reach good results in the several fields of activities. Conclusion traditionally belongs to various reports, reviews, and our colleagues celebrating a jubilee.
We hope that our bulletin brings many interesting information again.

Dana Šubová, Museum Director

Translation: Eva Mauritzová

Jaskyne a speleologicky zaujimavé miesta zaregistrované a preskúmané počas získavania zemepisných súradníc v roku 2011

Peter Holúbek

Aj v roku 2011 sa zameriavali vchody do jaskýň GPS prístrojmi v súlade so štrukturálnym fondom EÚ Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea. Na pracovisku v Liptovskom Mikuláši sa zaregistrovali, preskúmali alebo zdokumentovali aj tieto neznáme lokality:

Rozsadlinová jaskyňa Puklina a Diera pod Netopierou jaskyňou v Jánskej doline v Nízkych Tatrách

Pri lokalizácii Netopierej jaskyne sa pod ňou našli dve jaskyne, ktoré neboli evidované v databáze múzea. Prvá je 6 m dlhá rozsadlinová jaskyňa Puklina, ktorá pretína nevýrazné bralo medzi Jánskou dolinou a dolinkou Medzibrodie. Nemá zrejme ďalšie pokračovanie a má iba dokumentačnú hodnotu. Jej zemepisné súradnice v JTSK x-1202329,526, y-377143,442, nadmorská výška 861 metrov. Severne od nej sa nachádza 3 m dlhá lokalita so stopami riečnej modelácie a nazvali sme ju Diera pod Netopierou. Po výkopových prácach v tejto plazivkovitej diere je tu možné očakávať ďalšie pokračovanie. Jej zemepisné súradnice v JTSK x-1202321,257, y-377142,258, nadmorská výška 869 metrov.

Jaskyňa v kameňolome v Závažnej Porube v Liptovskej kotline

Dňa 17. 1. som zameral súradnice jaskyne vytvorenej v kameňolome v blízkosti obce Závažná Poruba. Ide o lokalitu, v ktorej sa ťažili treťohorné vápence. Jej

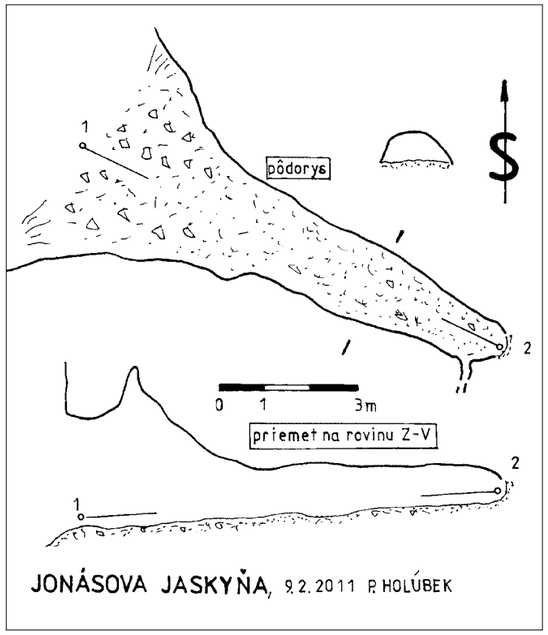

Vchod do jaskyne v kameňolome. Foto: P. Holúbek

vchod sa nachádza v pravej, teda severnej strane kameňolomu neďaleko príjazdovej cesty. Nachádza sa tu veľa neporiadku a smetí. Jaskyňu preskúmal prof. Ján Volko Starohorský po jej objavení pri ťažbe v roku 1965. Podľa P. Bellu a Ľ. Gaála v zborníku Slovenský kras 32 *Úplne a čiastočne zaniknuté jaskyne na Slovensku* je táto lokalita zaniknutá, avšak zachovala sa do dnešných dní. Niekedy v roku 1995 ju zameral P. Orvoš v dĺžke 16,17 metra a pokúsil sa ju vykresliť spolu s kameňolomom axonometricky, tento dokumentačný materiál sa nachádza v múzeu. Jej zemepisné súradnice JTSK x-1196488,571, y-379567,969, nadmorská výška 743 metrov.

Jonásova jaskyňa v Jánskej doline v Nízkych Tatrách

Lokalizácia jaskyne Jonásova podľa informácie Dušana Jančoviča dňa 9. februára. Táto lokalita sa nachádza v severných svahoch kóty Kopa (1 420,3 m n. m.), západne od nevýraznej svahovej dolinky Jonásova. Ide o fragment starej jaskyne s dĺžkou 10 metrov, ktorá ide do masívu juhovýchodným smerom. Dno mierne stúpa a tvorí ho suť, ktorá vznikla mrazovým zvetrávaním jaskyne. Je ukončená hlinitým sedimentom, v ktorom sú vápencové úlomky. Tesne pred koncom jaskyne vybieha na juh tesný kanálik, ktorý azda vyhrabala líška s cieľom založiť si tu brloh. Ide o zaujímavú lokalitu, ktorá by stála za sondu, pretože sa zdá, že ide o fragment starej riečnej jaskyne, o čom svedčia aj tvary stien pred jej ukončením. Jej zemepisné súradnice JTSK x-1200855,769, y-378997,095, nadmorská výška 1 082 metrov.

Vchod do Jonásovej jaskyne. Foto: P. Holúbek

Muránska jaskyňa v Belanských Tatrách. Foto: P. Holúbek

Ponor v Marušovej dolinke v Jánskej doline v Nízkych Tatrách

V dolinke Marušová, južne od kóty Biela Marušová (1 097,9 m n. m.) som zameral 9. 2. aj ponor, kde sa ponárajú v zablatenej sutine vody s výdatnosťou rádovo decilitre za sekundu, ktoré pochádzajú z nekrasových pieskovcových bridlíc a pravdepodobne vytekajú v prameni zachytenom do vodovodnej siete pod jaskyňou Petina. Do podzemia sa tu ísť nedá a ešte aj dnes sa tu nachádza starý rozpadnutý záchod, ktorý slúžil pastierom

Ponor v Marušovej s rozpadnutou latrínou. Foto: P. Holúbek

oviec z neďalekej koliby na jednoduchú likvidáciu odpadu. Jeho zemepisné súradnice JTSK x-1200686,816, y-377910,978, nadmorská výška 845 metrov.

Prievan a jaskyňa na Katovej skale pri Sklabinskom Podzámku vo Veľkej Fatre

Pri lokalizácia jaskýň K-1 a K-2, ktoré opísal P. Mrázik v Slovenskom krase 28 som dňa 16. 2. z juhozápadnej strany Katovej skaly (927,4 m n. m.) zaregistroval prievan vedúci spomedzi skalných blokov, ktorý roztápal snehovú pokrývku. Je tu pre človeka neprielezný otvor do podzemia, ktorým som dnu strčil papek s dĺžkou asi 3 metre. Po ľahkom kopaní by sa dalo zistiť, či tu nie je vstup do jaskynných priestorov, čo by mohli urobiť mar-

Prievan na Katovej skale. Foto: P. Holúbek

Vchod do Katovej jaskyne. Foto: P. Holúbek

tinskí jaskyniari. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality x-1192475,640, y-422537,854, nadmorská výška 813 metrov. Pri neúspešných hľadaniach Priepasti na Katovej skale, ktorú spomína A. Droppa vo svojej práci v Československom krase 26 o Sklabinskom krase sme našli asi novú jaskyňu s dĺžkou 10 metrov vysoko v skalách Katovej skaly v akomsi skalnom amfiteátri vo východnom úbočí Katovej skaly. Má dva nad sebou ležiace vchody, ktoré ústia do menšej sienky, kde by sa núdzovo dalo stráviť aj niekoľko dní. Z nej vybieha na sever chodba, ktorá sa zmenšuje, avšak nedošiel som na koniec. Treba túto lokalitu ešte preskúmať a jednoznačne určiť či to je alebo nie je nová jaskyňa a či to nie je náhodou známa jaskyňa, ktorú A. Droppa vo svojej práci v Československom krase nazval Katova jaskyňa. Ide o lokalitu, ktorá je v línii prievan Jánošíkova a Priepasťová jaskyňa. Asi nemá veľkú nádej na ďalšie pokračovanie. Doteraz nenájdenú lokalitu Priepasť na Katovej skale by bolo dobré pokúsiť sa nájsť so znalcami miestnych pomerov.

Diera v Korbeľke pri Ľubochni vo Veľkej Fatre

Lokalizácia jaskyne Korbeľka, ktorú preskúmali jaskyniari z Ružomberka v 70. rokoch minulého storočia. Boli

Diera v Korbeľke. Foto: P. Holúbek

veľmi zlé podmienky, zmrznutý sneh a ľad, šmýkalo sa, ale nakoniec sa jaskyňa zamerala. Asi 200 metrov pod jaskyňou Korbeľka som zaregistroval mrazovú lokalitu s názvom Kryogénna diera s dĺžkou 4 metre. Nie je ničím zaujímavá, ale priamo pod ňou sa nachádza medzi lístím a masívom kratší otvor, z ktorého vanul teplý prievan, takže by bolo zaujímavé overiť pokračovanie výkopovými prácami. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality x-1184752,110, y-413586,309, nadmorská výška 593 metrov.

Hlboké Košarisko v Suchej doline v Západných Tatrách

Hlboké Košarisko sa nachádza v Suchej doline, južne od Suchého vrchu (1 477 m n. m.) v bočnej dolinke Huňovej.

Jeden z prievanov na Hlbokom Košarisku. Foto: P. Holúbek

Ide o závrtu podobnú zníženinu s rozmermi 50 × 10 metrov pri hĺbke do 3 metrov. V tejto pozoruhodnej oblasti s depresiami sa nachádza viac vytopených miest, ktoré sú už dlhé roky predmetom záujmu jaskyniarov z Liptovského Trnovca, najmä P. Vozárika a M. Valaštiaka. Pri tejto anomálii sa nachádza v jej juhovýchodnej strane sonda, ktorú vykopali pred rokmi jaskyniari z Liptovského Trnovca. Jej hĺbka je 5 metrov a bolo by vhodné zaevidovať ju v Národnej databáze jaskýň s názvom Hlboké Košarisko 1. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality x-1179953,103, y-379986,118, nadmorská výška 1 089 metrov. V okolí sa nachádza viac dier s prievanmi roztápajúcimi snehovú pokrývku. V najintenzívnejšom z nich sme s R. Hollým, vedúcim jaskyniarov z Liptovského Trnovca dňa 10. 3. kopali. Po vytiahnutí niekoľkých balvanov a rozšírení úžiny sme zostúpili do hĺbky 6 metrov, v ďalšom postupe bráni úžina z veľkých kameňov. Ide o klasickú lokalitu založenú na trhline. Merali sme tu teplotu, ktorá dosiahla hodnotu 6° C, takže je pravdepodobné, že prievan ide z rozsiahlejšieho podzemia, v ktorom je vytvorené stabilné klimatické pásmo. Tejto lokalite navrhujeme názvov Hlboké Košarisko 2. Jeho zemepisné súradnice JTSK sú x-1179972,446, y-380075,828, nadmorská výška 1 090 metrov. Samotné Hlboké Košarisko je lokalita s nejasnou genézou. Na prvý pohľad by sa zdalo, že ide o gravitačnú formu, no prievany v zimnom období o tom nenasvedčujú, pretože v najväčšej depresii ich niet, avšak nachádzajú sa po jej okraji. Je však možné, že ide o prepadnutú skrasovatenú oblasť, čo by bolo pre ďalší prieskum pozitívna správa.

Ponor v Jánskej doline v Nízkych Tatrách

Dňa 16. 3. sme s J. Vajsom zamerali dnes zasypaný ponor, ktorý kopal Stanislav Šrol s priateľmi dakedy v 20. storočí. Nachádza sa pár metrov nad mostom preklenujúcim Štiavnicu oproti dolinke Šuštiačka. Údajne bol asi 3 metre hlboký a končil neprieleznou úžinou so silným prievanom. Nad ním sa dnes ponára Štiavnica v žulovej moréne. Jeho zemepisné súradnice JTSK sú x-1204094,071, y-376585,062, nadmorská výška 829 metrov.

Jaskyňa Zdychalovo v Jánskej doline v Nízkych Tatrách

Podľa rád D. Jančoviča sa našla 5. apríla doteraz neevidovaná jaskyňa Zdychalovo, ktorá je situovaná južne od dolinky Zdychalovo, ktorá je vytvorená v masíve Slemä, južne od Stanišovskej dolinky. Ide o tesnú, klesajúcu plazivku s dĺžkou 6 metrov, ktorá slúži azda medveďovi ako brloh. Je možné, že ide o senilnú riečnu jaskyňu vytvorenú vysoko nad dnešným tokom Štiavnice. Nezaregistrovali sme tu prievan počas silných mrazov, ale aj napriek tomu by bolo zaujímavé vykopať orientačnú

Bralo nad jaskyňou Zdychalovo. Foto: P. Holúbek

sondu. Zemepisné súradnice JTSK sú x-1201991,012, y-376540,895, nadmorská výška 982 metrov.

Lokality Sásovskej doliny

Lokalizácia známych jaskýň Netopieria a Kaplnka dňa 6. 4. 2011 spolu s pracovníkom SSJ P. Gažíkom v Starohorských vrchoch. Pri tom sa našlo v Sásovskej doline 5 nových jaskýň, ktoré spĺňajú kritériá kladené na jaskyne a neboli presne stotožnené s databázou jaskýň banskobystrických jaskyniarov. Prvá (Sásovská 1) sa nachádza v pravej (západnej) strane doliny hneď za rampou do do-

Lokalita Sásovská 1. Foto: P. Holúbek

liny. Má dva vchody a nachádza sa iba pár metrov nad cestou vedúcou dolinou. Severne od nej sa nachádza vo východnom, ľavom svahu jaskyňa (Sásovská 2) s výrazným vchodom so šírkou 5 metrov a výškou 2 metre. V jej vchode je ohnisko a je poriadne začmudené, jej dĺžka je asi 8 – 10 metrov. Nachádza sa iba pár metrov nad potokom a je častým cieľom okoloidúcich návštevníkov. V tom istom svahu sa nachádza nižšie a iba pár metrov južnejšie malý otvor pod zem (Sásovská 3), ktorý azda

Lokalita Sásovská 2. Foto: P. Holúbek

Lokalita Sásovská 3. Foto: P. Holúbek

Lokalita Sásovská 4. Foto: P. Holúbek

Lokalita Sásovská 5. Foto: P. Holúbek

slúžil v minulosti ako ponor vôd Sásovskej doliny. Našli sme tu zasunutú lyžu, ktorá tu určite bola dlhé roky. Bolo by dobré túto lokalitu preskúmať v speleologickom vybavení. V čase našej návštevy tiekol Sásovskou dolinou potok, ktorý sa pod touto jaskyňou ponáral pod zem a ďalej bolo dno doliny úplne suché. Potom sa v brale situovanom severne od Netopierskej jaskyne s výškou okolo 10 metrov a asi 20 metrov nad Sásovskou dolinou našli v ľavej, východnej strane doliny dve jaskyne. Prvá má dĺžku 8 metrov (Sásovská 4*)* a dva vchody, ku ktorým treba asi 2 metre liezť. Južne od nej sa na výraznej pukline nachádza jaskyňa (Sásovská 5), kde v nedávnej minulosti niekto kopal. Má riečne znaky a dovidel som do dĺžky 6 metrov, azda pokračuje aj ďalej. Podľa popisu A. Droppu sme našli bez problémov jaskyne Netopierska a Kaplnka. Vedie k nim výrazný vychodený chodník z hrebeňa, ktorým vedie turistická značka. Sú navštevované a nachádzajú sa tu odpadky, steny sú popísané súčasnými návštevníkmi. Pri Netopierskej jaskyni bola osadená informačná tabuľa.

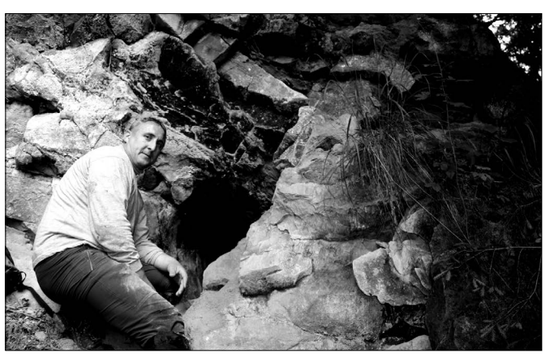
J. Rašo meria podľa historických fotografií súradnice v Priepasti v Kameňolome. Foto: P. Holúbek

Priepasť v kamaňolome v Považskom podolí

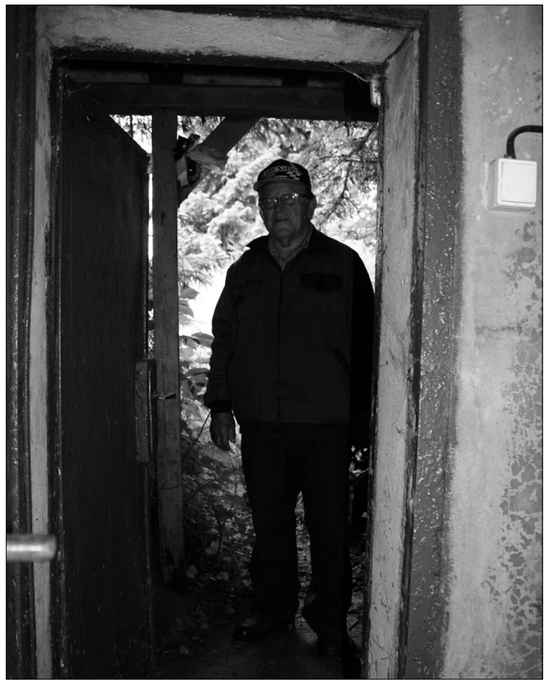
Hľadanie Priepasti v kameňolome v katastrálnom území Skalská Nová Ves, ktorú sme preskúmali dňa 1. 3. 1994 s M. Orvošovou, vtedy Hojstričovou. S odstupom 17 rokov som sa snažil spolu s geodetom Jánom Rašom z Liptovského Trnovca lokalizovať miesto, kde by sa táto dnes zasypaná, ale určite existujúca lokalita, mohla nachádzať. So starými fotografiami sa podarilo azda s presnosťou niekoľkých metrov zamerať vchod do tejto lokality. Priepasť sa zasypala pri rekultivácii kameňolomu, okolo ktorého vedie diaľnica spájajúca Žilinu s Bratislavou. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality zamerané geodetom J. Rašom sú x-1202057,22, y-495006,92, nadmorská výška 323,04 metra.

Jaskyne v okolí Oravského Bieleho Potoka v Skorušinských vrchoch

Ivan Tomáň, rodák z Oravy sa od miestnych ľudí dozvedel o zaujímavom príbehu stratených detí v obci Oravský Biely Potok, a tak sme sa rozhodli túto informáciu overiť. Najskôr sme navštívili starostu obce pána Jána Kaššáka, ktorý veľa o tomto nevedel. No ochotne zatelefonoval predsedovi urbáru, ktorý si na to spomenul a poradil nám, že máme ísť za pánom Šangalom, ktorý bol to stratené dieťa. A poradil nám, že sa máme zastaviť aj u pána Kahana, ktorý spravuje vodovod, ktorý začína v podzemnej štôlni. Bohužiaľ pán Šangla doma nie je, ale jeho sused, starší pán nám poradí, kde by jaskyňa mohla byť. Hľadáme v Dolnom lome, kde sa dakedy ťažil pieskovec za účelom výroby osličiek, kamenných prekladov, stĺpov a stavebného kameňa. Po dlhšom hľadaní nájdeme v Dolnom kameňolome krátku dieru so znakmi riečnej modelácie. Cítiť tu pach líšky a miernu výmenu vzduchu (vanie pavučina), jej dĺžka je 2 metre, po odstránení kameňa by to mohlo ďalej pokračovať. Zaujímavos-

Diera v Dolnom lome. Foto: P. Holúbek

Vchod do vyvieračky Rezbárova baňa. Foto: P. Holúbek

ťou tejto lokality je to, že v blízkosti diery sa na stenách kameňolomu nachádzajú 2 – 3 centimetre hrubé sintrové škrupiny. Zemepisné súradnice tejto lokality s názvom Diera v Dolnom lome v systéme JTSK x-1169513,873, y-384196,154, nadmorská výška 625 metrov. Na stene kameňolomu vidno stopy po vrtoch a následných odstreloch, sú tu vytesané roky 1959 a 1960, vtedy údajne sa tu uskutočnil veľký odstrel a časť skál spadla aj do potoka. Potom sa presunieme za pánom Eugenom Kahanom, narodeným v roku 1932, ktorý má číslo domu 104 a je správcom zachyteného prameňa vyvierajúceho pod kameňolomom známym pod menom Rezbárova baňa. Ten aj napriek práci pri včelách nám ochotne ukáže prameň vody. Musíme prejsť po lávke cez potok do ohradeného vodárenského objektu. Tu je odkrytý pieskovec, kde sa ťažil kameň, z ktorého sa vyrábali kríže a náhrobné kamene. Sú tu aj staré obrázky vysekané do steny a letopočty z 19. storočia. Po otvorení oceľových zamknutých vrát sa dostaneme do asi 12 metrov dlhého priestoru, ktorý končí menšou sieňou s rozmermi asi 2 × 2 × 2 metre. Tu spod pieskovcových skál vyteká potok s výdatnosťou okolo 50 litrov za sekundu, ktorý

Diera v Úbočí. J. Šangala a I. Tomáň. Foto: P. Holúbek

je celý zachytený do vodovodu pre oravské obce. Je to pozoruhodnosť, pretože ide o silný výver vôd z nekrasových hornín, aký sa podľa mojich vedomostí na Slovensku inde nenachádza. Určite by sa to malo zaradiť do zoznamu slovenských jaskýň pod názvom Rezbárova baňa. Jej zemepisné súradnice v JTSK x-1169427,623, y-383836,953, nadmorská výška 685 metrov. Potom sa ešte zastavíme u pána Jaroslava Šangalu, narodeného v roku 1956, ktorý má číslo domu 179. Ten už je našťastie doma. Keď mu vysvetlíme čo hľadáme, tak ochotne sa s nami vyberie jaskyňu, kde sa stratil, hľadať. Po krátkom hľadaní medzi Dolným kameňolomom a Rezbárovou baňou, asi 25 metrov nad potokom, nachádzame pod menšou skalou nenápadný vchod do podzemia. Tento bol v minulosti známy azda všetkým v obci, pretože v tejto stráni zvanej Úboč sa pásavali kravy. Niekedy v roku 1970 sa pán Šangala s kamarátmi Jozefom Kriváknom a Klementom Žmiakom rozhodli do jaskyne niekedy v lete – jeseni vojsť. Urobili si fakle z látky, ktorú drôtom pripevnili na konár a poliali benzínom. V podzemí to začalo dymiť a tak ich zahasili v hline na dne jaskyne, keď prešli asi 30 metrov. Ocitli sa v podzemí bez svetla a nevedeli vyjsť von. Našťastie do podzemia vošli iba dvaja a tretí, ktorý ich čakal pred vchodom, privolal pomoc, ktorá prišla so svetlom a vytiahla ich na povrch po niekoľkých hodinách strávených v podzemí. Dnes má jaskyňa dĺžku asi 6 metrov v priamom smere. Ďalej vedie puklina zahádzaná skalami, nedá sa tu isť ďalej, treba ich vyhádzať, aby sa postúpilo dopredu. Paralelne so svahom vedie ešte odbočka s dĺžkou 5 metrov, takže jaskyňa má dnes dostupnú dĺžku asi 11 metrov a ide asi o gravitačnú rozsadlinu. Vanie z nej pomerne silný studený prievan, čiže ide o klasický spodný vchod do jaskynného systému. Zemepisné súradnice v JTSK tejto lokality nazvanej Diera v Úboči x-1169451,078, y-383940,759, nadmorská výška 676 metrov. Po rozhovore s pánom J. Šangalom sme sa dozvedeli zaujímavosti o miestnych kamenároch, ktorí dakedy vyrábali osličky z miestneho pieskovca, naložili ich do noše a cez horský hrebeň prešli na Borové, Huty, do Kvačian a odtiaľ ďalej, kde ich predávali miestnym gazdom. Údajne z kameňolomu z Oravského Bieleho Potoka sa stavali aj budovy a mosty v Budapešti.

Jaskyne v okolí obce Skýcov

Dňa 22. 6. 2011 sme hľadali zabudnuté jaskyne pri Skýcove s J. Vajsom. Najskôr sme zatelefonovali na obecný úrad, kde sme sa informovali o jaskyniaroch uvedených na technickom denníku č. 1 z 15. 4. 1978. Tu nám oznámili, že jeho autor Štefan Lukáč zomrel. Dostali sme adresu na pána Valenta Gajdoša, ktorý býva na Tabakovej ulici č. 73. Po návšteve u neho sa rozprúdila debata o činnosti

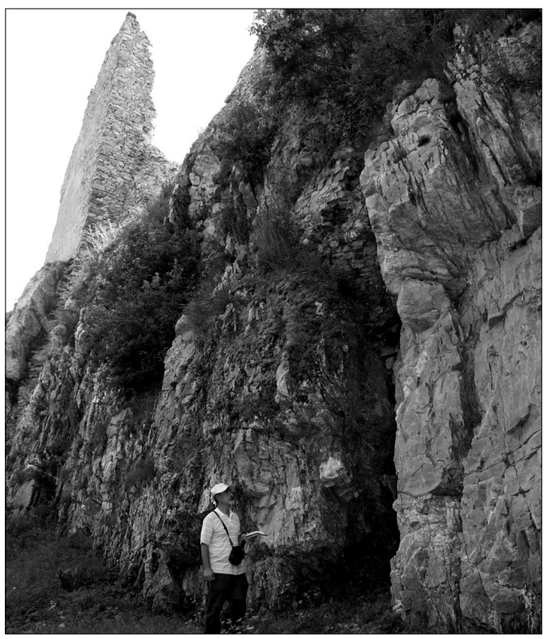

Jaskyňa vo Vápencovom vrchu. Foto: P. Holúbek

Informačná tabuľa v kameňolome. Foto: P. Holúbek

jaskyniarskej skupiny v Skýcove. Hlavný iniciátor skupiny bol Peter Minár, narodený v roku 1956, ktorý dnes býva v Mošovciach pri Martine. Pán Gajdoš zavolal priateľa, miestneho lesníka Rudolfa Dávida, ktorý bol tiež člen v jaskyniarskej skupine Skýcov. Do jaskýň sa dostal cez geologický krúžok na gymnáziu, ktorý viedol pán profesor Meňhert. Spolu s ním sme sa porozprávali o miestnych jaskyniarskych lokalitách a dostali sme príslľub, že sa pokúsi zostaviť históriu jasky-niarskej skupiny v Skýcove, o ktorej sa takmer nič nevie. Do podzemia Vápenného vrchu, kde sa odnepamäti ťažil vápenec na pálenie vápna sa dakedy za prvej Československej republiky dostal miestny farár Halmoš, no potom sa to vraj zavalilo a už nik sa tam nedostal. V 70. rokoch minulého storočia sa zaktivizovala skupina miestnych nadšencov, ktorí sa pokúsili kopaním preniknúť do jaskynných priestorov. Kopali vo Vápennom vrchu na viacerých miestach a potom na lokalite Cibajky, kde aj našli archeologicky zaujímavé predmety, ktoré odovzdali J. Bártovi. Podľa neho išlo o osídlenie z mladšej doby kamennej. Po príchode brata V. Gajdoša Milana, sme sa presunuli na Vápenný vrch, kde sme v hustom poraste našli takmer zasypaný vchod do jaskyne vo Vápennom vrchu, ktorý sa nachádza asi 50 metrov juhozápadne od kameňolomu. Išiel z nej stu-

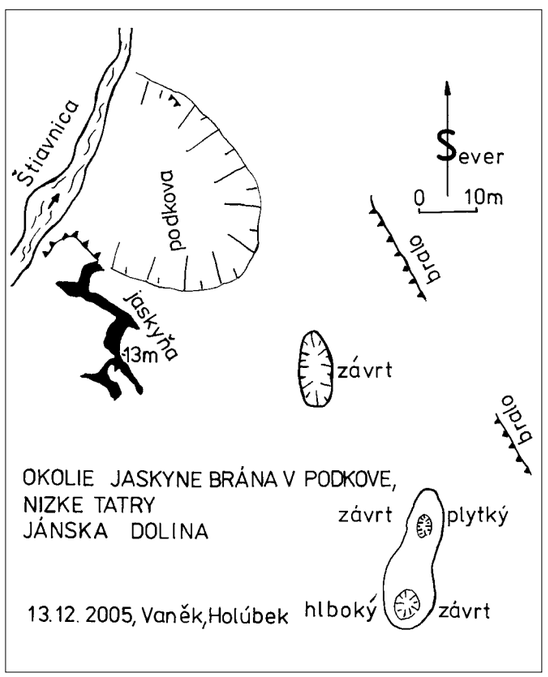

Jaskyňa pri hrade Hrušov. Foto: P. Holúbek

dený prievan, do podzemia bolo vidno 2 – 3 metre, avšak pre postup dnu by bolo treba vykopať ryhu s dĺžkou 1,5 metra. Vchod aj s menšou, asi 4 metre dlhou jaskynkou, ktorá určite súvisí so zasypaným vchodom sa nachádza v depresii zrejme antropogénneho pôvodu s pôdorysnými rozmermi asi 4 x 4 metre. Zemepisné súradnice JTSK tejto jaskyne sú x-1249546,381, y-473724,752, nadmorská výška 503 metrov. Potom sme našli 10 – 15 metrov severne od kameňolomu závrt, v ktorom jaskyniari tiež sondovali. Niekde v okolí vrcholu Vápenného vrchu sa ešte má nachádzať puklina, z ktorej v zimnom období prúdi teplý vzduch roztápajúci snehovú pokrývku. Teraz v hustom poraste nie je možné ho ľahko nájsť, pretože keď tu pôsobili jaskyniari, bol tu iba trávnatý porast.
Pri ceste naspäť sme našli v hradnom hrade Hrušov nekrasovú jaskyňu s dĺžkou 6 metrov a hĺbkou 4 metre. Ide o kratšiu lokalitu, ktorá je súčasťou hradného brala a opevnenia. Genéza je problematická, určite sú tu aj antropogénne vplyvy, ale asi najväčší vplyv mala gravitácia a mrazové zvetrávanie. Zemepisné súradnice JTSK tejto jaskyne sú x-1252778,415 y-472951,261, nadmorská výška 474 metrov.

Brána v Podkove v Jánskej doline

Dňa 4. 7. 2012 sa zamerala jaskyňa s názvom Brána v Podkove. Ide o zaujímavú ponornú lokalitu nachádzajúcu sa na pravom brehu Štiavnice, asi iba meter nad vodným tokom. Jaskyňu našiel P. Vaněk niekedy na konci 20. storočia a 29. 10. 2005 tu s P. Holúbekom započali s výkopovými prácami. Z krátkej, asi 3 m dlhej diery po nenáročnom kopaní prenikli do zarútených asi 20 m dlhých šikmo klesajúcich priestorov. Na následných akciách sa podarilo jaskyňu predĺžiť na 64 metrov. V ďalšom postupe tu bránia úžiny, piesok a žulové okruhliaky. Vanie tu pomerne silný prievan (spodný vchod), takže táto lokalita môže byť jedným s kľúčov na preniknutie do priestorov, v ktorých bude tiecť podzemná Štiavnica. Zemepisné súradnice JTSK tejto jaskyne sú x-1204611,649, y-376641,979, nadmorská výška 862 metrov.

Jaskyne v okolí Východnej

Hľadanie zabudnutých jaskýň vo Východnej s pánom Milanom Koreňom, znalcom miestnych pomerov dňa 12. 7. 2011. Nachádzame najskôr po hľadaní v hustom poraste Jaskyňu na Belanskom, ktorú už dlhé roky žiadny jaskyniar nenavštívil. Ide o krásny fragment senilnej riečnej jaskyne, kde je určite ďalšie pokračovanie. Steny a strop sú značne poznačené mrazovým zvetrávaním, aj vápenec, v ktorom je jaskyňa vytvorená, je značne popraskaný a rútivý. Sú tu však aj časti, kde sú zachovalé stopy po riečnej modelácii. Určite by stálo za pokus vykopať tu

Jaskyňa na Belanskom. Foto: P. Holúbek

sondu za účelom overenia pokračovania. (V závere roku 2011 sa z iniciatívy J. Šmolla po niekoľkých výkopových akciách podarilo prejsť niekoľko metrov ďalej, v ďalšom postupe bráni blato a zával). Určite treba jaskyňu navštíviť aj v zimnom období, či tu necítiť prievan. Údajne sa v tejto jaskyni skrývali aj partizáni, keď bola vypálená chata na Troch studničkách a jeden z nich v zime a bosý prišiel až do tejto jaskyne, kde sa skryl a odtiaľ išiel až do Východnej. Potom sme lokalizovali závrt, kde bolo v minulosti (1968) viditeľné pokračovanie a mal údajne hĺbku 30 metrov, zistili to sondami a vhadzovanými skal-

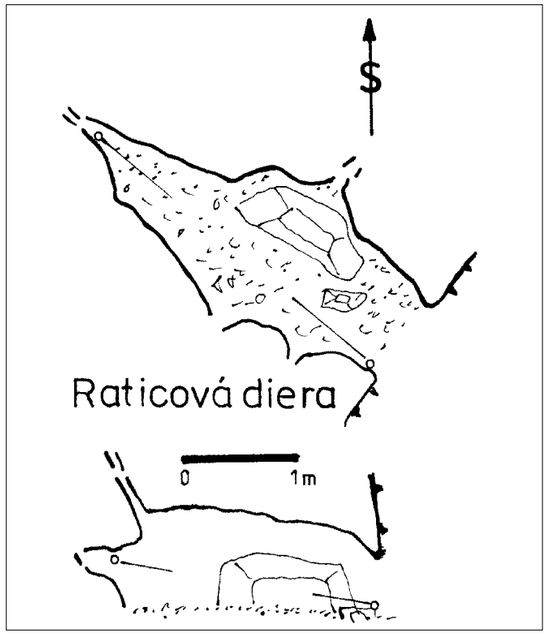

Závrt na Suchom. Foto: P. Holúbek

kami. Pán Koreň s miestnymi požiarnikmi z kanála čerpal celý deň do neho vodu a snažili sa ho prečistiť, lebo do neho nahádzali miestni občania zdochliny a neporiadok. Všetka voda mizla celý deň do podzemia. Navrhujeme tento závrt zaevidovať v NDJ ako Závrt na Suchom bez udania hĺbky. V zimnom období sa budeme snažiť overiť či tu nevanie prievan. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality sú x-1191412,530, y-357205,764, nadmorská výška 912 metrov.

Jaskyne v okolí Vernára

Hľadanie jaskýň v oblasti Vernára dňa 13. 7. 2011 v zostave P. Holúbek, J. Vajs a V. Laučík. Najskôr získavame prvotné informácie od Pavla Alexu, miestneho obyvateľa, ktorého pozná J. Vajs z expedície Kontakt 1990.

Pokúšame lokalizovať Jaskyňu na Človečej hlave, ktorú opísal Pavol Mitter v roku 1983 v práci Rajonizácia krasu východnej časti Nízkych Tatier, ktorá nebola publikovaná a nachádza sa v archíve múzea. Bohužiaľ nepodarilo sa nám to, najskôr sme prekonávali rampy organizácie Propopulo a potom sme blúdili v neprehľadnom teréne. Našli sme však úplne novú jaskyňu s dĺžkou 3,5 metra,

Vchod od jaskyne Raticova diera. Foto: P. Holúbek

ktorá je korózneho pôvodu a skrýva sa tu raticová zver pred horúčavami a dotieravým hmyzom – dostala názov Raticová jaskyňa. Nachádza sa v k. ú. Vernár v Nízkych Tatrách, Kráľovohoľských Tatrách, Prednej hore. Nie je tu asi veľká možnosť postupu, aj keď tu vanie slabší studený prievan a vidno, že po odstránení veľkej skaly by sa tu dalo nakuknúť pod skalnú kulisu. Zemepisné súradnice JTSK tejto lokality sú x-1211797,891, y-337388,48, nadmorská výška 1 239 metrov.

Diera na Zadných

Pri hľadaní známej lokality Jánskej doliny Jaskyňa na Zadných našiel P. Vaněk dňa 28. 7. 2011 v jej blízkosti 2 m hlbokú, šikmo klesajúcu jaskyňu, ktorá môže po krátkom kopaní pustiť ďalej. V zimnom období treba overiť, či tu nefúka prievan, navrhujem zaradiť do NDJ ako Diera na Zadných. Jej zemepisné súradnice JTSK x-1203821,189, y-377554,609, nadmorská výška 1 270 metrov.

Diera na Zadných. Foto: P. Holúbek

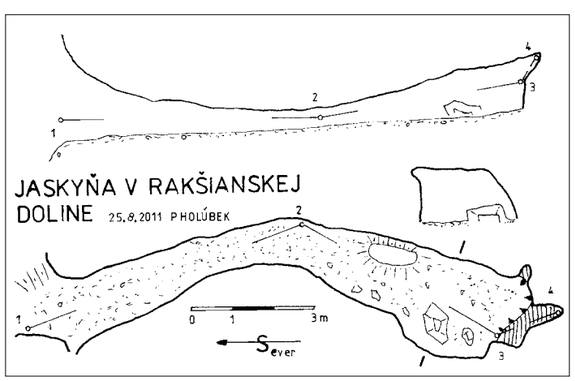
Jaskyňa v Rakšianskej doline vo Veľkej Fatre

Dňa 25. 8. 2011 sa zamerali súradnice Jaskyne v Rakšianskej doline, ktorá sa aj zmapovala. Jej dĺžka je 15 metrov a ide o lokalitu, ktorá sa nevymyká z gaderských previsových lokalít a ide asi o korózno-kryogénnu jaskyňu.

Jaskyňa Rakšianskej doline. Foto: P. Holúbek

Zo vstupnej časti vedie na juh plazivkovité pokračovanie, ktoré ústi do väčšieho priestoru s rozmermi 2 × 3 × 3 metre, kde by sa v prípade núdze dalo aj skryť. Končí asi meter vysokým skalným zasintrovaným stupňom. Jaskyňa je známa odnepamäti a na konci 80. rokov minulého storočia je zaevidovali J. Vronka, J. Agricola a P. Holúbek. Zamerali ju v roku 2003 J. Agricola, M. Brandejský a I. Mažári, ale mapa nebola zverejnená. Jej zemepisné súradnice JTSK x-1210543,898, y-431101,7, nadmorská výška 764 metrov.

Jaskyne v okolí Dudiniec a Santovky

Hľadanie jaskýň v Dudinciach s M. Gradzińskim z Krakova dňa 3. 10. 2011. Po navŕtaní vrtov sa pred desaťročiami všetky aktívne pramene z travertínových kôp stratili a ostali suché travertínové kopy s výškou do 8 metrov a priemerom do 20 metrov. V travertínovom prameni či kope zvanom Kúpeľný je na vrchu náznak antropogénnej diery (štvorcový pôdorys), ktorá je dnes zasypaná. Potom sa zamerala v prameni či kope zvanej Hostečný prameň jaskyňa, ktorá spĺňa kritériá na zaradenie do podzemných krasových javov s dĺžkou 2 metre, navrhujeme jej pracovný názov Diera v Hostečnom prameni**.** JTSK súradnice tejto lokality sú x-1290166,974, y-442436,45, nadmorská výška 149 m. Na vrchole tejto kopy je výtoková diera mineralizovanej vody s pôdorysnými rozmermi 60 × 40 cm a hĺbkou 50 cm. Potom sme zamerali súradnice výtokového otvoru v prameni či travertínovej kope zvanej Tatársky prameň. Jeho pôdorysné rozmery sú 90 × 170 cm a hĺbka dosahuje 110 cm. V prameni zvanom Šípková Ruženka, ktorý tvorí kopu s priemerom 6 metrov a výškou 2 metre je na vrchu otvor, ktorý má pôdorysné rozmery 30 × 50 cm a dosahuje hĺbku 100 cm, na jeho dne sa nachádzajú odpadky. Z jaskyniarskeho hľadiska je zaujímavý minerálny prameň či travertínová kopa Oko alebo Očný prameň. Na jeho vrchole je priepasť s hĺbkou asi 3 metre, dovnútra sa nedalo dostať pre odpadky a staré zhnité konáre a drevá. Po vyčistení by sa zišlo tento otvor preskúmať.

Diera v Hostečnom prameni. Foto: P. Holúbek

Diera v Očnom prameni. Foto: P. Holúbek

Navrhujeme do databázy zaevidovať pod názvom **Priepasť v Očnom prameni.** Na úpätí travertínovej kopy sa nachádza asi 5 m dlhá jaskyňa, ktorá má pomerne tesný vchod, takže sme sa tam bez speleologického vybavenia nechceli pchať. Navrhujeme jej pracovný názov Diera v Očnom prameni**.** Zemepisné súradnice týchto lokalít sú takmer totožné a ich hodnoty v súradnicovom systéme JTSK sú x-1290235, y-442179,853, nadmorská výška 155 metrov. V oblasti takzvaných Rímskych kúpeľov sa zamerala diera s priemerom 3 metre a hĺbkou asi meter a zamerala sa aj oblasť vykopaných dier v travertíne, ktoré sa nazývajú Rímske kúpele. Tieto lokality sú však sporné a nie je zrejmé, či ide o ľudské dielo alebo prírodný výtvor, tak ich nezaraďujeme do Národnej databázy Slovenských jaskýň.

Po presunutí sa do Santovky sme zamerali súradnice travertínovej kopy na križovatke ciest. Na jej severnej strane je diera, ktorá asi nespĺňa kritériá pre zaradenie do katastra podzemných krasových javov a na vrchu je priepastný otvor s pôdorysnými rozmermi 1,7 m × 0,8 metra a hĺbkou 1,5 metra. Dno je pokryté odpadkami a cudzorodým materiálom, azda by sa tu dala vykopať sonda s hĺbkou meter. Potom sme hľadali jaskyňu **Puklina**, ktorú opisuje P. Mitter vo svojej práci Reliéf na travertínoch Slovenska z roku 1979. Nachádza sa na súkromnom pozemku pána Juraja Lauka, narodeného v roku 1961. Zamerali sme ju a odfotografovali aj odtlačok mamutieho kla, ktorý sa tu našiel pri lámaní kameňa. Ďalej sme hľadali **Jaskyňu pri potoku**, ktorá by sa mala nachádzať pri výtoku vôd z kúpaliska. Zdá sa, že táto lokalitu už dnes neexistuje. Bola zlikvidovaná stavebnými prácami na kúpalisku a zanesená travertínom. Podľa majiteľa kúpaliska, ktorý nám nechcel prezradiť svoje meno, sa vraj jedným vypustením vody z kúpaliska usadí 10 ton travertínu, čo sa nám zdá priveľké množstvo. Ak má bazén 100 × 25 × 2 metre (5000 m^3, 5 miliónov litrov vody), tak by sa muselo z litra vody v bazéne vylúčiť 2 gramy travertínu.

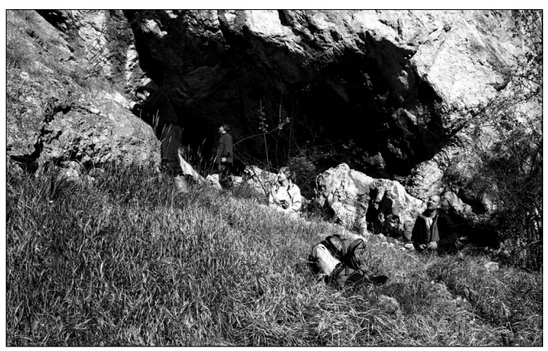
Jaskyne na lokalite Hrádková v Chočských vrchoch dňa 11. 11. 2011

Na základe informácie I. Staníka, sme hľadali (P. Herich, P. Vaněk, I. Staník s dcérou Zuzkou a P. Holúbek) jaskyne v masíve Hrádková v Chočských vrchoch. Najskôr sme našli lokalitu vo výraznom brale obrátenom na východ. Jej otvor sa nachádza vo výške asi 8 metrov nad chodníkom. Vyliezol ku nemu iba mladý P. Herich, ktorý jaskyňu s dĺžkou 6 metrov hneď aj zameral. Podľa jeho vyjadrenia je na konci vidieť asi 2 metre dopredu, dalo by sa tu postupovať ďalej, ale pravdepodobne nejde o príliš lákavú korózny lokalitu. Nazvali sme ju Diera v stene na Hrádkovej. JTSK súradnice tejto doteraz neevidovanej lokality sú x-1181617,704, y-386222,929, nadmorská výška 1 016 metrov. Severne od tej istej lokality sa nachádza 11 metrov dlhá jaskyňa s názvom Tunel na Hrádkovej. Ide o lokalitu korózno-kryogénneho pôvodu bez nádeje na ďalšie pokračovanie. JTSK súradnice tejto doteraz neevidovanej lokality sú x-1181591,258, y-386222,929, nadmorská výška 1 052 metrov. Severnejšie od predchádzajúcich lokalít sme zamerali lokalitu s dĺžkou 10 metrov. Ide o korózno-kryogénnu jaskyňu, na konci ktorej je medvedí brloh. Nemá veľa šancí na ďalšie pokračovanie. Nazvali sme ju Brloh na Hrádkovej. JTSK súradnice tejto doteraz neevidovanej lokality sú x-1181389,056, y-386061,342, nadmorská výška 1 053 metrov.

Tunel na Hrádkovej. Foto: P. Holúbek

Brloh na Hrádkovej. Foto: P. Holúbek

Jaskyňa pri Muránskom okne v Belianských Tatrách

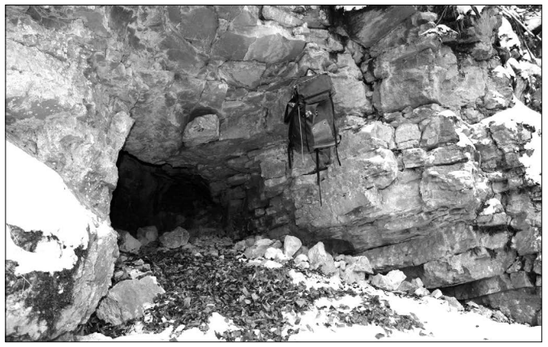
S J. Obuchom sme dňa 16. 11. 2011 lokalizovali a hľadali jaskyne v Belianských Tatrách a hľadali drobné kosti v Muránskej jaskyni. Pri tom sa nám podarilo východne od jaskyne Muránske okno nájsť doteraz neevidovanú lokalitu, ktorej sme dali názov Zasedimentovaná diera. Je to tesný kanál s dĺžkou 6 metrov, ktorý je na konci zanesený sedimentom a okruhliakmi. Azda by bolo dobré, keby sa na to pozrel geológ a preskúmal tento zaujímavý uzáver jaskyne. Je tu aj skap vody, kde sa dá napiť. JTSK súradnice tejto lokality sú x-1176274,794, y-339071,47, nadmorská výška 1 633 m.

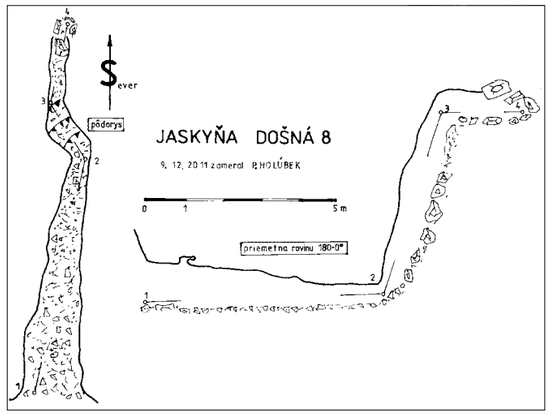
Zasedimentovaná diera. Foto: P. Holúbek

Jaskyňa Došná 8 v Belianskej doline

Hľadanie a meranie zemepisných súradníc do Jaskyne so závalom (Došná 8) v Belianskej doline podľa rád P. Pokrienku ml. dňa 9. 12. 2011. Vchod sa nachádza severne od známych Došných jaskýň. Ide o fragment chodby ukončenej zhora visiacim závalom, ktorá vedie priamo na sever. Za závalom je náznak ďalšieho horizontálneho pokračovania, avšak treba tu na overenie tohto tvrdenia kopať. Koncové časti jaskyne sa nachádzajú blízko povrchu, je tu veľa koreňov. Dĺžka jaskyne je 13 metrov pri denivelácii 5 metrov. Nie je cítiť prievan a pravdepodobne nebude mať jednoduché pokračovanie. Sú tu korózne tvary, ktoré svedčia, že podstatný vplyv na vytvorenie jaskyne mala korózia. V tejto lokalite pred niekoľkými rokmi krátko sondovali jaskyniari zo Záturčia združení okolo P. Pokrievku mladšieho. JTSK súradnice tejto lokality sú x-1202893,45, y-419095,927, nadmorská výška 892 m.

Vchod do jaskyne Došná 8. Foto: P. Holúbek

Kaverna v dome č. 150 v Liptovskom Jáne

Pri budovaní baníckej expozície sa vykopali základy domu nachádzajúceho sa pri katolíckom kostole až na travertínový podklad a tu sa objavila trhlina s prievanom, do ktorej padala hlina a skaly do neznámej hĺbky. Zamerala sa súradnica a bolo by dobré sledovať túto trhlinu ďalej. 16. 12. bola táto diera upchatá aby sa nezasýpala materiálom, pretože prebieha budovanie expozície.

Dom č. 150 v ktorom sa nachádza kaverna. Foto: P. Holúbek

Vplyv mrazu na zvetrávanie jaskynných priestorov na príklade vybraných jaskýň Nízkych a Vysokých Tatier (Slovensko)

Monika Orvošová, Lukáš Vlček

V rámci plánu hlavných úloh múzea už od roku 2006 sme zamerali mineralogický výskum jaskýň aj na zvláštne typy speleotém, ktoré vznikajú špecifickými procesmi prebiehajúcimi v jaskyniach počas mrznutia vody alebo za teplôt pod bodom mrazu. To, že okrem ľadu počas mrznutia vody v jaskyniach dochádza k vyzrážaniu sekundárnych minerálnych akumulácií, je pomerne bežný jav. Speleotémy práškových foriem, pizolity (perly) alebo hrubozrné kryštalické agregáty kalcitu vzniknuté týmto spôsobom súhrnne nazývame ***kryogénne speleotémy***. Významným faktorom pri ich kryštalizácii sú odlišné klimatické, a teda fyzikálno-chemické podmienky okolitého prostredia počas ich vzniku. V priebehu glaciálnych období (hlavne počas poslednej doby ľadovej) vznikali hrubozrnné kryštalické kalcity veľkosti od niekoľkých mm až po prvé cm. Počas interglaciálov (dôb medziľadových), teda podmienkach analogických tým dnešným, vznikali a aj dnes stále vznikajú práškové formy speleotém a pizolity (perly).

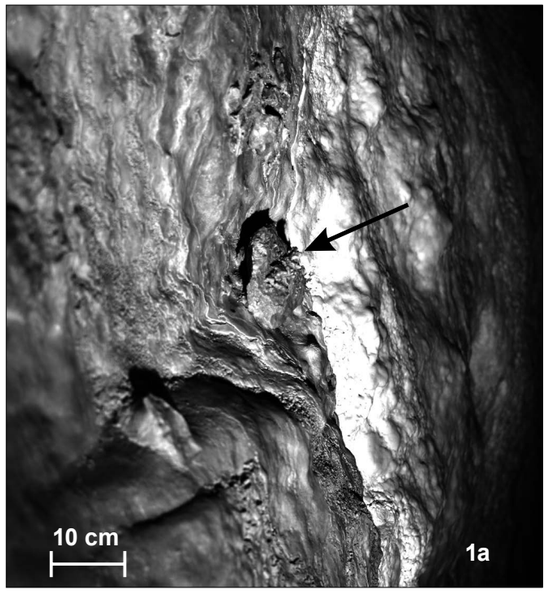
Problematike zaoberajúcej sa rozdeleniu kryogénnych kalcitov podľa morfológie, spôsobu ich vzniku a mechanizmu tvorby, predovšetkým pre ich veľký význam pri paleoklimatických rekonštrukciách bolo v poslednej dobe venovaných viac publikácií (Žák a kol. 2008, 2009, 2010, 2011; Orvošová a Vlček v tlači). Jedným z úspechov prebiehajúceho mineralogického výskumu v posledných rokoch bolo aj definovanie celosvetovo nového genetického typu speleotém, ktoré sme nazvali ***kryogénne jaskynné perly*** (Orvošová a kol. 2011; Žák a kol. v tlači). Kryogénne perly nielen svojim vzácnym spôsobom vzniku, ale aj rozsahom výskytu a množstvom v státisícoch kusov patria medzi vzácne fenomény sekundárnej výplne jaskýň z celosvetového hľadiska. Opísané boli zatiaľ len z dvoch jaskýň na svete: zo zaľadnenej Demänovskej ľadovej jaskyne v Nízkych Tatrách na Slovensku a jaskyne Scărişoara v pohorí Muntii Apuseni v Rumunsku (Žák a kol., 2008). Počas striedania glaciálov s interglaciálmi sa prejavila aj odlišná miera deštrukčnej činnosti mrazu na preexistujúce speleotémy, čo vieme porovnať sledovaním podmienok v súčasnom interglaciálnom období. Práve tieto procesy sú predmetom nášho príspevku. Počas našich výskumov sme v priebehu piatich rokov navštívili množstvo jaskýň.

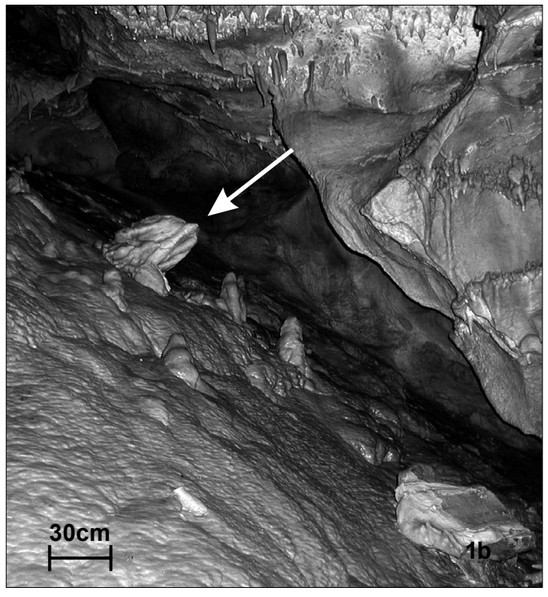
Zaujímali sme sa najmä o jaskyne situované vo vyšších nadmorských výškach, teda jaskyne horské alebo vysokohorské, kde sme predpokladali, že boli počas glaciálov súčasťou zóny dlhodobo zamrznutej pôdy a hornín (permafrostu) horského zaľadnenia. Za týchto podmienok mohli jaskyne premŕzať do hĺbky aj niekoľko desiatok metrov od povrchu.

Ďalšími skúmanými jaskyňami boli tie, ktoré i v súčasnosti prechovávajú trvalú alebo sezónnu ľadovú výplň. Jaskynné priestory, v ktorých pôsobil mráz v dobe posledného glaciálu a v dobe súčasnej holocénnej, sa v niektorých črtách dôsledkom kryogénneho zvetrávania výrazne odlišujú, naopak v niektorých sú si veľmi podobné. V príspevku chceme poukázať na rôzne typy deštrukcie vybraných speleotém a jaskynných priestorov, ktoré sa nakoniec stali sprievodnými javmi a indíciami pri vyhľadávaní kryogénnych speleotém.

Kryogénne procesy – glaciálne a holocénne

Z časového hľadiska odlišujeme dva typy výrazne sa od seba odlišujúcich procesov a prejavov kryogénnej deštrukcie jaskynných priestorov. V jaskynných priestoroch, ktoré boli zaľadnené počas obdobia glaciálu, pôsobil mráz rádovo vyššou intenzitou než v súčasnom holocénom období. Pracovne sme preto vyčlenili ***glaciálne*** a ***holocénne kryogénne procesy a prejavy***.

Obr. 1a, b. “Ice attachements“ alebo „prílepky“, opadnutý fragment vápenca (1a šípka, Jaskyňa verných, Vysoké Tatry) a odlomená skupinka stalaktitov (1b šípka, Jaskyňa v Záskočí, Nízke Tatry) počas zasintrenia pridržaná ku stene prítomnou ľadovej výplne. Foto: M. Filippi

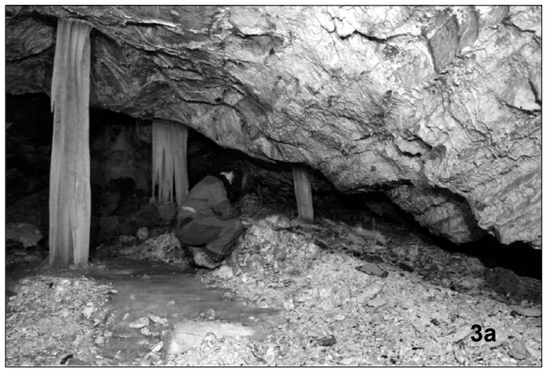

Obr. 2a, b. Popraskané podlahové sintrové kôry v miestach nálezov agregátov kryogénnych jaskynných kalcitov, 2a. Jaskyňa v Záskočí. 2b. Demänovská jaskyňa mieru. Foto: M. Orvošová

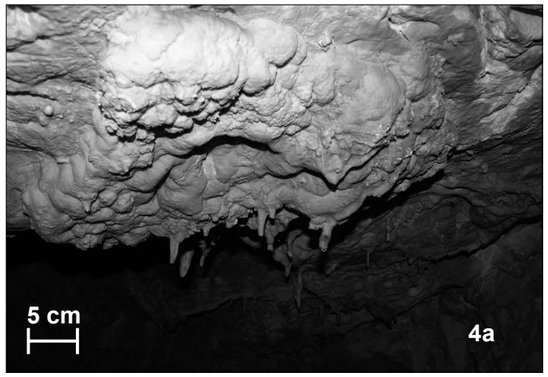
Ľadová výplň v jaskyniach zaľadnených počas glaciálov pravdepodobne nikdy nesiahala až ku stropu jaskyne, pretože ak si teplejšia voda z povrchu vytopila cez permafrost prívodnú cestu (cez puklinu, komín) až do premrznutého podzemného priestoru, horninový masív vo vrchnej časti jaskyne pri jej strope už musel mať teplotu blízku 0 °C a súčasne s otepľovaním klímy na povrchu sa postupne otepľoval (osobne K. Žák). Na miestach, kde sa nám podarilo nájsť agregáty kryogénnych jaskynných kalcitov (anglicky ***cryogenic cave calcites*** – v skratke nazývané tiež „CCC“; Žák a kol., 2004), boli jaskynné priestory postihnuté predovšetkým deštrukciou pôvodných speleotém a opadom blokov hornín zo stropov a menej degradovaným vývojom bežných nátekových sintrových foriem. Ako dôkaz pre určenie veku speleotém a na ich zaradenie do doby ľadovej slúžia výsledky datovania hrubozrnných kryštalických agregátov, ktorých vek väčšinou spadá do neskorého glaciálu, 15,7 tisíc rokov pred súčasnosťou (Žák a kol. 2008, 2009, 2010, 2011; Orvošová a Vlček, v tlači). Dôkazom prítomnosti ľadovej výplne v takýchto jaskynných priestoroch sú nálezy fragmentov speleotém alebo hornín prichytené sintrom na stenách jaskynnej chodby v zdanlivo nelogickej pozícii v rozpore s gravitáciou. Fragmenty, tzv. „ice-attachments“ vo voľnom preklade „prílepky“ (obr. 1a,b), boli počas svojho vzniku pridržané k stenám vtedy prítomnou ľadovou výplňou. Indíciou zaľadnenia jaskýň sú aj hlboké praskliny v podlahových sintroch hrubých až niekoľko desiatok centimetrov (obr. 2a, b).

Kryogénne procesy súčasnej doby medziľadovej, ktoré majú miernejší prejav svojej deštrukcie na okolie, sme nazvali ***holocénne kryogénne procesy***. Prejavujú sa sezónnym kolísaním teploty jaskynnej klímy okolo 0 °C a vyskytujú sa v periglaciálnych zónach trvale zaľadnených alebo v sezónne zaľadňovaných jaskyniach (v blízkosti ľadovej výplne) alebo v jaskyniach, ktoré boli takto zaľadňované v priebehu holocénu (cca 11 700 rokov dozadu). Vznik trvalej alebo sezónnej ľadovej výplne jaskýň predurčuje morfológia chodieb vstupných častí jaskyne. Všetky skúmané jaskyne s ľadovou výplňou majú prudko klesajúce chodby blízko vchodu jaskýň (prvé desiatky metrov; Demänovská ľadová jaskyňa (DĽJ) a Suchá jaskyňa (SUCHJ) v Demänovskej doline; Malá a Veľká Stanišovská jaskyňam (MSJ, VSJ) v Jánskej doline, Nízke Tatry). Strmé vstupné chodby zabezpečujú komunikáciu vonkajšieho vzduchu s jaskyňou prostredníctvom tzv. vrecového efektu. V zimných mesiacoch ťažší studený vzduch z povrchu „nateká“ do statickej jaskyne a podchladzuje ju, s čím súvisí tvorba sezónneho ľadu. Typickým dôsledkom deštrukcie mrazového zvetrávania v zimnej sezóne je prítomnosť nakopenej sutiny vzniknutej akumuláciou postupne napadaných menších fragmentov sintrových kôr a hornín zo stien a stropu jaskyne, ktoré sú často premiešané s karbonátovým práškom a vzácne aj s kryogénnymi perlami (obr. 3a, b). Nátekové formy sú degradované počas svojho nepokojného rastu pri neustálom kolísaní teplôt a súvisiacom zamŕzaní a odmŕzaní presakujúcej kvapky vody na konci brčka, čo spôsobuje nepravidelné narastanie končekov brčiek alebo krátkych špičiek stalaktitov do zhrubnutých, poskrúcaných, excentrických tvarov (obr. 4a – 4d).

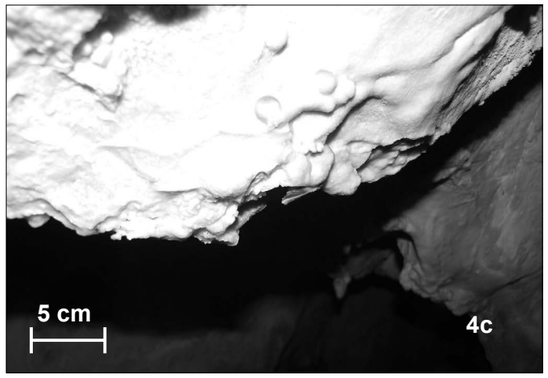

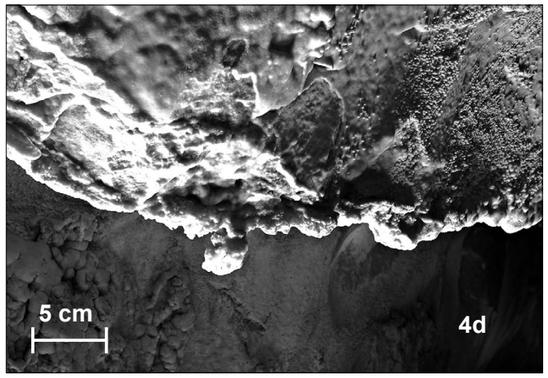

Obr. 3a, b. 3a. V miestach presaku vôdy pod stropom a na stenách chodieb sa opad prejavuje nakopením sute postupne napadaných fragmentov sintrových kôr a hornín, premiešané s karbonátovým práškom a kryogénnymi perlami, DĽJ, 3b. Kryogénny rozpad steny jaskynnej chodby prebieha v bielom páse tesne nad dnom chodby, opadané fragmenty hornín vytvárajú masívné suťovisko, línia (šípka) oddeľuje spodnú podchladenú časť chodby (bielo sfarbená) v zimnom období teplota vzduchu pod 0 °C, nad líniou je teplota vzduchu počas celého roka nad 0 °C, SUCHJ. Foto: M. Filippi

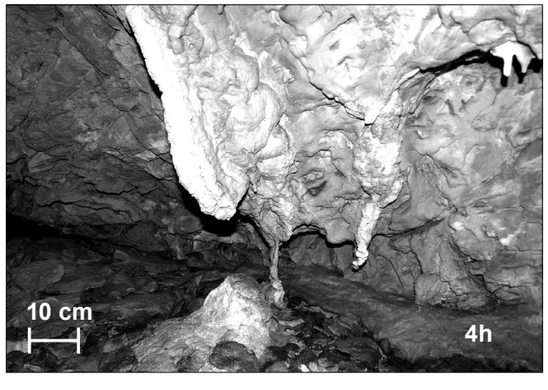

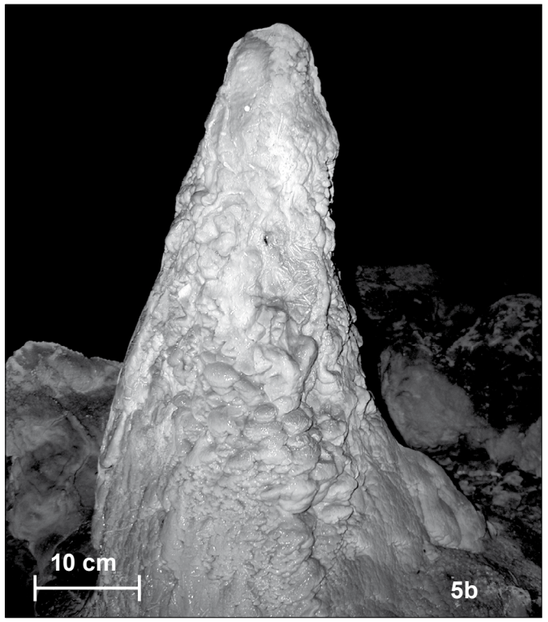

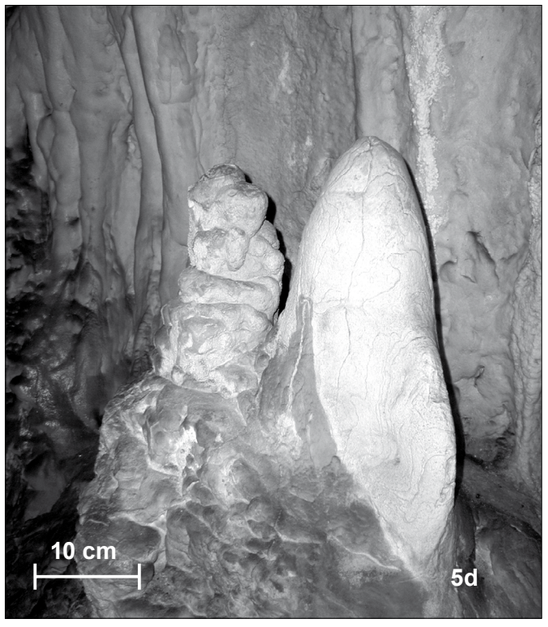

Obr. 4a – 4h. Rôzne vplyvy kryogénnych procesov na speleotémy. 4a, b. Zhrubnuté a poskrúcané stalaktity sú výsledkom nepokojnej kryštalizácii pri častom kolísaní teploty v zimnom období okolo 0 °C v SUCHJ, Nízke Tatry (a) a Jaskyňa verných, Vysoké Tatry (b); 4c, d. Na skalných vysiakoch vidno po jeho hranách zvetrávaciu mrazovú degradáciu chudobných sintrových nátekov a samotného vápenca v podobe drobných úštepov (šípka); 4e. Rozpad stalagmitu na drobné fragmenty, VSJ, Nízke tatry; 4f. Rozpad stalagmitu po prírastkových vrstvách, DĽJ, Nízke Tatry; 4g, h. Porézna a hrudkovitá štruktúra bizardných stalagmitov, záclon a zhrubnutých nátekov spevnených mäkkých sintrov, SUCHJ, Nízke Tatry. Foto: M. Orvošová

Obr. 5a – 5d. Kryogénne javy spôsobujú rozrušovanie a „ohladzovanie“ povrchu pôvodných pagodovitých stalagmitov. 5a. Stalagmit s ľadom (situácia v zime), 5b. Stalagmit bez ľadu (situácia v lete); 5c,d. Postupná deštrukcia stalagmitu zamŕzaním a odmŕzaním tenkého vodného filmu na povrchu stalagmitu, v podmienkach pri častom kolísaní teplôt tesne okolo 0 °C modeluje povrch do „nožovitých“ tvarov, SUCHJ, Nízke Tatry. Foto: M. Orvošová

Stalagmity sú často na vrchole rozpadnuté na drobné fragmenty (obr. 4e) alebo koncentricky popraskané po prírastkových vrstvách (obr. 4f); iné sa vyznačujú konkávnou miskovitou priehlbinou a sú poréznej až hrudkovitej štruktúry (obr. 4g, h). Niektoré stalagmity pôvodne širokých pagodovitých foriem sú obrúsené do zúžených „nožovitých“ tvarov periodickým namŕzaním a tavením ľadovej kôry na vrchole stalagmitu, ktoré spôsobuje skôr mechanické rozrušovanie než korózne procesy počas zimného obdobia. Veľmi bežná situácia v zimných mesiacoch v Suchej jaskyni v Demänovskej doline je práve kolísanie teploty okolo úrovne 0 °C (Orvošová, 2011). Na podlahe sa vyskytuje teplota vzduchu tesne pod touto hodnotou a na strope tesne nad 0 °C. Kvapka vody, ktorá je na strope v kvapalnom stave po odkvapnutí a dopade na povrch stalagmitu pomaly zamŕza. Vodný film v medzizrnových priestoroch na vrchole stalagmitu zväčšovaním svojho objemu pri fázovom prechode mechanicky rozrušuje a postupne deštruuje stalagmit a modeluje jeho tvar – ohladzuje jeho povrch (obr. 5a – 5d). Vylúčenie podielu korózie kvapkajúcej vody na modelovaní povrchu stalagmitov je treba overiť zmeraním pH vody v rôznych ročných obdobiach. Zaujímavé a pomerne bežné sú nátekové kôry, ktoré boli kryogénnymi procesmi najskôr popraskané a neskôr, v teplejšej fáze jaskynnej klímy, vyhojené mladšou generáciou sintra (obr. 6 a, b).

Obr. 6 a, b. Kryogénna deštrukcia sintrových stĺpov a nátekov. 6a) Rozpadnuté sintrové stĺpy, čiastočne po puklinách, vyhojené mladšou generáciou nátekového sintra, DĽJ; 6b) Detail popraskanej a vyhojenej nátekovej kôry, VSJ. Foto: J. Česla

Záver

V jaskyniach s výskytom kryogénych speleotém sme pozorovali odlišnú mieru kryogénnej deštrukcie jaskynných priestorov v závislosti od ich obdobia vzniku, preto kryogénne procesy a ich prejavy rozdeľujeme na glaciálne, prebiehajúce v dobe ľadovej (glaciál) a holocénne prebiehajúce počas posledného medziľadového obdobia až po dnešok – holocénny interglaciál.

Glaciálne kryogénne procesy v jaskyniach prebiehajú v zóne permafrostu (dlhodobo zamrznutej pôde a hornín) ako jednorázový postupný akt, charakteristickou črtou sú hlboké praskliny v sintrových kôrach, masívny opad blokov hornín a prítomnosť „ice attachments“, jaskynné priestory poznačené glaciálnymi kryogénnymi prejavmi sú často situované hlboko v jaskyni, ďaleko od vchodu; väčšinou ide o väčšie a priestrannejšie chodby či siene, niekedy aj veľké dómy, ktoré mali v strope dôležité prívodné cesty (komíny, pukliny) pre umožnenie priesaku vody z povrchu do jaskynného priestoru. Kryogénne speleotémy reprezentujú hrubozrnné kryogénne agregáty kalcitu. Holocénne kryogénne procesy v jaskyniach prebiehajú v periglaciálnej zóne trvale alebo sezónne zaľadnených jaskýň ako periodický a dynamický akt. Charakteristickou črtou priestorov poznačených holocénnou kryogénnou modeláciou sú akumulácie sutiny vytvorené z opadu kryogénne porušených menších fragmentov sintrových kôr a hornín. Priestory sa vyznačujú prítomnosťou degradovanej nátekovej výzdoby, zakrpatených poskrúcaných krátkych stalaktitov a stalagmitov a popraskaných nátekových kôr, kde praskliny sú často vyhojené mladšou generáciou sintra. Kryogénne speleotémy reprezentujú kryogénne prášky a kryogénne perly.

Načrtnutá problematika odkrýva ďalšie možnosti upresnenia vývoja jaskýň prostredníctvom kryogénnych procesov. Demänovská ľadová jaskyňa a Suchá jaskyňa, ktoré sa nachádzajú na strmom svahu v Demänovskej doline, ako aj Stanišovské jaskyne v podobnej svahovej pozícii v Jánskej doline, predstavujú typické jaskyne, ktoré sú svojou konfiguráciou vstupných chodieb a priestorov predurčené pre tvorbu ľadovej výplne. Spätná erózia dolín, v ktorých sa jaskyne nachádzajú, zarezávanie Demänovky a Štiavnice (spolu so Stanišovkou) a následný ústup svahov preťal jaskynné systémy vadóznych chodieb, kde sa dovtedy v pokojnej jaskynnej mikroklíme vytvárala bohatá jaskynná výzdoba. Po zarezaní svahov a otvorení nových vchodov do jaskynného systému sa zmenila jaskynná klíma, ktorá umožnila pôsobenie kryogénnych procesov v jaskyni, na jednej strane spôsobila deštrukciu pôvodnej jaskynnej výzdoby, ale na druhej strane novotvorbu kryogénnych perál a práškov.

Poznanie výsledných produktov deštrukčnej činnosti mrazu v jaskyniach umožní ľahšie vyhľadávanie vzácnych kryštalických agregátov kryogénnych speleotém ako paleoklimatických záznamov študovaných území, ktoré sa v súčasnosti dostávajú do popredia záujmu viacerých geovedných odborov.

Literatúra:

Orvošová, M. 2011. Minerály jaskýň Slovenska – speleotémy zvláštnych foriem (kryogénny karbonát a perly, mäkký a práškový sinter), Nízke Tatry, Slovenský raj a Tatry, Čiastková záverečná správa, Manuskript SMOPaJ, Liptovský Mikuláš, 58 s.

Orvošová, M. – Hlavnová, A. 2009. Jaskynné perly v Demänovskej ľadovej jaskyni pod drobnohľadom, SINTER 17, 6 – 10.

Orvošová, M. – Hlavnová, A. 2010. SINTER

Orvošová, M. – Vlček, L. (vtlači). Novénálezykryogénnych jaskynných karbonátov – čudesných kryštálikov z doby ľadovej. Spravodaj Slovenskej speleologickej spoločnosti, Liptovský Mikuláš, 43, 1, 58–64.

Žák, K. – Urban, J. – Cílek, V. – Hercman, H. 2004. Cryogenic cave calcite from several Central European caves: age, carbon and oxygen isotopes and a genetic model. Chemical Geology, 206, 119–136.

Žák, K. – Onac B. P. – Perşoiu A. 2008. Cryogenic carbonates in cave environments: A review. – Quaternary International, 187: 84–96.

Žák, K. – Hercman, H. – Orvošová, M. – Jačková, I. 2009. Cryogenic cave carbonates from the Cold Wind Cave, Nízke Tatry Mountains, Slovakia: Extending the age range of cryogenic cave carbonate formation to the Saalian. International Journal of Speleology 38, 2, 139–152.

Žák K. – Orvošová M. – Vlček L. – Filippi M. – Rohovec J., Onac B. P. – Perşoiu A. 2010a. Comparison of carbonate cave pearls from periglacial zones of Demänová Ice Cave (Nízke Tatry Mts., Slovakia) and Scărişoara Ice Cave (Bihor Mts., Romania). – In Spötl C., Leutscher M., Ritting P. (Eds.): Abstracts of 4th International Workshop on Ice Caves, IWIC IV: 41–42.

ŽÁK K. – SKÁLA R. – FILIPPI M. – PLÁŠIL J. 2010b. Ikait – málo známý minerál zaledněných jeskyní: výskyt v občasném sezónním zaledнění jeskyně Koda (Český kras). – Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea, 18/1, 109–115. Praha.
ŽÁK, K. – ŠMÍDA, B. – FILIPPI, M. – ŽIVOR, R. – KOMAŠKO, A. – VYBÍRAL, S. 2011. Nové lokality kryogénneho karbonátu v České republice a na Slovensku. Speleofórum, 30, 103–110.
ŽÁK, K. – ORVOŠOVÁ, M. – FILIPPI, M. – VLČEK, L. – ONAC, B. P.- PERŞOIU, A. – ROHOVEC, J.– SVĚTLÍK, I. (v tlači). Cryogenic cave pearls in the periglacial zone of ice caves.

Nové jaskyne tiesňavy Železná brána vo Volovských vrchoch

Gabriel Lešinský

Tiesňava Železná brána, ktorá tvorí záver Šugovskej doliny s vergenciou V – Z v podcelku Pipitka vo Volovských vrchoch predstavuje geomorfologicky i speleologicky zaujímavý fenomén. Geologicky ju budujú karbonáty, konkrétne spodnoaniské svetlé kryštalické vápence (mramory) príkrovu Bôrky, ktoré dobre krasovatejú a vhodné podmienky tu umožňujú vznik jaskýň rôznej genézy. Okrem rôznych subtypov koróznych jaskýň tu v strmých južných i severných svahoch možno nájsť i fluviokrasové jaskyne (resp. ich relikty), ktoré evidentne vymieľal vodný tok kedysi pretekajúci tiesňavou. V súčasnosti sa v tiesňave súvislý tok nenachádza; nad tiesňavou dochádza na dne doliny k sezónne značnej retencii pramenných vôd, ktoré však podľa všetkého nemajú krasový pôvod.
Územie, ktoré morfologicky spestrujú rôzne skalné formy – bralá, skalné hrebene, skalné steny v roku 1986 predstavila v zborníku Slovenský kras dvojica autorov M. Zacharov a J. Thuróczy z SK Cassovia (v tom čase OS SSS Košice – Jasov), ktorí tiesňavu i tamojšie jaskyne preskúmali a zamerali (M. Zacharov et J. Thuróczy, 1986). Vo svojej práci opísali tieto jaskyne: *Jana, Jaskyňa v tiesňave, Jazvečia diera, Neprielezná diera, Tunel pri prameni, Tunelový portál, Úzka jaskyňa* a *Zadymená jaskyňa*. V rámci projektu zameriavania polôh jaskýň sme sa do tiesňavy vrátili po niekoľkých rokoch, keďže v podcelku Pipitka sme už od roku 1998 vykonávali speleologickú inventarizáciu a prieskum (G. Lešinský, 2000). K jaskyniam uvedeným M. Zacharovom a J. Thuróczym pribudli ďalšie – *Zelená jaskyňa, Krátka jaskyňa, Puklina nad Tunelovým portálom* a *Jaskyňa nad Tunelovým portálom*. Indície nasvedčujú tomu, že prírodná jaskynná dutina sa môže nachádzať v hydrologickom objekte zachytenej *Šugovskej (Perlovej) vyvieračky*. Ústna tradícia medzi jaskyniarmi hovorí o existencii 10 m dlhej, dokonca niekoľko desiatok m dlhej (fluviokrasovej?) jaskyni. Žiaľ, napriek snahe sme sa ku kľúčom do oploteného resp. uzavretého objektu nedostali.

Ústie tiesňavy Železná brána. Foto: G. Lešinský

Pohľad do tiesňavy s bralnými formami. Foto: G. Lešinský

Zelená jaskyňa – leží v južnom svahu ramena záveru Šugovskej doliny. Nevetviaca sa kľukatá 20 m dlhá chodba predstavuje pravdepodobne fluviokrasovo-korózny typ jaskyne. Sintrová výplň je zastúpená v nátekovej a v rôznych drobných formách. Na jej genéze sa podľa všetkého podieľal sústredený občasný tok vody z topiaceho sa snehu a atmosferické vody infiltrujúce do masívu. Jaskyňa bola objavená po roku 2000 S. Dankom; prolongovali ju manželia M. a D. Haršanikovci, ktorí pôvodnú plazivku vyčistili na profil stojaceho človeka.
Krátka jaskyňa – leží v centrálnej časti tiesňavy Železná brána, v jej južnom svahu, v skupine jaskýň sústredených okolo Tunelového portálu. V pláne jaskyne Tunelový portál je zakomponovaný aj pôdorys Krátkej jaskyne, ale ako samostatná jaskyňa sa v práci M. Zacharova a J. Thuróczyho (1986) neuvádza. Túto 4 m dlhú rozsadlinovo-korózny jaskyňu uvádzame samostatne, keďže vývojovo ani morfologicky s Tunelovým portálom nesúvisí. Jaskyňu v tvare plytkého oblúka tvorí krátka, mierne klesajúca chodba bez sintrovej výplne.
Jaskyne *Puklina nad Tunelovým portálom* a *Jaskyňa nad Tunelovým portálom* sme našli, zamerali, ale vzhľadom na ich polohu vo vysokom brale si ich prieskum vyžaduje jednolanovú techniku, preto zatiaľ neboli preskúmané.
V tiesňave Železná brána je stále možné objaviť nové jaskyne. Svahy sú tu mimoriadne strmé, rekognoskačne náročné a nie je vylúčené, že v častiach bližšie ku dnu doliny možno prolongáciou odkryť aj fluviokrasovú jaskyňu, minimálne jej relikt.

Literatúra:

LEŠINSKÝ, G. 2000. Inventarizačný výskum krasu Jasovskej planiny v Slovenskom krase a územia Pipitky vo Volovských vrchoch. Manuskript. SMOPaJ pracovisko Košice, Košice, 112.
ZACHAROV, M. – THURÓCZY, J. 1986. Geologický a geomorfologický charakter krasu severozápadnej časti Jasovskej planiny. In Slovenský kras, 24; 115–127

Príspevok k speleologickému prieskumu Galmusu

Jozef Psotka

Krasové územie Galmus, ktoré sa rozprestiera medzi obcami Poráč a Slovinky na severnej strane Slovenského Rudohoria, patrí k speleologicky menej zdokumentovaným oblastiam. Príčinou je azda absencia väčších a významnejších jaskýň, ale aj skutočnosť, že lokálna jaskyniarska skupina OS Slovinky sa rozpadla už takmer pred dvadsiatimi rokmi. Pred spomenutou skupinou v pohorí pôsobil geograf a jaskyniar A. Droppa, ktorý stručne charakterizoval povrchový kras, krasové pramene a opísal tiež niekoľko významnejších jaskýň, známych oddávna miestnym obyvateľom: *Šarkania diera, Homološova diera, Suchá diera, Galmuská diera* (Droppa, 1972). Na jeho výskum nadviazali miestni dobrovoľní jaskyniari – prevažne baníci z obce Slovinky, ktorí sa stali členmi SSS založením skupiny OS Slovinky začiatkom roka 1972 (Spravodaj SSS, 1972/1). O aktivitách skupiny sa dozvedáme len z krátkych správ o činnosti a technických denníkov z akcií, uložených v SMOPaJ. Ťažiskom ich činnosti v sedemdesiatych rokoch boli spočiatku práce na otváraní vyvieračky v osade Poráčske mlynky (Vyvieračka I.) a spolupráca pri potápačskom pokuse skupiny Aquaspael v sifóne vyvieračky. Sondážne práce vykonávali vo viacerých závrtoch na Galmuse a Slovinskej skale. Dodnes sú viditeľné zvyšky výdrevy v závrte na lúke Za Dierou. V roku 1975 – 1977 sa venovali otváraniu tzv. Veterného prieduchu v Poráčskych Mlynkách. Okrem výkopových prác sa jaskyniari venovali aj povrchovému prieskumu územia, najmä náročných svahov Poráčskej doliny. Vďaka ich snahe sa do zoznamu dostalo viacero menších jaskýň, z tých významnejších možno spomenúť jaskyne: *Svätojánska, Rysia diera, Skala, Suchá diera 1 a 2*. Časť polôh nájdených jaskýň zaznačili do topografickej mapy, ktorá je uložená v SMOPaJ, ale mnohé nimi popísané lokality v tejto mape chýbajú. Je škoda, že počas svojho pôsobenia nepublikovali ani nezaslali do múzea žiadne speleologické mapy jaskýň, ktoré by umožnili či uľahčili ich dnešnú identifikáciu, čo predstavuje problém pre súčasnú speleologickú dokumentáciu. Podľa výročných správ v Spravodajoch SSS aktivita oblastnej skupiny Slovinky ku koncu osemdesiatych rokov klesala a skupina sa niekedy po r. 1990 rozpadla. O desaťročie neskôr sa krasom pohoria Galmus vo svojej diplomovej práci zaoberal V. Čech (2002). Z jaskyniarskeho hľadiska však práca neprináša veľa nových poznatkov. Autor zrejme vychádzal najmä z technických denníkov OS Slovinky, jaskyne očísloval, ale nepredložil dostatok údajov pre ich identifikáciu a nepokúsil sa ich stotožniť s jaskyňami skúmanými OS Slovinky. Zmenu prináša až F. Mihaľ (2008, 2009), ktorý sa územiu venuje s prístupom dlhoročného jaskyniara. V príspevku z r. 2008 opísal niekoľko už predtým známych jaskýň územia a vyhotovil z nich speleologické mapy. Zaujímavá je dovtedy neregistrovaná riečna jaskyňa *Špirálka*. Podobne sa v článku z r. 2009 venuje jaskyniam planiny Slovinská skala, ktorá svojimi severnými svahmi spadá do Poráčskej doliny. Poukazuje na málo dokumentačných informácií o jaskyniach od OS Slovinky v archíve SMOPaJ, čo spôsobuje problémy s ich identifikáciou, preto nájdeným jaskyniam nestotožneným so zoznamom jaskýň dáva vlastné názvy. Zameriavaniu polôh jaskýň Galmusu v rámci projektu „Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea„ som sa začal venovať v roku 2010. Podarilo sa zamerať polohu známych jaskýň (Šarkanova diera, Jánska diera, Galmuská diera) a závrtov na lúke Uramova úboč, v ktorých pracovala OS Slovinky. Lokalizáciu týchto jaskýň sme poznali z turistických návštev, ktoré sme do oblasti podnikali od konca deväťdesiatych rokov. Počas hľadania vchodu Homološovej diery v južnom svahu Vápenníka som našiel 6 m dlhú tunelovú jaskyňu nazvanú *Priechodná jaskyňa*. V roku 2011 som pokračoval vo vyhľadávaní jaskýň zaregistrovaných skupinou Slovinky a popri tom som vykonával povrchový prieskum. V Poráčskej doline, v ťažko prístupnom skalnatom svahu na východnej strane bočnej dolinky nad chatou (bývalá chata Čierny bocian) sme zaregistrovali jaskyne, ktoré sme predbežne nazvali *Jaskyňa nad chatou 1 – 3*. V južných svahoch Galmusu sme okrem jaskýň zdokumentovaných OS Slovinky (*Červené skaly 1 – 3, Jaskyňa na úpätí*) a F. Mihaľom (*Balvanitá jaskyňa, Škripková jaskyňa, Jaskyňa pod vyhliadkou – nepubl.*) našli niekoľko ďalších malých jaskýň korózneho typu: *Pavúčia jaskyňa, Jaskyňa v amfiteátri, Jaskyňa v Jatkách, Uklonený komín*, s celkovou dĺžkou asi 20 m. Prieskum severných svahov planiny Slovinská skala priniesol okrem zamerania GPS polôh jaskýň, ktoré zdokumentoval Mihaľ (2009) aj nálezy pred tým neregistrovaných jaskýň: *Šarkanova dolka 1-3, Matisovec 2, Odpočinková jaskyňa, Vymrazená skrýša*, Vypadaná vrstva, Trhlina nad Jazvečou. Jaskyne sú korózno-kryogénneho a korózneho typu s celkovou dĺžkou okolo 35 m. Zatiaľ sa nám v severných svahoch Slovinskej skaly nepodarilo lokalizovať viaceré jaskyne nájdené ešte členmi OS Slovinky v sedemdesiatych rokoch, napríklad *Jaskyne v Goluvke 1 – 6*. V Bielovodskej doline na severnej strane Galmusu sa nám okrem predtým známej Jaskyne v údolí, podarilo nájsť a zamerať GPS polohy viacerých menších jaskýň s celkovou dĺžkou asi 45 m. Všetky jaskyne sú korózno-kryogénneho a korózneho genetického typu (*Jaskyňa pod cestou, Šikmá jaskyňa pod cestou, Bielovodská jaskyňa 1 – 5*). V pravostrannom prítoku Bielovodskej doliny s názvom Jordán sme lokalizovali asi 15 m dlhú zlomovo-korózny *Jaskyňu nad sútokom Jordánu* a pod *Šarkanovou dierou* inaktívnu fluviokrasovú jaskyňu *Jordánsky meander*. Dolina Olcnavského potoka: Dve dovtedy neregistrované korózno-kryogénne jaskyne (*Jaskyňa vo Vápennej dolke 1 a 2*) sa nachádzajú na ľavej strane tiesňavy s miestnym názvom Vápenná dolka. Vo výrazných skalných stenách záveru doliny sa nám podarilo nájsť len 3 m dlhú korózno-kryogénnu jaskyňu *Hrebeňová puklina*. V Galmuskej tisine sme lokalizovali tri korózno-kryogénne jaskyne s celkovou dĺžkou 10 m (*Jaskyňa v Galmuskej tisine 1 – 3*). Povrchový prieskum skalnatých svahov Poráčskej doliny ale aj severných svahov Galmusu sa nedá považovať za úplný vzhľadom na náročnosť terénu a rozlohu územia. V databáze ostalo viacero jaskýň, ktoré boli nájdené OS Slovinky, ale kvôli nedostatočným údajom ich nevieme v teréne lokalizovať alebo stotožniť s nami nájdenými lokalitami. Je zrejmé, že zameranie GPS súradníc vchodov jaskýň spolu s ich fotodokumentáciou sú v súčasnej dobe nevyhnutné údaje pre ich budúcu lokalizáciu a identifikáciu v teréne, potrebnú pre ich prírodovedný výskum a ochranu.

Literatúra:

ČECH V. 2002. Krasové geomorfologické formy centrálnej časti pohoria Galmus. Folia geographica, 6, Prírodné vedy, 193–207.
DROPPA A., 1972. Krasové javy horskej skupiny Galmus. Geografický časopis, 24, 3, 185–200.
MIHAĽ, F. 2008. Niektoré jaskyne v pohorí Galmus. Spravodaj SSS, 39, 3, 19–23.
MIHAĽ, F. 2009. Krasové javy na planine Slovinská skala. Spravodaj SSS, 40, 1, 42–49.

Huby Prírodnej rezervácie Jelšie

Kristína Urbanová

Táto výskumná úloha je pokračovaním úlohy riešenej v rokoch 2001 – 2003 Inventarizačný výskum flóry a fauny krasového územia Demänovskej doliny, v ktorej bolo toto územie spomínané, ale nebolo obsiahnuté v práci. Cieľom práce bolo získať prehľad o rozšírení húb a cievnatých rastlín na vytypovanom území, ktorý bude podkladom pre ďalšie spracovanie vegetácie.
Záujmové územie leží v ochrannom pásme Národného parku Nízke Tatry, v Žilinskom kraji v okrese Liptovský Mikuláš. Hlavný dôraz sa bude klásť na najohrozenejšie druhy v tomto mokraďovom biotope, nakoľko zmeny hospodárenia za posledné roky podmienili zmeny vodného režimu a s tým spojený postup sekundárnej sukcesie a ohrozenie viacerých druhov.

Prírodná rezervácia Jelšie

Evidenčné číslo štátneho zoznamu: M/290
Rozloha: 26,1 ha
Rok vyhlásenia: 1973
Právny predpis o vyhlásení: Úprava Ministerstva kultúry SSR č.2777/1973-OP z 24. 4. 1973
Predmet ochrany: ochrana ojedinelého, uceleného a najzachovalejšieho komplexu spoločenstiev jaseňovej jelšiny v Liptovskej kotline, ktorý je vedeckovýskumným objektom
Stupeň ochrany: 5.
Príslušnosť k veľkoplošným chráneným územiam: ochranné pásmo Národného parku Nízke Tatry, Žilinský kraj, okres Liptovský Mikuláš, katastrálne územie Bodice

Jelšie je jedna z malých lesných rezervácií na severnej strane Nízkych Tatier. Leží na aluviálnej nive Demänovky severovýchodne od obce Pavčina Lehota. Výmera rezervácie je 26,10 ha. Rezervácia leží v ochrannom pásme Národného parku Nízke Tatry, v katastri obce Pavčina Lehota a Bodice v nadmorskej výške cca 690 – 670 m n. m.
Ide o zachovalý komplex spoločenstiev jaseňovej jelšiny *(Fraxineto-Alnetum)* v Liptovskej kotline, ktoré boli na iných miestach Liptova už zmenené alebo vyrúbané. Porast je zložený z výmladkovej jelšiny a vtrúseného smreka s jaseňom. Je tvorený najmä jelšou lepkavou *(Alnus glutinosa)* a jelšou sivou *(Alnus incana)*. Súčasťou porastu je aj bohatý podrast tvorený krušinou jelšovou *(Frangula alnus)*, rešetliakom prečisťujúcim *(Rhamnus catharticus)*, bršlenom európskym *(Eunymus europeus)* a bazou čiernou *(Sambucus nigra)*.
Bylinnú vrstvu tvorí papradka samčia *(Athyrium filix-femina)*, zádušník chlpatý *(Glechom hirsuta)*, horec luskáčový *(Gentiana aclepiadea)*, záružlie močiarne *(Caltha palustris)*, krkoška chlpatá *(Chaerophyllum hirsutum)*, nezábudka močiarna *(Myosotis palustris)*.
Geomorfologicky sa jedná o alúvium Liptovskej kotliny. Klimaticky patrí do typu mierne chladnej až chladnej kotlinovej klímy s priemernou teplotou v januári –3,5 až –6 a v júli 20 – 23 °C s priemernými ročnými zrážkami 600 – 900 mm.
Územím v súčasnosti neprechádza žiaden turistický ani náučný chodník.
PR Jelšie je zároveň aj navrhované územie európskeho významu Jelšie SKUEV0059
– súčasť súvislej európskej sústavy chránených území NATURA 2000
– podľa výnosu Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 3/2004-5.1 zo 14. júla 2004, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu (účinnosť od 1. augusta 2004)

Na základe rozhodnutia Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky, odbor ochrany prírody ako príslušného orgánu štátnej správy nám bola udelená výnimka na inventarizačný výskum tejto lokality a na jej základe bol zbieraný mykologický materiál, ale iba vlaňajšie (staré a odpadnuté) plodnice drevokazných húb. Vhodné druhy boli po dosušení navrhnuté v rámci vlastného zberu Komisii pre tvorbu zbierok na prijatie do zbierkového fondu. Čerstvé plodnice sme nezbierali, ale determinovali podľa nafotených obrázkov na pracovisku alebo priamo in situ.
Spolu bolo na tejto lokalite nájdených a determinovaných 36 taxónov húb:

Zoznam húb z PR Jelšie:

Lactarius uvidus	rýdzik vlhkomilný	Russulaceae
Lactarius obscuratus	rýdzik jelšový	Russulaceae
Lactarius scrobiculatus	rýdzik rapavý	Russulaceae
Cantharellus lutescens	kuriatko žltohnedé	Cantherellaceae
Alnicola submelinoides	smeťovka jelšová	Cortinariaceae
Alnicola melinoides	smeťovka bledá	Cortinariaceae
Alnicola scolecina	smeťovka tmavá	Cortinariaceae
Coprinus impatiens	hnojník zriasený	Coprinaceae
Scutellinia scutellata	štítovička obyčajná	Crepidotaceae
Crepidotus variabilis	pahliva biela	Crepidotaceae
Lepiota castanea	bedlička gaštanovohnedá	Agaricaceae
Tremella foliacea	rôsolovka lupeňovitá	Tremellaceae
Tremella mesenterica	rôsolovka zlatožltá	Tremellaceae
Inonotus radiatus	ryšavec jelšový	Hymenochaetaceae
Collybia confluens	peniazovka trsovitá	Tricholomataceae
Marasmiellus foetidus	tancuľka smradľavá	Tricholomataceae
Geastrum quadrifidum	hviezdovka štvorcípová	Geastaceae
Pyknoporus cinnabarinus	červenica rumelková	Coriolaceae
Stereum sanquinolentum	pevník červenajúci	Stereaceae
Trametes hirsuta	trúdnikovec chlpatý	Coriolaceae
Phellinus conchatus	ohňovec škľabkovitý	Hymenochaetaceae
Pluteus cervinus	štítovka jelenia	Pluteaceae
Amanita muscaria	muchotrávka červená	Amanitaceae
Amanita vaginata	muchotrávka pošvatá	Amanitaceae
Hypomyces viridis	hubožer zelený	Hypokreaceae
Russula fellea	plávka žlčová	Russulaceae
Polyporus arcularius	trúdnik plástovitý	Polyporaceae
Formiptopsis pinicola	práchnovček pásikavý	Coriolaceae
Antrodia albida	trúdnikovček belavý	Coriolaceae
Trametes ochracea	trúdnikovec pásikavý	Coriolaceae
Trametes cervina	trúdnikovec jelení	Coriolaceae
Stereum rugosum	pevník zvrásený	Stereaceae
Merulius tremellosus	drevomorka rôsolovitá	Meruliaceae
Calocera cornea	parôžkovec malý	Dacrymycetaceae
Phellinus ferruginosus	ohňovec hrdzavihnedý	Hymenochaetaceae
Lycoperdon pyriforme	prášnica hruškovitá	Lycoperdaceae

Najpočetnejšie sú zastúpené čeľade Russulaceae – 4 taxóny, Coriolaceae – 5 taxónov, Cortinariaceae – 3 taxóny a Hymenochaetaceae – 3 taxóny. Zvyšných 15 čeľadí je zastúpených iba po 1 alebo 2 taxónoch, napríklad známejšie čeľade Agaricaceae, Amanitaceae alebo Pluteaceae.
Z celkového pohľadu je kvalitatívne a kvantitatívne zastúpenie makromycét v ekosystémoch ovplyvňované predovšetkým štyrmi základnými skupinami faktorov a je pomerne ťažké a zložité s istotou určiť poradie ich dôležitosti.
Prvou z nich je deštrukcia biotopov, kde patria okrem iného aj masový rekreačný tlak na podhorské a vysokohorské biotopy, holoruby, rozrušovanie rašelinísk ťažbou.
Druhou je znečisťovanie životného prostredia. V dôsledku ukladania škodlivých látok došlo na mnohých miestach k drastickým zmenám v mykoflóre, najmä však v zastúpení mykosymbiontov v lesných ekosystémoch.
Treťou skupinou faktorov sú zmeny v hospodárení v ekosystémoch, kde patrí predovšetkým nahrádzanie pôvodných drevín monokultúrami v lesnom hospodárstve alebo tiež premena poloprirodzených kultúr na monokultúry v pôdohospodárstve.
Tieto tri základné skupiny faktorov svojim zastúpením neovplyvňujú len huby, ale aj ostatné organizmy v ekosystéme a ekosystémy vôbec. Preto aj ochrana húb profituje z ochrany chránených území tým, že v rámci ochranných režimov a aktivít na chránených územiach sú chránené aj huby.
Posledným štvrtým faktorom je masový zber húb v niektorých oblastiach, hlavne narušanie stanovíšť. Bolo preukázané, že šetrný zber nemá vážny negatívny dopad na mykocenózy, ale negatívne pôsobenie človeka sa prejavuje v narušaní povrchových vrstiev pôdy. K nadmernému zošľapávaniu pôdy dochádza najčastejšie v blízkosti ľudských sídiel, rekreačných stredísk, chatových osád a paradoxne aj v chránených územiach, čo je aj, síce len v okrajových partiách, problém aj PR Jelšie. V dôsledku zošliapávania sa mení kompaktnosť pôdy v jej horných vrstvách, poškodzuje sa mycélium v hrabanke a tým dochádza k zmenám v zastúpení húb a k zmenám v hubových spoločenstvách. Keď si uvedomíme, že najväčšie zastúpenie mycélia je vo vrchných cca 30 cm pôdy, negatívny dosah tejto ľudskej činnosti na mykocenózy je zrejmý.
Najefektívnejšou metódou ochrany húb je ochrana ich biotopov a hoci lokalita Jelšie nepatrí svojou rozlohou medzi veľkoplošne rozšírené, jej význam z hľadiska biodiverzity a ekologických funkcií ďaleko presahuje jej reálnu rozlohu. Stav poznania takého ekosystému by mal odrážať aj stav jeho ochrany a prispieť k jej zvýšeniu, pretože nízka úroveň poznatkov je v priamej úmere s poklesom intenzity ochrany aj s úbytkom počtu takýchto lokalít za posledné roky.

Trúdnikovec pásikavý (*Trametes ochracea*). Foto: M. Vecko

Z FONDOV A ZBIEROK MÚZEA

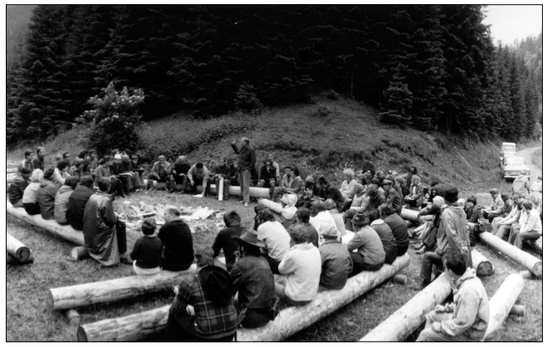
Zbierka fotodokumentácie Archívu SMOPaJ

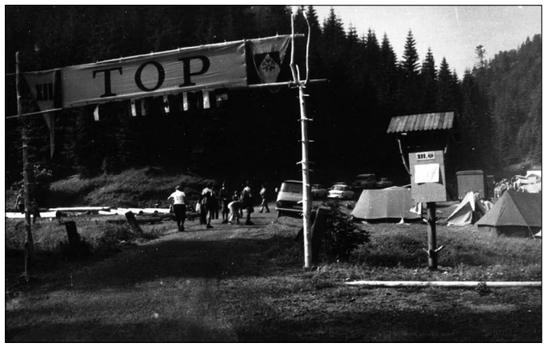
Eva Bartošová

Zbierka sa rozrástla takmer na 100 000 kusov. Okrem záberov, ktoré vznikli činnosťou odborných pracovníkov múzea v teréne v rámci výskumných úloh a záberov z výstav a podujatí múzea nadobúda archív ďalšie zábery akvizičnou činnosťou prostredníctvom Archívnej rady. Sú to väčšinou zábery, ktoré dokumentujú stav prírody a krajiny od polovice 20. storočia. Po zasadnutí Archívnej rady koncom roka 2011 sa stali súčasťou zbierky fotodokumentácie aj darované zábery významného pracovníka ochrany prírody Ing. Júliusa Burkovského.
Na stretnutí seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska v Slovenskom raji informovala zamestnankyňa archívu o jeho zameraní a činnosti. Aj toto sa stalo podnetom

Juráňova dolina, Oravice. Foto: J. Burkovský. Archív SMOPaJ

XII. TOP v Ludrovskej doline. Foto: J. Burkovský. Archív SMOPaJ

pre niektorých účastníkov, ktorí sa rozhodli obohatiť náš archív o rôzne archívne dokumenty.
Počas služobnej cesty v ŠOP SR v Banskej Bystrici nám pracovníčka archívu odovzdala desať škatúľ roztriedeného i neroztriedeného materiálu – pozitívov i negatívov, ktoré do nášho archívu venoval Ing. J. Burkovský.
Po ich preskúmaní sme zistili, že sa jedná o fotografie, ktoré sú uložené v sto obálkach po viac kusov s popisom. Jedná sa predovšetkým o zábery chránených území (Nízke Tatry, Slovenské Rudohorie, Muránska planina a i.), výstav a podujatí s ochranárskou tematikou (školenia ochrancov prírody, tábory ochrancov prírody, otváranie náučných chodníkov a i.). Vznikali v rokoch 1970 až 1995. Autorom všetkých fotografií je Ing. Július Burkovský – dlhoročný pracovník a propagátor ochrany prírody.
Súčasťou tohto daru je aj 1 642 negatívov a diapozitívov od iných autorov, príp. sa nám ich autora doteraz nepodarilo zistiť. Negatívom je, že aj lokality na nich nie sú takmer nikde uvedené.
Veríme, že sa nám podarí tieto v čo najkratšom období zoskenovať a zverejniť na internete. Dúfame, že prostredníctvom širokej verejnosti sa podarí ich identifikovať a poprípade zaradiť aj do časového obdobia, v ktorom mohli vzniknúť.
Veľmi nás potešil záujem bývalých, no stále aktívnych ochranárov o náš archív. Sme im za to veľmi vďační a tešíme sa na ďalšiu spoluprácu s nimi.

Čo sa udialo v knižnici v roku 2011?

Magda Čopková

V roku 2011 knižnica získala 300 knižničných jednotiek v hodnote 3 091 €, ktoré boli odborne spracované a zaradené do jej fondu. K 31. 12. 2011 bol stav knižničného fondu 25 990 kn. jednotiek v hodnote 62 744,14 €.
36 evidovaných čitateľov navštívilo knižnicu 254 krát a vypožičalo si 789 dokumentov. Knižnica poskytla 93 faktografických informácií.
Na úseku domácej a medzinárodnej výmeny literatúry spolupracovala knižnica so 162 partnermi a získala tak za publikácie vydávané múzeom 140 titulov odborných periodík a iných publikácií.
Celkove zaevidovala výmenou 176 knižn. jednotiek (v prírastku sú zahrnuté aj zviazané periodiká z minulých rokov).
V roku 2011 bola ukončená „Bibliografia publikačnej činnosti zamestnancov SMOPaJ za roky 2006 – 2010“. Má 527 záznamov a je doplnená autorským registrom, registrom recenzovaných diel a registrom osobností. Záujemci o činnosť múzea ju nájdu na webovej stránke SMOPaJ v oddiele „Knižnica múzea“.
Naďalej sa pokračovalo v spracovávaní fondu v systéme Virtua. Celkove bolo spracovaných 5 199 kn. jednotiek.

V mesiacoch marec a apríl bol knižničný fond z knižnice vysťahovaný do skladu vo Vlachoch a na Obvodný úrad v Liptovskom Mikuláši. 15. 5. 2011 bola knižnica oficiálne dočasne uzatvorená z dôvodu rekonštrukcie hlavnej budovy SMOPaJ. Do konca roka 2011 poskytovala a do ukončenia rekonštrukcie bude poskytovať prezenčné výpožičky najnovších periodík, MVS pre pracovníkov múzea a vykonávať práce spojené s akvizíciou, spracovávaním nových prírastkov, práce súvisiace s výmenou literatúry a s elektronickým spracovávaním fondu.
Z knižnice boli vyexpedované autorské a povinné výtlačky všetkých publikácií, ktoré múzeum v roku 2011 vydalo.

A na záver zaujímavosti z prírastku knižného fondu v roku 2011:

1. Príroda ostrova Kopáč. – I. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského, 2007. – 287 s. ISBN 978-80-969718-7-9
2. Príroda rezervácie Šúr. – 1. vyd. – Bratislava : Ústav zoológie SAV, 2010. – 410 s. ISBN 978-80-970-326-0-9
3. Liptov vo fotografii : 6. ročník bienále, 12. 10. 2010 – 30. 11. 2010, Liptovský Hrádok. – 1. vyd. – Liptovský Mikuláš : Liptovské osvetové stredisko, 2010. – Nestr.
4. PALKA, J. : Moje Slovensko, moja rodina / J. Palka. – 1. vyd. – Bratislava : Kalligram, 2010. – 367 s., obr. príl. ISBN 978-82-8101-379-9
5. HOCHMUTH, Z. – HUNKA, J. – SOJÁK, M. : Moldavská jaskyňa v zrkadle dejín / Z. Hochmuth, J. Hunka, M. Soják. – 1.- vyd. – Moldava nad Bodvou : Mestský úrad, 2007. – 135 s.
6. MAKSIMOVIČ, N. – MAKSIMOVIČ, E. – LAUROV, I. : Ordinskaja peščera. – 11. vyd. – Perm : Knižnij mir, 2006. – 61 s. ISBN 5-93824-078-6
7. Desať rokov v podzemí : 2001 – 2010. – 1. vyd. – Liptovský Mikuláš : Slovenská speleologická spoločnosť, 2011. – 63 s. ISBN 978-80-966963- 8-3
8. Zoologická záhrada Bojnice : výročná správa 2010. – 1. vyd. – Bojnice : Zoologická záhrada, 2011. – 128 s. ISBN 978-80-969461-6-7
9. JÁCHYM, F. : Tycho Brahe : pozorovatel vesmíru / F. Jáchym. – 1. vyd. – Praha : Prometheus, 1998. – 48 s. – (Velké postavy vědeckého nebe; 5) ISBN 80-7196-094-2
10. KRAUS, I. : Wilhelm Conrad Röntgen : dědic šťastné náhody / I. Kraus. – 1. vyd. – Praha : Prometheus, 1997. – 56 s. – (Velké postavy vědeckého nebe; 2) ISBN 80-7196-049-7
11. ŠÁRA, P. : Lexikon krajín sveta / P. Šára. – 2. slov. vyd. – Harmanec : Vojenský kartografický ústav, 2004. – 168 s. ISBN 80-8042-430-6
12. LALKOVIČ, M. : Bibliografia Spravodaja SSS : roč. 1970 – 2009 / M. Lalkovič. – 1. vyd. – Liptovský Mikuláš : Slovenská speleologická spoločnosť, 2011. – 231 s. ISBN 978-80-970734-0-4
13. Šesťdesiat rokov organizovaného jaskyniarstva v Tisovci. 1951 – 2011. – 1. vyd. – Tisovec : Mesto Tisovec, 2011. – Nestr.
14. LESKOVJANSKA, A. – VICENÍKOVÁ, A. – DRAŽIL, T. : Biotopy európskeho významu v Národnom parku Slovenský raj / A. Leskovjanska, A. Viceníková, T. Dražil. – 1. vyd. – Spišská Nová Ves : Správa Národného parku Slovenský raj, 2006. – 37 s. ISBN 80-89035-75-2
15. Osobnosti Kežmarku. 1206 – 2009. – 1. vyd. – Kežmarok : JADRO, 2009. – 335 s. ISBN 978-80-89426-02-7
16. Zpřístupněné jeskyně 2010 : ročenka Správy jeskyní České republiky. – 1. vyd. – Průhonice : Správa jeskyní České republiky, 2011. – 162 s. ISBN 978-80-97309-10-0
17. Mesto v raji = Spišská Nová Ves. - 1. vyd. – Spišská Nová Ves : Mesto Spišská Nová Ves, 2010. – Nestr.
18. Atlas druhov európskeho významu pre územie NATURA 2000 na Slovensku. – 1. vyd. – Liptovský Mikuláš : Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2011. – 520 s. ISBN 978-80-556-0220-2
19. BERNARD, J. H. – HYRŠL, J. : Minerals and their Localities / J. H. Bernard, J. Hyršl. – 2. vyd. – Praha : Granit, 2006. – 823 s. ISBN 80-7296-054-7
20. DUBLJANSKIJ, V. N. – ANDREJČUK, V. : Terminologija speleologii : informacionnyje materialy / V. N. Dubljanskij, V. Andrejčuk. – 1. izd. – Kungur : Akademija nauk SSSR, 1981. – 201 s.
21. Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii „ Karstovyje čtenija“ : sostojanija : problemy karstologo-speleologičeskich issledovanij : Simferpol, 11. – 13. aprelja 2008 goda. – 1. izd. – Simferopol : Ukrajinskij institut speleologiji i karstologiji, 2008. – 82 s.

Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny – evidencia chránených území Slovenskej republiky v roku 2011

Leonard Ambróz

V období od 1. 1. 2011 do 31. 12. 2011 boli v štátnom zozname zaevidované tieto zmeny:
u chránených území:

– vyhlásenie maloplošného chráneného územia (13) – CHA Soví les, CHA Kotlina, CHA Rudava, PR Palárikovské lúky, CHA Oborínske jamy, CHA Veľký kopec, CHA Slaná, CHA Lúky pod Ukorovou, CHA Lúka pod cintorínom, CHA Bahno, CHA Jasenácke, CHA Mešterova lúka, PR Orlovské vŕšky;
– prevyhlásenie (novelizácia) maloplošného chráneného územia (1) – NPR Zelienka;
– zrušenie maloplošného chráneného územia (18) – CHA Beladický park, CHA Hajnonovoveský park, CHA Hokovský park, CHA Hornolefantovský park, CHA Hornosemerovský park, CHA Kynecký park, CHA Lefantovský park, CHA Malantský park, CHA Mojmírovský park, CHA Park Janka Kráľa, CHA Park pri hrobke Migazziovcov, CHA Pustochotársky park, CHA Santovský park, CHA Tajniansky park, CHA Veľkozálužský park, PP Vyhniansky travertín, PP Koprovnica, CHA Kochova záhrada;
– vyhlásenie ochranného pásma jaskyne (2) – NPP Važecká jaskyňa, NPP Gombasecká jaskyňa;
– vyhlásenie verejnosti voľne prístupnej jaskyne (1) – PP Jánošíkova jaskyňa;
– vydanie návštevného poriadku jaskyne (1) – PP Morské oko;
– vyhlásenie chránených vtáčích území (CHVÚ; 6) – CHVÚ Malá Fatra, CHVÚ Slovenský raj, CHVÚ Tatry, CHVÚ Chočské vrchy, CHVÚ Špačinsko-nižnianske polia, CHVÚ Čergov.

K 31. 12. 2011 sa v Slovenskej republike nachádza 1 151 chránených území rôznych kategórií, ktorých zastúpenie uvádza podrobnejšia tabuľka.

Veľkoplošné chránené územia a ich ochranné pásma			
Kategória	**Počet**	**Výmera chránených území (v ha)**	**Výmera ochranných pásiem (v ha)**
národné parky (NP)	9	317 889,9026	270 127,5707
chránené krajinné oblasti (CHKO)	14	522 581,5090	Neexistuje
NP a CHKO spolu	23	840 471,4116	270 127,5707
Spolu 1 110 598,9823 ha (22,65 % rozlohy SR)			

Maloplošné chránené územia a ich ochranné pásma v 2. až 5. stupni ochrany			
Kategória	**Počet**	**Výmera chránených území (v ha)**	**Výmera ochranných pásiem (v ha)**
chránené krajinné prvky (CHKP)	1	2,5161	0,0000
chránené areály (CHA)	166	8 307,5459	2 419,1276
prírodné rezervácie (PR)	388	13 347,3538	246,5251
súkromné PR	2	51,7300	0,0000
národné prírodné rezervácie (NPR)	219	84 188,9704	2 238,8427
prírodné pamiatky (PP)	217	1 583,3115	206,7305
národné prírodné pamiatky (NPP)	11	58,9365	26,6225
Spolu	1 004	107 540,3642	5 137,8484
Spolu 112 678,2126 ha (2,30 % rozlohy SR)			

Jaskyne a prírodné vodopády a ich ochranné pásma		
Kategória	**Počet**	**Výmera ochranných pásiem (v ha)**
PP – jaskyne s ochranným pásmom, ktoré nie sú verejnosti voľne prístupné	4	258,2393
PP – jaskyne s ochranným pásmom, ktoré sú verejnosti voľne prístupné	1	30,6752
PP – verejnosti voľne prístupné jaskyne	30	0,0000
NPP – jaskyne bez ochranného pásma	30	0,0000
NPP – jaskyne s ochranným pásmom	14	3 055,2751
PP – prírodné vodopády s ochranným pásmom	0	0,0000
NPP – prírodné vodopády bez ochranného pásma	5	0,0000
NPP – prírodné vodopády s ochranným pásmom	0	0,0000

Chránené vtáčie územia		
Kategória	**Počet**	**Výmera chránených území (v ha)**
vyhlásené chránené vtáčie územia	40	1 084 719,8139

Chránené krajinné oblasti		
Názov	**Výmera (v ha)**	**Rok vyhlásenia, prípadne aj aktualizácie**
Biele Karpaty	44 568,0000	1979, 1989, 2003
Cerová vrchovina	16 771,2273	1989, 2001
Dunajské luhy	12 284,4609	1998
Horná Orava	58 738,0000	1979, 2003
Kysuce	65 462,0000	1984
Latorica	23 198,4602	1990, 2004
Malé Karpaty	64 610,1202	1976, 2001
Poľana	20 360,4804	1981, 2001
Ponitrie	37 665,4100	1985
Strážovské vrchy	30 979,0000	1989
Štiavnické vrchy	77 630,0000	1979
Vihorlat	17 485,2428	1973, 1999
Východné Karpaty	25 307,1072	1977, 2001
Záhorie	27 522,0000	1988
Spolu 14 CHKO	522 581,5090	

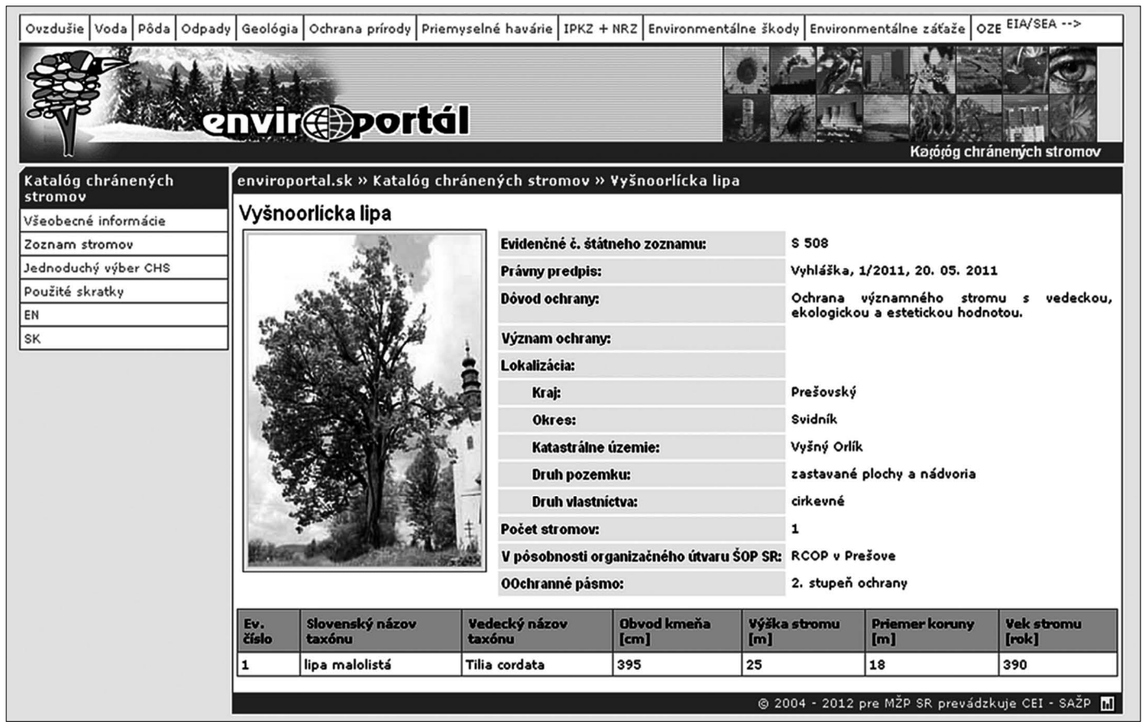
Národné parky a ich ochranné pásma			
Názov	**Výmera (v ha)**	**Výmera ochranného pásma (v ha)**	**Rok vyhlásenia, prípadne aj aktualizácie**
NP Malá Fatra	22 630,0000	23 262,0000	1967 ako CHKO, 1988
NP Muránska planina	20 317,8021	21 697,9644	1977 ako CHKO, 1997
NP Nízke Tatry	72 842,0000	110 162,0000	1978, 1997
Pieninský NP	3 749,6226	22 444,1676	1967, 1997
NP Poloniny	29 805,0514	10 973,2893	1997
NP Slovenský kras	34 611,0832	11 741,5677	1973 ako CHKO, 2002
NP Slovenský raj	19 763,0000	13 011,0000	1964 ako CHKO, 1988
Tatranský NP	73 800,0000	30 703,0000	1948, 1987, 2003
NP Veľká Fatra	40 371,3433	26 132,5817	1974 ako CHKO, 2002
Spolu 9 NP	317 889,9026	270 127,5707	

Prehľad chránených stromov v štátnom zozname podľa krajov za rok 2011

Dagmar Lepišová

K 31. 12. 2011 bolo na Slovensku evidovaných celkom 449 chránených stromov, čo predstavuje 1 258 jedincov. Bol vyhlásený 1 chránený strom – Vyšnoorlícka lipa a zrušených bolo 11 chránených stromov.

Kraj	Počet CHS – objektov	Počet CHS – jedincov	Počet vyhlásených CHS v r. 2011	Počet zrušených CHS v r. 2011
Banskobystrický kraj	91	305		1
Bratislavský kraj	28	35		1
Košický kraj	39	102		2
Nitriansky kraj	35	195		5
Prešovský kraj	48	94	1	1
Trenčiansky kraj	46	102		1
Trnavský kraj	35	66		
Žilinský kraj	127	359		
Spolu	**449**	**1258**	**1**	**11**

Tvorba virtuálnych fondov a zbierok – digitálny archív múzea

Eva Greschová

Archív múzea spravuje archívne dokumenty týkajúce sa činnosti múzea a jeho predchodcov, archívne fondy z činnosti iných pôvodcov súvisiacich s ochranou prírody a jaskyniarstvom na Slovensku. Sú to nielen záznamy dokumentujúce úradnú a odborno-metodickú prácu, ale aj rozsiahlu vedecko-výskumnú činnosť, ktorú vyvíjali ochranárske a jaskyniarske inštitúcie pôsobiace na Slovensku. Zvláštne miesto patrí osobným fondom z pozostalostí významných osobností, pôsobiacich v oblasti ochrany prírody a jaskyniarstva. Dôležité zastúpenie majú aj archívne zbierky. Zo strany bádateľov je najväčší záujem o fondy jaskyniarskych inštitúcií a spolkov a o archívne zbierky (Podzemné krasové javy, Štátny zoznam osobitne chránených druhov prírody a krajiny SR, Meračská dokumentácia jaskýň, zbierky fotodokumentácie). V poslednom čase rastie aj záujem o elektronické dokumenty uložené na CD a DVD nosičoch.

Od roku 2008 je prioritnou úlohou Archívu SMOPaJ riešenie úloh v rámci schváleného projektu *„Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“* X.01.09 v rámci Operačného programu Životné prostredie.

Už pri vypracovávaní projektu bolo rozhodnuté, že zamestnanci budú systematicky triediť, usporadúvať a spracovávať archívne fondy a zbierky, vyhotovovať archívne pomôcky. Archív spracováva fondy a zbierky v programe BACH – aplikácie Inventáre, Fotoarchív a Podujatia. Do ukončenia projektu má byť spracovaných 50 – 60 % archívnych fondov a zbierok.

K základným úlohám archívov patrí sprístupňovanie archívnych dokumentov verejnosti a ich ochrana. V zmysle zákona 395/2002 Z.z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov by mal archív z dôvodu ochrany sprístupňovať verejnosti čo najmenej originálnych archívnych dokumentov. Bádateľovi by mala byť na štúdium predložená len ich kópia, preto je archív povinný zo svojich dokumentov vyhotoviť tzv. konzervačnú kópiu. V súčasnosti sa javí ako najvhodnejšia forma ochrany archívnych fondov digitalizácia. Používaním digitálnych kópií pre bádateľské a prezentačné účely (distribučná kópia) sú dokumenty chránené pred možným poškodením počas manipulácie s nimi. Súbežným produktom digitalizácie sú tzv. konzervačné kópie, ktoré zabezpečujú uchovanie ich informačnej hodnoty pre prípad nenávratného poškodenia alebo zničenia hmotnej podstaty archívnych dokumentov.

Cieľom projektu je digitalizácia takmer 700 000 ks archívnych dokumentov. Vzhľadom na ich rôznorodosť bolo výhodnejšie zvoliť digitalizovanie prostredníctvom outsourcingu, pretože vytvorenie vlastných technických a personálnych kapacít, ktoré by sa venovali len tejto činnosti, by bolo finančne oveľa nákladnejšie ako celková suma tejto zákazky. Vlastnými silami sú v súčasnosti digitalizované len archívne dokumenty potrebné na bádateľské, publikačné, výstavné a iné účely, resp. súbory dokumentov, ktorým nehrozí poškodenie (neviazané dokumenty do formát A3).

Najťažším a najdôležitejším bolo zvoliť si pevné pravidlá pre tvorbu popisných metadát, ktoré bolo potrebné priraďovať k jednotlivým dokumentom už počas ich spracovania. Popis archívneho dokumentu musel byť jedinečný, aby sa zachovala príslušnosť každého dokumentu k danému archívnemu fondu či zbierke. Napokon sme zvolili nasledovný spôsob tvorby popisných metadát: *SVK_číslo archívu SMOPaJ_číslo archívneho fondu Afondy* (jednotná evidencia archívnych fondov na Slovensku)*_číslo fondu z prírastkovej knihy Archívu SMOPaJ_číslo inventárnej jednotky_poradové číslo dokumentu v rámci inventárnej jednotky.*

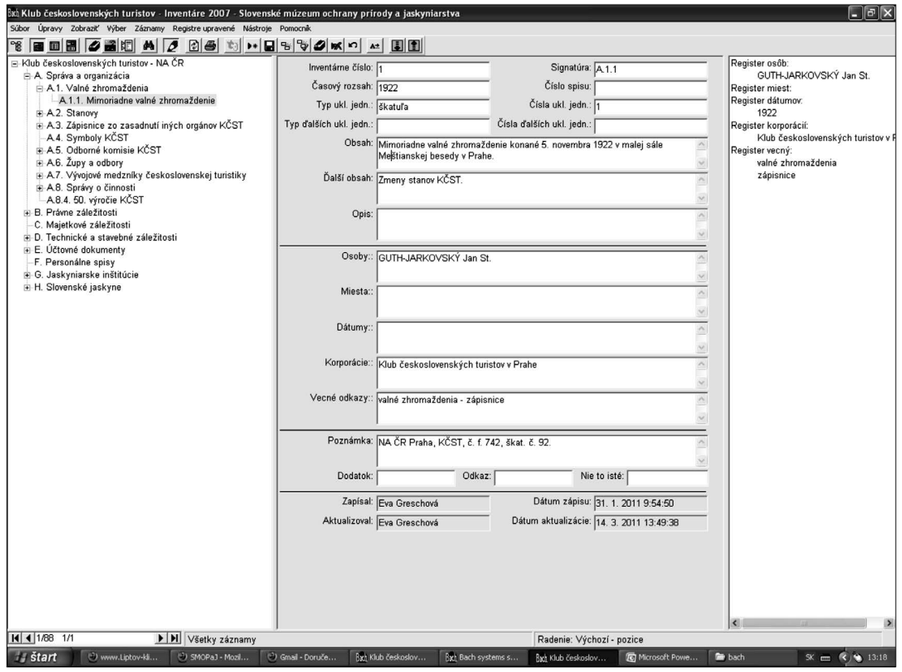
Pretože časť archívnych fondov v správe nášho archívu nie je úplných, resp. sa jedná len o čiastkové fondy, museli pracovníci archívu vyhľadávať pramenné informácie vzťahujúce sa k dejinám ochrany prírody, jaskyniam a jaskyniarstvu na Slovensku v mnohých slovenských a zahraničných archívoch.

Pracovníci archívu prezreli archívne fondy v:

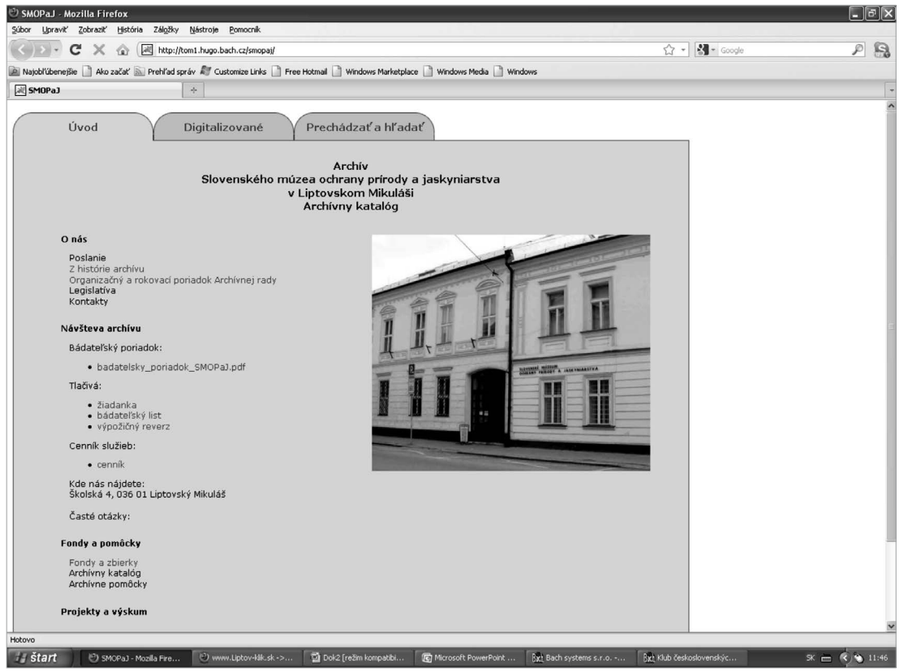
– Pamiatkovom úrade Slovenskej republiky Bratislava (Štátny referát na ochranu pamiatok, Zbierka fotodokumentácie);
– Slovenskom národnom archíve Bratislava (osobné fondy, Ministerstvo školstva a národnej osvety, Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, Ministerstvo zemedelstva, Expozitúra Ministerstva zemedelstva);
– Štátnom archíve Bytča (Podtatranská župa, Štátne lesy Liptovský Hrádok, Štátne lesy Dolný Kubín);
– Západoslovenskom múzeu Trnava (Jaskyňa Driny);
– Štátnom archíve Bratislava, pobočka Trnava (Družstvo Smolenice, Okresný národný výbor Trnava)
– Štátnom archíve Levoča (Samuel Weber, predchodcovia TANAP-u);
– Národnom archíve ČR Praha (Klub československých turistov, Rudolf Gajda, Ministerstvo zemědelství, Ministerstvo školství a národní osvěty);
– Masarykovom ústave a Archíve AV ČR Praha (Radim Kettner, Jaroslav Böhm, Jan Roubal);
– Památníku národního písemnictví Praha (Jan Hoffman);
– Podhoráckom múzeu Předklášteří-Tišnov (Alois Král);
– Maďarskom národnom archíve Budapešť (Uhorské kráľovské ministerstvo pôdohospodárstva).

Po ich prebádaní boli vybrané dokumenty označené identifikačnou priesvitkou, je na nej zaznačený *názov archívu, názov archívneho fondu a číslo archívneho fondu.* Tento popis je jednotný pre celý fond, dopĺňajú ho ešte meniteľné položky – *číslo ukladacej jednotky a číslo inventárnej jednotky.* Takto identifikované dokumenty sú zdigitalizované fotoaparátom, príp. odskenované a následne vytlačené. Až potom mohlo dôjsť k samotnému spracovaniu a inventarizácii archívnych fondov. Vybrané časti fondov z iných archívov sú spracovávané tiež v programe BACH. Aby však bolo zrejmé, že archívny fond je v správe iného archívu, je v názve archívneho fondu obsiahnutý aj názov archívu, ktorý spravuje ten ktorý fond a v poznámke každého inventárneho záznamu v BACH Inventároch 2007 uvedený *názov archívu, názov archívneho fondu, číslo archívneho fondu, číslo ukladacej jednotky a číslo inventárnej jednotky* (ak ju bolo možné určiť). Po ich spracovaní je uložená ich tlačená aj digitálna podoba (obr. 1).

Ďalším dôležitým cieľom projektu je popri prevode fondu archívu do digitálnej formy aj uloženie digitálnych dát (až v roku 2012) na dvoch nezávisle pracujúcich serveroch, ktoré musia byť kvôli bezpečnosti aj geograficky vzdialené. Tzv. konzervačný server bude slúžiť ako úložisko dát digitalizovaných kópií dokumentov v pôvodnom rozlíšení. Na on-line sprístupňovanie digitálnych kópií dokumentov „Digitálneho Archívu SMOPaJ“ bude využívaný tzv. prezentačný server (obr. 2).

Obr. 1. Náhľad na kartu Bach-Inventáre 2007 – Klub československých turistov Národní archiv Praha

Obr. 2. Plánovaná podoba internetovej stránky Archívu SMOPaJ

Väčšina kópií digitalizovaných dokumentov bude prístupných na internete nielen pre jednotlivých bádateľov či laických záujemcov o dejiny a súčasnosť ochrany prírody na Slovensku, ale aj pre medzinárodné projekty, akými sú napríklad Europeana a ApeNet, pre ktoré je potrebný strojový prístup na dáta. Digitálny Archív múzea umožní vyhľadávanie v registri osôb, miest, korporácií a miestnom registri naprieč celým archívom, vo vybraných fondoch a zbierkach, príp. len v jednom fonde či zbierke. Cieľom našej viacročnej práce je vlastne tvorba tzv. „virtuálnych fondov“, ktoré poskytnú výberom metadát z archívnych fondov a zbierok v správe Archívu múzea ale aj archívnych fondov a zbierok iných slovenských či zahraničných archívov bádateľom, no aj pracovníkom archívu, takmer úplné informácie o vývoji ochrany prírody a jaskyniarstva na Slovensku.

Štruktúra a počet zbierok múzea

Martin Vecko

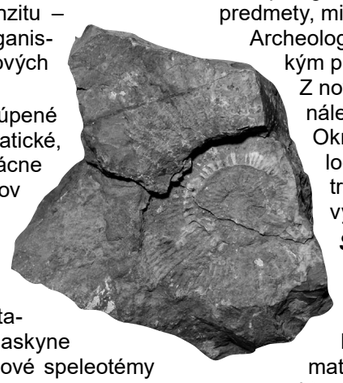
Múzeum v súlade so svojím zameraním uchováva v depozitároch zbierkové predmety z týchto odborov:
1. Prírodné vedy: geológia (mineralógia, petrológia, speleotémy); zoológia (bezstavovce a stavovce); botanika (nižšie a vyššie rastliny).
2. Spoločenské vedy: pamiatky o jaskyniach a o chránenej prírode (známky, technické pomôcky, plány, mapy jaskýň a pod.); archeologické zbierky.

Prírodné vedy (stav k 31. 12. 2011)

Geologické zbierky

minerály: 1 942 evidenčných čísel; horniny: 2 362 evidenčných čísel; speleotémy: 1 112 evidenčných čísel.

Mineralogické zbierky zhromažďujú viac ako 300 druhov a odrôd minerálov z rôznych nálezísk u nás a vo svete. Za pozornosť stojí vzácna vzorka kunzitu – drahokamová odroda spodumenu z Afganistanu a jedinečná ucelená zbierka typových minerálov Slovenska.

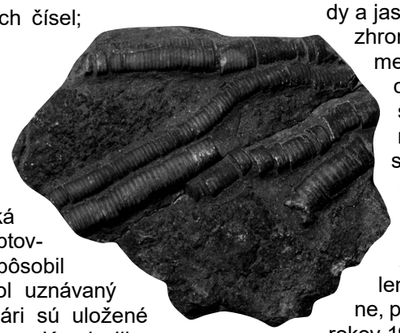

Petrologická zbierka múzea má zastúpené všetky základné typy hornín – magmatické, sedimentárne a metamorfované. Vzácne sú originálne vzorky meteoritov z nálezov z Oravskej Magury a Diviny.

Speleotémy (jaskynná výzdoba) sú osobitnou kategóriou zbierok. Unikátna je bohatá zbierka rôznych typov jaskynných perál. Jedinečné vzorky predstavujú aj kríčkovité agregáty aragonitu z jaskyne Emine Boir Chosar (na Kryme) a opálové speleotémy z venezuelských jaskýň.

Botanické zbierky

nižšie rastliny: spolu 1 031 evidenčných čísel; z toho: lišajníky: 876 evidenčných čísel
machorasty: 155 evidenčných čísel
vyššie rastliny: spolu 3 634 evidenčných čísel; z toho:
paleobotanika: 45 evidenčných čísel;
huby: 72 evidenčných čísel;
akryláty: 21 evidenčných čísel;
výrezy: 9 evidenčných čísel;
ostatné: 3 487 evidenčných čísel.

Základom pre budovanie botanických zbierok sa stala tzv. Liptovská zbierka z roku 1904. Správcom Liptovskej zbierky bol Václav Vraný, ktorý pôsobil ako učiteľ v Liptovskom Mikuláši a bol uznávaný ako znalec karpatskej flóry. V depozitári sú uložené aj vyše storočné herbáre Ivana Stodolu a Karoly Illyesa z prelomu 19. a 20. storočia. Z vyšších rastlín sú v zbierkach zastúpené hlavne položky zo Slovenska, zo zahraničia je to Česká republika a Rusko.

Zoologické zbierky

bezstavovce: 2 607 evidenčných čísel; zoopaleontológia: 807 evidenčných čísel; stavovce: 851 evidenčných čísel.

Zoologické zbierky sú zamerané na uchovanie biologického materiálu prevažne chránených druhov slovenskej fauny vo forme dermoplastických, tekutinových, kožkových a osteologických preparátov. Zo stavovcov k vzácnym zbierkam patria lebky s parôžkami chráneného kamzíka vrchovského tatranského a ohrozeného druhu orla skalného.

Entomologické zbierky tvoria kolekcie známych zoológov (prof. Majzlan, prof. Reiprich a ďalší) vo forme suchých preparátov. Medzi najstaršie zbierky patrí zbierka motýľov od Stanislava Nemčeka z Likavky z roku 1952 a schránky mäkkýšov získané vlastným zberom v Slovenskom krase.

Zoopaleontologické zbierky v múzeu tvoria vzácne nálezy z obdobia prvohôr až po štvrtohory. Výnimočné sú kostrové nálezy jaskynného medveďa z jaskýň v Slovenskom raji a z ďalších lokalít a kostrové nálezy hyeny z jaskyne v Slovenskom krase.

Spoločenské vedy (stav k 31. 12. 2011)

Archeologické zbierky

antropologické nálezy, keramika, kostené a kamenné predmety, militárie: 918 evidenčných čísel.

Archeologické zbierkové fondy zahŕňajú predovšetkým praveké a včasno historické nálezy z jaskýň. Z novovekých pamiatok treba spomenúť hlavne nálezy z druhej svetovej vojny a obdobia SNP. Okrem týchto nálezov je tu zahrnutý i antropologický materiál, ktorý obsahuje ľudské kostrové pozostatky z jaskýň ako výsledok kultových obradov, pochovávania alebo nešťastí.

Spoločenské zbierky

ikonografické, kartografické, ekranické materiály, vecniny, rukopisy, spisové a zvukové materiály: 20 366 evidenčných čísel

Najpočetnejšiu skupinu tvoria ikonografické materiály, tlačoviny a vecniny, napr. plagáty, prospekty, vstupenky a drobný propagačný materiál. Zbierka obsahuje aj úžitkové a ozdobné spomienkové predmety, zbierky z oblasti faleristiky a námetovú filatelistickú zbierku so zameraním na jaskyne a prírodu. V zbierke sú zastúpené výtvarné diela s tematikou prírody a jaskyniarstva. V numizmatickej zbierke zhromažďuje múzeum bankovky, mince, medaily a telefónne karty. Platidlá pochádzajú z rôznych štátov celého sveta. Tematicky sa múzeum zaujíma o vyobrazenia jaskýň, prírodných scenérií, fauny a flóry. Zaujímavé sú čiernobiele fotografie Dobšinskej ľadovej jaskyne z roku 1889, stereofotografie Demänovských jaskýň z obdobia – okolo roku 1950 a sklenené negatívy dokumentujúce jaskyne, pohoria a prírodu Slovenska v období rokov 1920 – 1965. Z filmových pamiatok je vzácny 16 mm film Demänová – dva diely natočené v roku 1928, ktoré dokumentujú históriu objavu jaskyne.

Kartografická zbierka je zostavená z jaskynných máp, plánov a náčrtov a dokumentuje vývoj jaskynného mapovania podzemných priestorov na Slovensku od najstarších čias až po súčasnosť.

Zbierka rukopisov, písomných a literárnych pamiatok jaskyniarstva tvoria literárne rukopisy, denníky, scenáre, korešpondencia a návštevné knihy z jaskýň, kde sú zaznamenané podpisy takých významných osobností ako napríklad Svetozár Hurban Vajanský, Jozef Cíger Hronský, členovia rodu Pálffyovcov, Coburgovcov a mnohí ďalší.

Národná databáza jaskýň v roku 2011

Ivica Hlaváčová

Nové informácie sa aktualizovali v Národnej databázy jaskýň priradením nameraných údajov z dokumentačných správ získaných od pracovníkov múzea, ktorí zameriavali polohy vchodov do jaskýň v krase Slovenska. Veľa podkladov sa získalo zo speleologickej literatúry, technických denníkov a webových stránok od oblastných skupín Slovenskej speleologickej spoločnosti.
Zadaním týchto údajov sa doplnilo 188 nových jaskýň a databáza obsahuje 6215 jaskýň. Najviac jaskýň sa priradilo do geomorfologických celkov: Volovské vrchy – Galmus a Kojšovská hoľa 43 jaskýň, Nízke Tatry – Demänovské vrchy 37 jaskýň, Spišskogemerský kras – Slovenský raj a Muránska planina 17 jaskýň. Väčšina jaskýň zatiaľ dosahuje len dĺžku do 10 metrov, ale následným prieskumom môže dôjsť k ich prolongácii. Najdlhšími jaskyňami sú: Chotárna 2 na Muránskej planine 123 metrov s prevýšením 23 metrov, ktorú objavili členovia skupiny Speleo Detva v spolupráci s členmi Speleoklubu Tisovec, Kečovská biela jaskyňa, objavená na Silickej planine, už v roku 2007 členmi Speleoklubu Drienka J. Heteši a G. Lešinský, ale z dôvodu zavalenia ústia evidovaná len teraz, jej dĺžka sa odhaduje na 120 metrov a hĺbka 30 metrov, Kopskú jaskyňu s dĺžkou 50 metrov objavil F. Mihál v Slovenskom raji.
Počet geomorfologických celkov sa zvýšil na 90 objavom troch jaskýň v Skorušinských vrchoch.
V roku 2011 pracovalo šesť zamestnancov na projekte „Získanie súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea“. Meracími prístrojmi GIS GPS Archer a GPS – GeoXT Trimble zamerali súradnice vchodov do 828 jaskýň z toho objavili 298 nových jaskýň.

Počet jaskýň v geomorfologických celkoch

Slovenský kras	*1018*
Spišsko-gemerský kras	*904*
Nízke Tatry	*725*
Veľká Fatra	*479*
Tatry	*396*
Strážovské vrchy	*376*
Malé Karpaty	*323*
Malá Fatra	*203*
Volovské vrchy	*166*
Revúcka vrchovina	*130*

K zameraným jaskyniam vyhotovili správy s fotografiami vchodov a širšieho okolia jaskýň. Najviac jaskýň zameral J. Psotka 199 v Slovenskom krase, Volovských vchoch, P. Holúbek 175 jaskýň v Nízkych Tatrách, Veľkej Fatre, M. Lisý 161 jaskýň v Strážovských a Súľovských vrchoch, G. Lešinský 159 jaskýň v Slovenskom krase, I. Tomáň 78 jaskýň v Chočských vrchoch, Západných Tatrách, Malej Fatre, J. Vajs 56 jaskýň v Nízkych Tatrách.
Do databázy sa vložilo 561 súradníc a po otvorením mapového okna sa zobrazí poloha vchodov do 2369 jaskýň.
Do grafických súborov sa vložilo 320 fotografií a 132 mapových plánov a obsahujú 3437 záznamov.
Excerpciou literatúry Spravodaja SSS, Slovenského krasu, Aragonitu, Sintra sa doplnilo 122 článkov a register obsahuje 3921 záznamov.
Z databázy sa poskytli informácie pracovníkom Štátnej ochrany prírody, zamestnancom pracujúcim na projekte, študentom základných a stredných škôl.

Grafická dokumentácia jaskýň Revúckej vrchoviny a Juhoslovenskej kotliny v zbierkovom fonde múzea

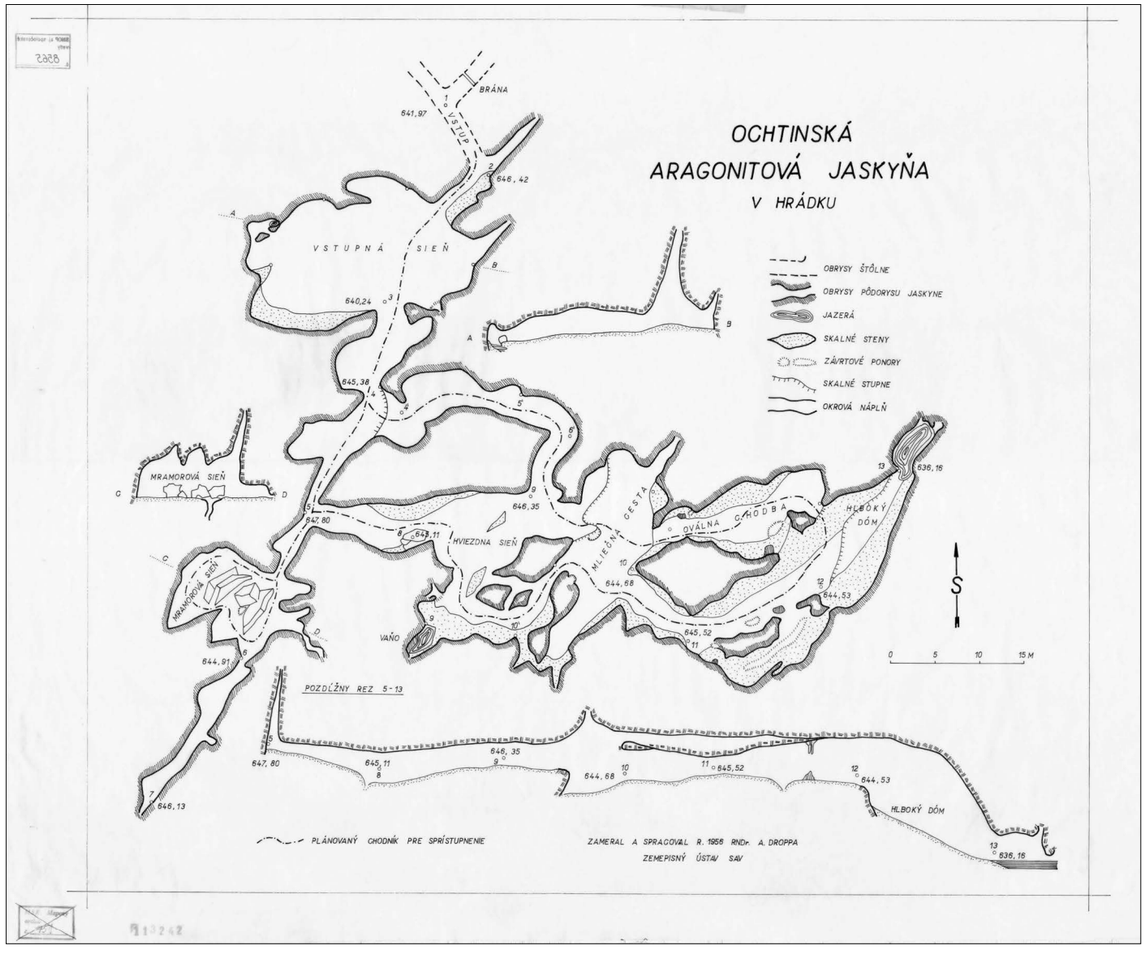
Darina Vacková

Územie Revúckej vrchoviny a Juhoslovenskej kotliny majú v pôsobnosti dobrovoľní jaskyniari z OS SSS Rimavská Sobota. Veľká časť grafickej dokumentácie jaskýň tohto územia bola vyhotovená práve jej členmi. Skupina začala oblasť Drienčanského krasu mapovať v sedemdesiatych rokoch minulého storočia. V zbierke sa nachádzajú originály, ktorých autormi sú zväčša J. Gaál a Ľ. Gaál. Sú to pôdorysy a rezy jaskýň: Drienocká jaskyňa (1972), Frontová jaskyňa (1973, 1975), Podbanište (1974 – 1977), Jaskyňa na Pustatine (1975), Jaskyňa pri Ridzoňovcoch, Malá drienčanská jaskyňa (1976), Líščia diera, Pavúčia jaskyňa, Psia jama, Jaskyňa pri Maruškinom jarku (1977), Priepasť na hrade, Malá hrušovská jaskyňa (1978), Jaskyňa v Kamennom jarku, Puklina, Michova chyža, Špaňopolská jaskyňa (1979), Cenkavá jaskyňa, Jaskyňa v Hlavine, Pole Dúbravíc, Kozia jaskyňa (1980), Skalná rúra, Jaskyňa pri ceste, Gorazdova jaskyňa, Kadlub (1981), Spodná a Vrchná jaskyňa v Maši (1981), Eskala (1983), Úžina pod chodníkom (1999), Knapovka, Kosťová jaskyňa a Jaskyňa v Mončinej (2000), kolorovaný pôdorys jaskýň štôlne Kapusta vyhotovený podľa podkladov Geologického prieskumu, n. p., merací M. Gaála a A. Droppu, ktorý zostavil Ľ. Gaál v roku 1996 ako počítačový výstup. Kolorovaný plán (pôdorys a pozdĺžny rez) jaskýň Podbanište, Kadlub a Jaskyne nad Kadlubom vyhotovil I. Pászer v rokoch 1998 a 2002 na štyroch listoch. Pôdorys a pozdĺžny rez prepojenia Podbanišťa s Jaskyňou nad Kadlubom vyhotovili Ľ. Gaál a L. Iždinský v roku 2000.
Najstaršia dokumentácia jaskýň je z rokov 1954 a 1955 od J. Bártu a sú to fotokópie plánov Chvalovskej jaskyne a Veľkej drienčanskej jaskyne. Pôdorysy a rezy Veľkej a Malej drienčanskej jaskyne vyhotovil S. Kámen v rokoch 1965 – 1966, jaskyne Burda v roku 1968.
V zbierke sa nachádzajú aj plány povrchovej situácie Drienčanského krasu, ktoré vyhotovili S. Kámen (1966), Ľ. Gaál (1975), M. Erdös (1991) aj J. Sýkora (1993).
Najväčšou a jedinou sprístupnenou jaskyňou Revúckej vrchoviny je Ochtinská aragonitová jaskyňa objavená v roku 1954. Pôdorys a geologickú situáciu okolia jaskyne vyhotovil v roku 1955 R. Ševčík. V roku 1956 vyhotovil niekoľko plánov (pôdorys a rezy) aj A. Droppa. Súčasťou projektovej dokumentácie je aj návrh na sprístupnenie jaskyne podľa podkladov A. Droppu z roku 1965. Kolorovaná základná mapa povrchu na dvoch listoch bola vyhotovená v roku 1971 pracovníkmi Geologického

prieskumu, n. p. V roku 1983 jaskyňu zamerali pracovníci dokumentačného oddelenia ÚŠOP-u, J. Sýkora, J. Thuróczy, J. Kováč a vyhotovili základné mapy povrchu a podzemia v mierke 1 : 500, pozdĺžny profil a priečne rezy jaskyne boli vyhotovené v roku 1986 (J. Sýkora, B. Juščíková, A. Palenčárová).

Prehľad zbierkových predmetov (uvedené sú počty evidenčných čísiel) grafickej dokumentácie jaskýň z územia Revúckej vrchoviny a Košickej kotliny.

Celok / podcelok	**Podzemie**						**Povrch**						**Spolu**		**Spolu**
	mapa		**plán**		**náčrt**		**mapa**		**plán**		**náčrt**				
	o	**k**	**o**	**k**	**o**	**k**	**o**	**k**	**o**	**k**	**o**	**k**	**o**	**k**	
Revúcka vrchovina															
Cinobanské predhorie															
Dobšinské predhorie									3						3
Hrádok	5	1	7	1	1		4				1				20
Turecká															
Železnícke predhorie			38	7					1	1					47
Juhoslovenská kotlina															
Ipeľská kotlina															
Lučenská kotlina															
Rimavská kotlina			3	1					1						5
Spolu:	5	1	48	9	1		4		5	1	1				**75**

Plán Ochtinskej aragonitovej jaskyne od A. Droppu z roku 1956

Jozef Čajka (1931 – 2004)

Eva Greschová

V roku 2011 si pripomíname osemdesiate výročie narodenín Jozefa Čajku – nadšeného ochrancu a propagátora prírody Tatier a Liptova. Bol prvým pracovníkom štátnej ochrany prírody na Okresnom národnom výbore v Liptovskom Mikuláši.

Jeho životný aj pracovný profil bol už veľakrát publikovaný v mnohých ochranárskych aj regionálnych periodikách, naposledy aj v publikácii Viliama Stockmanna *Kto je kto v ochrane prírody.*

Niekoľkokrát písal o ňom aj Július Burkovský – popredný odborník v ochrane prírody. Dal nám aj súhlas na uverejnenie listu, ktorý mu napísal Jozef Čajka v roku 1996 a zhrnul v ňom v krátkosti celý svoj život.

L. Mikuláš, 3. 9. 1996

Milý Julko,

obratom sa snažím vyhovieť Tvojej prosbe. Ďakujem srdečne za „prvú“ gratuláciu, mal som radosť. Samozrejme, že sa už teraz teším na spoločné stretnutie, aby sme to moje polokrúhle výročie nejakým spôsobom „pokrstili“.

Viem, že Chránené územia Slovenska pokiaľ ide o „medailóniky“ pripúšťajú len 20 riadkov textu a preto pokiaľ ide o moje biografické údaje budem tiež stručný:

Jozef Čajka, narodený 3.9.1931 Bobrovček, okres Liptovský Mikuláš. Západné Tatry sú mojou rodnou kolískou.

Pochádzam z horárskej famílie, môj rod to boli známi lesníci a poľovníci horného Liptova.

Po absolvovaní VPŠ v Ružomberku, maturite na SLTŠ v Lipt. Hrádku, vykonaní základnej a predĺženej služby v ozbrojených silách, v roku 1959 som nastúpil do služieb TANAP-u vo funkcii strážcu na vysunutom pracovisku Západné Tatry – Jalovecká a Suchá dolina, ochranní územie. Tu som pôsobil 15 rokov.

Od r. 1974 som nastúpil na bývalý ONV – odbor kultúry v Liptovskom Mikuláši na úsek štátnej správy prírody a krajiny, kde som pozvolna postupoval po rebríčku funkcií. V r. 1990 – 1991 som pôsobil ako vedúci odboru životného prostredia ONV. Po reorganizácii bol som vedúci oddelenia OP a zástupcom prednostu OÚ ŽP v L. Mikuláši do ukončenia pracovného pomeru v r. 1994.

Pokiaľ ide o moju činnosť – tu sa akosi nemôžem sám hodnotiť, to už si musíš sám nejak pomôcť. Chcem ťa však nasmerovať na niektoré skutočnosti. Publikačná činnosť je uvedené v Zborníku TANAP č. 28 (hoci nie všetka), tiež ti posielam xeroxs článku Jána Adámka v Osvetovej práci č. 22/1929 str. 29, kde je môj medailónik k 50-tke.

Keď teraz pozerám na uplynulé, roky tak pokiaľ ide o „riešené“ problémy: podarilo sa zastaviť resp. podstatne obmedziť ďalšiu urbanizáciu prírodného prostredia Liptova, charakter krajiny Liptovskej kotliny (až na niektoré lokality, kde som aj ja bol často bezmocný!!) je relatívne zachovaný, ba VD L. Mara ešte znásobený. Je tam toho veľa, čo som za 20 rokov v štátnej správe prežil, dobré i zlé. To už ty vyber čo uznáš za vhodné a zakonči citátom: „Ten kraj by za iný nevymenil“. Fotku posielam, akú mám najposlednejšiu.

Srdečne pozdravujem a teším sa už teraz na stretnutie!!!!

Jozef Čajka

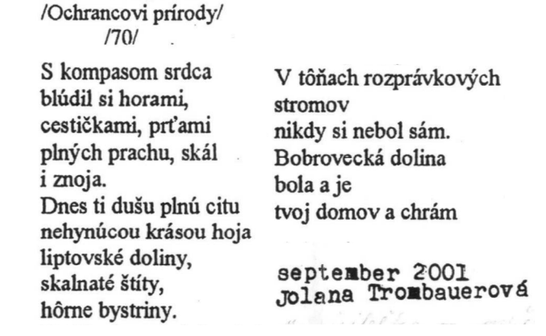
V roku 2006 získal Archív SMOPaJ od príbuzných Jozefa Čajku do svojej správy jeho pozostalosť. Osobný fond J. Čajku je roztriedený, usporiadaný a uložený. V najbližšom čase bude spracovaný a následne zdigitalizovaný, časť z neho bude sprístupnená širokej odbornej aj laickej verejnosti on-line na webovej stránke Archívu SMOPaJ.

Otvorenie náučného chodníka Prosiecka a Kvačianska dolina. Archív SMOPaJ, osobný fond J. Čajku

Jozef Čajka (vľavo) s Júliusom Burkovským. Archív SMOPaJ, osobný fond J. Čajku

Jozefovi Čajkovi
/Ochrancovi prírody/
/70/

S kompasom srdca
blúdil si horami,
cestičkami, prťami
plných prachu, skál
i znoja.
Dnes ti dušu plnú citu
nehynúcou krásou hoja
liptovské doliny,
skalnaté štíty,
hôrne bystriny.

V tôňach rozprávkových
stromov
nikdy si nebol sám.
Bobrovecká dolina
bola a je
tvoj domov a chrám

september 2001
Jolana Trombauerová

Báseň Jolany Trombauerovej venovaná J. Čajkovi pri príležitosti jeho 70. narodenín. Archív SMOPaJ, osobný fond J. Čajku

Kalendárium 2011

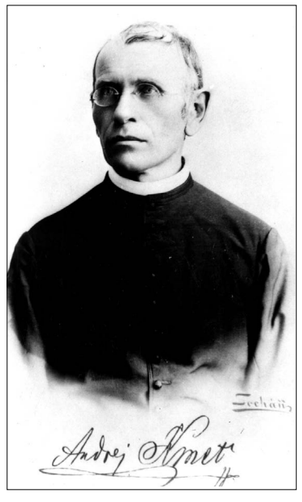
Iveta Chomová

16. 8. 1841 sa konala prvá národná vychádzka na Kriváň za účasti Ľ. Štúra, M. M. Hodžu, G. Fejérpataky-Belopotockého a iných slovenských dejateľov. Ľ. Štúr napísal pri tejto príležitosti aj oslavnú báseň „Ku Křiwáni“. Na pamiatku významnej udalosti sa koná každoročne v auguste národný výstup na tento tatranský symbol slovenskej národnej hrdosti.

Akvarel od Jiřího Kosinu, Belianska jaskyňa, 1934

• **19. 11. 1841** pribudlo do početnej rodiny kováča Štefana Kmeťa z Bzenice ôsme dieťa – budúci kňaz, všestranne nadaný Andrej Kmeť. Počas svojho 67 ročného života stihol vytvoriť dielo, ktorým sa navždy zapísal do našej histórie. Bol národovec, botanik, geológ, archeológ, etnograf, folklorista, múzejník i osvetový pracovník. Ako národovec obhajoval používanie slovenského jazyka, zakladal osvetové spolky, stál pri zrode Matice slovenskej a vzniku slovenského gymnázia v Kláštore pod Znievom, ako botanik vytvoril unikátny herbár (viac ako 72 000 položiek), objavil mnohé nové druhy a viac ako 40 rastlín nesie jeho meno, rovnako objavná bola aj jeho práca geológa. Ako archeológ vykonával systematický archeologický výskum hlavne v okolí Sitna, vďaka svojim spolupracovníkom popísal a zachránil zbierky z viacerých lokalít Slovenska. Najznámejšia je neúplná kostra mamuta, objavená pri stavbe domu v Beši, ktorú kúpil a daroval Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine. Ako etnograf a folklorista zbieral a zapisoval ľudové piesne, zvyky, povesti a rozprávky, zbieral čipky i výšivky z jednotlivých regiónov a organizoval ich expozície na medzinárodných výstavách. Bol aj publikačne činný a medzi jeho vedecko-odbornými prácami vyniká vlastivedné dielo Veleba Sitna. Inicioval založenie organizácie, ktorá by združovala vedeckých pracovníkov a vzdelancov, sám ju nazýval aj Slovenskou akadémiou vied, na týchto základoch bola založená v roku 1893 Muzeálna slovenská spoločnosť. Sám bol jej členom a od roku 1895 aj predsedom. V roku 1906 stál pri položení základného kameňa Slovenského národného múzea v Martine, dokončenia sa však už nedožil. Zomrel vo februári 1908 v Martine. Na jeho počesť nesie kultúrna inštitúcia v tomto meste jeho meno – Turčianske múzeum Andreja Kmeťa. Najcennejšie zbierky múzea pochádzajú práve z vedeckej a zberateľskej činnosti tejto významnej osobnosti.

• **V roku 1871** v mesiaci jún, len rok po objavení, bola sprístupnená Dobšinská ľadová jaskyňa. Pri tejto udalosti bola daná do užívania aj prvá návštevná kniha, ktorá v úvode obsahuje krátku informáciu o prvom zostupe do ľadového podzemia. Historickú hodnotu tejto zbierky z fondov nášho múzea zvyšuje aj originál podpisov objaviteľov a ich pomocníkov.

• **3. 2. 1891** sa v Hradci Králové narodil maliar a grafik Jiří Kosina. V našich zbierkach vlastníme od tohto umelca tri akvarely kombinované s perokresbou zarámované v pasparte s motívmi výzdoby Belianskej jaskyne. Datované sú do roku 1934 a do múzea boli zakúpené v roku 1971.

• **V roku 1911** vyšiel prvý Sprievodca po Tatrách v slovenskom jazyku. Jeho autorom bol učiteľ Miloš Janoška, v tom čase pôsobiaci na Štrbe. Publikácia vreckového formátu má štyri kapitoly, v ktorých sa čitateľ oboznámi s geografiou Vysokých Tatier, turistickými službami, turistickými trasami, dopravným spojením aj opisom jednotlivých túr. Prílohou boli dve turistické mapy. Toto priekopnícke dielo významne prispelo k popularizácii vysokohorskej turistiky medzi slovensky hovoriacim obyvateľstvom v bývalej monarchii.

• **V roku 1921** začal v Liptovskom Mikuláši vychádzať časopis Krásy Slovenska, venovaný turistike a poznávaniu prírodných zaujímavostí doma i vo svete. Prvými redaktormi boli Miloš Janoška a Pavel Stacho. Periodikum prinášajúce pútavé články o turistických vychádzkach po Slovensku, histórii, zahraničné reportáže, rôzne oznamy a správy turistických klubov a spolkov, recenzie si našlo svojich stálych čitateľov. V tom istom roku uverejnil Miloš Janoška na jeho stránkach prvý opis novoobjavenej jaskyne v Demänovskej doline (dnešnej Demänovskej jaskyne slobody). Následne bolo venované jaskyniarskej problematike celé číslo, v ktorom čitateľom priblížili nielen sprístupnené a navštevované jaskyne v Demänovskej doline: Dobšinskú, Belianssku, ale aj ostatné známe jaskyne Slovenska. Napriek viacerým ťažkým obdobiam, ktorým časopis čelil počas svojej dlhoročnej histórii, sme si v roku 2011 pripomenuli jeho 90. výročie putovnou výstavou, na ktorej sa autorsky podieľalo i naše múzeum.

• **19. 8. 1921** zomrel architekt Karol Móry, zakladateľ osady Nové Štrbské pleso. V roku 1900 z potoka Mlynica napustil už vyschnuté, rašelinou zarastené pleso a vytvoril umelé jazero. Postupne tu vystaval malý hotel a drevenú rozhľadňu. Boli určené pre návštevníkov strednej spoločenskej vrstvy, ktorí nemali finančné možnosti ubytovať sa v luxusných hoteloch na Štrbskom plese. V roku 1905 sa zastávka ozubenej železnice volala Móry-telep čiže Móryho osada. Výstavba naďalej pokračovala a v 30-tych rokoch 20. storočia sa ujal oficiálny názov Nové Štrbské pleso. Meno Móry ostane navždy späté s históriou Vysokých Tatier. Svojím počinom umožnil krásu našich veľhôr spoznávať širokému okruhu záujemcov.

Titulná strana 1. čísla časopisu Krásy Slovenska

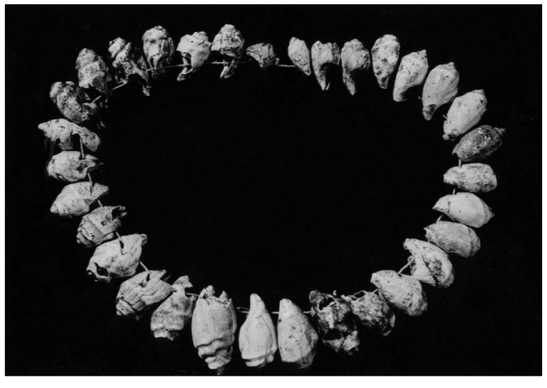
• **1. – 3. september 1941** vetrová kalamita s rýchlosťou 180 km za hodinu zničila alebo poškodila 60 % porastov od Kôprovej doliny po Tatranskú Polianku. V štátnych lesoch sa odhadla škoda na 270 000 m^3, v lesoch mesta Kežmarok na 150 000 m^3. Víchrica zrútila aj jediný olympijský mostík v Mlynickej doline.

• **15. 3. 1951** bol výnosom Povereníctva pre školstvo, vedu a umenie zriadený Pamiatkový ústav v Bratislave, ktorý sa stal štátnym vedeckým a výskumným pracoviskom pre ochranu kultúrnych a prírodných pamiatok. Ako ústredná odborná organizácia mal za úlohu ich výskum, dokumentáciu, vedecké zhodnotenie a využitie. Nadriadeným orgánom pre ochranu prírody bol Referát prírodných pamiatok, vedený Júliusom Matisom s právomocou vyhlasovať prírodné rezervácie a chránené územia. V danom roku boli vyhlásené za chránené napr. Bešeňovské travertíny, Sitno, Čenkovská step, Sliačske travertíny. Zo spomenutých lokalít existuje bohatá fotografická dokumentácia, ktorá svedčí o aktívnej činnosti odborných pracovníkov Jána Darolu, Aloiza Čaputu, Štefana Mihálika, Milana Pacanovského a mnohých ďalších.

• **V roku 1961** bol ukončený archeologický prieskum vedený Jurajom Bártom v jaskyni Čertova pec v Inoveckom pohorí. V jaskyni boli objavené stopy pravekého osídlenia aj ojedinelé nálezy zo staršej doby železnej a stredoveku. Rôzne črepy, výrobné nástroje, mramorové perly, medené špirály, pozostatky ľudských a zvieracích kostier. Dobrá prístupnosť a blízkosť vody predurčila toto miesto za vhodný úkryt pre najstarších obyvateľov už v dobe kamennej. Nálezy kamenných štiepaných nástrojov ručných hrotov, driapadiel a odštepkov, ktoré dokazujú prítomnosť človeka neandertálskeho typu, patria k najvzácnejším a zároveň najstarším na Slovensku a sú súčasťou našej stálej expozície. Pozoruhodný je nález prevŕtaných ulít treťohorných slimákov. Pravdepodobne tvorili pôvodne náhrdelník či iné ozdoby.

• **V roku 1961** vyrobilo štúdio dokumentárnych a spravodajských filmov Bratislava film Sezóna v Demänovej s cieľom propagácie jaskýň v Demänovskej doline. Divák mal možnosť v rozmedzí 20 minút vidieť zábery z doliny, vstupný areál aj výzdobu interiéru v Demänovskej ľadovej jaskyni, jaskyni slobody a prieskumné práce v Demänovskej jaskyni mieru. Film bol natočený pri príležitosti 40. výročia objavenia Demänovskej jaskyne Slobody.

• **12. 8. 1981** bola vyhlásená Chránená krajinná oblasť (CHKO) Poľana s rozlohou 20 360 ha. Ochrana je zameraná tak na neživú prírodu, rastlinné a živočíšne spoločenstvá ako aj osobitný ráz krajiny. Celá oblasť je len riedko osídlená (asi 400 stálych obyvateľov). Poľana sa radí medzi najväčšie vyhasnuté sopky v Európe a je zároveň najvyšším sopečným pohorím na Slovensku. Celé pohorie je súčasťou karpatského oblúka. Vplyvom jeho vysunutia na juh a výškového rozpätia skoro 1 000 m (najnižší bod 460 m a najvyšší 1 458 m n. m.) sa tu vyskytujú na relatívne malom území teplomilné i horské druhy rastlín a živočíchov. Na území sa nachádza aj unikátna riečna sieť. Od roku 1990 je pod záštitou UNESCO územie zaradené medzi 350 biosférických rezervácii na svete.

Nález prevŕtaných ulít treťohorných slimákov. Foto: J. Bárta

Ústredie štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši (1981 – 1992) a súvisiace legislatívne úpravy

Eva Greschová

Ústredie štátnej ochrany prírody (ďalej len ÚŠOP) bolo zriadene na základe rozhodnutia ministra kultúry SSR č. 623/1981-22 zo 6. apríla 1981. Vzniklo zlúčením úseku ochrany prírody Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave a Správy slovenských jaskýň (ďalej len SSJ), ako ústredná odborná organizácia štátnej ochrany prírody na Slovensku priamo riadená Ministerstvom kultúry Slovenskej socialistickej republiky (ďalej len MK SSR) a vedeckovýskumné, metodické, koordinačné, prevádzkové, zbierkotvorné, prezentačné, dokumentačné, informačné a kultúrnovýchovné pracovisko. Sídlom ÚŠOPu sa stal Liptovský Mikuláš.

Úlohou ÚŠOPu bolo:

– zabezpečenie rozvoja štátnej ochrany prírody vrátane jaskyniarstva,
– vykonávanie a organizovanie výskumu v oblasti ochrany prírody,
– riešenie otázok teórie ochrany prírody,
– zhromažďovanie, spracovávanie a využívanie výsledkov výskumu a najnovších poznatkov z príslušných vedných odborov pre potreby výskumu, praxe a rozvoja štátnej ochrany prírody,
– riešenie odborných otázok, ktoré sa týkali vyhlásených a potenciálnych chránených území,
– vypracovanie analýz stavu a vývoja ochrany prírody, návrhy prognóz, koncepcií a plánov rozvoja štátnej ochrany prírody, územných priemetov ochrany prírody a podkladov pre návrhy právnych predpisov,
– vypracovanie návrhov plánov budovania sústavy chránených častí prírody,
– zabezpečenie odborného dozoru štátnej ochrany prírody,
– koordinácia plnenia odborných úloh štátnej ochrany prírody, odborno-metodické usmerňovanie Slovenskej speleologickej spoločnosti
– vedenie štátneho zoznamu ochrany prírody (dnes Štátny zoznam osobitne chránených druhov častí prírody SR), sledovanie a vyhodnocovanie štatistických ukazovateľov štátnej ochrany prírody[1].

ÚŠOP mal 29 organizačných zložiek na území takmer celého Slovenska. Jeho súčasťou boli okrem SSJ aj vtedajšie veľkoplošné chránené územia (okrem Tatranského národného parku a Pieninského národného parku), Stredisko rozvoja ochrany prírody v Bratislave, Múzeum slovenského krasu a ochrany prírody[2] v Liptovskom Mikuláši, Škola ochrany prírody v Gbeľanoch a prvé informačné stredisko ochrany prírody v Štefanovej[3].

Na jeho čele stál riaditeľ, ktorého menoval a odvolával minister kultúry SSR. Už vo februári 1981 bol na operatívnej porade ministra kultúry č. 4. schválený do funkcie riaditeľa Ing. Anton Lucinkiewicz[4] (dovtedajší riaditeľ Správy slovenských jaskýň), ktorý stál na čele tejto inštitúcie po celý čas jej trvania. Jeho námestníkom pre ochranu prírody (námestník pre odborno-metodický úsek) bol Ing. Ľubomír Huňa, CSc. (1930 – 1998), predtým dlhoročný riaditeľ prvej slovenskej CHKO Slovenský kras[5].

Ing. Anton Lucinkiewicz pri otvorení náučného chodníka Demänovská dolina 1988. Archív SMOPaJ, fond ÚŠOP

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, dovtedy známe ako Múzeum slovenského krasu, bolo od r. 1970 súčasťou SSJ. Na základe návrhu na organizačné usporiadanie ústredných odborných organizácií štátnej ochrany prírody na Slovensku, schváleného kolégiom ministra kultúry 2. apríla 1981 sa ako Múzeum slovenského krasu a ochrany prírody stalo súčasťou odborno-metodického úseku ÚŠOP. Plnilo najmä funkciu vedeckovýskumného, zbierkotvorného, prezentačného, dokumentačného a kultúrno-výchovného pracoviska.

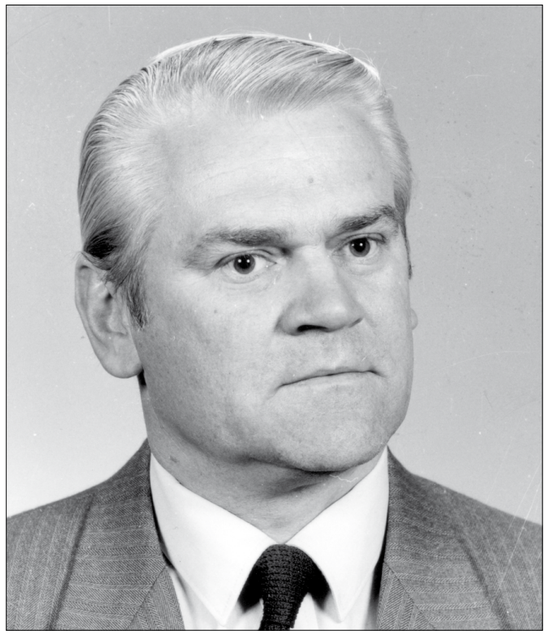
V zmysle úpravy MK SSR z 30. júna 1982 č. MK – 3997/1982 o jednotnej sieti múzeí, galérií a špecializovaných expozícií bolo múzeum (dovtedy úzko špecializované na jaskyniarstvo) zaradené ako ústredné špecializované múzeum, ktorého poslaním bolo komplexné dokumentovanie chránených častí prírody a vývoja ochrany prírody vrátane jaskyniarstva na území Slovenska. Plnilo aj inštitucionálnu základňu pre kultúrnovýchovné pôsobenie štátnej ochrany prírody, metodického strediska, úlohou ktorého bolo odborné usmerňovanie výstavnej činnosti a budovanie špecializovaných expozícií ochrany prírody pri správach národných parkov chránených krajinných oblastí, ako aj ostatných zložiek štátnej ochrany prírody v správe národných výborov[6].

Počas trvania ÚŠOPu nastal prudký rozvoj sústavy chránených území v zmysle *Projektu budovania siete chránených území v SSR do roku 2000* schváleného v roku 1981. Zriaďovali sa správy nových CHKO, prekategorizovali sa niektoré CHKO na národné parky a vykonávali sa revízie chránených území. Bohatá bola publikačná činnosť, vydávali sa

[1]Slovenský národný archív v Bratislave, f. MK SSR, k. 225.
[2]Od 1987 Múzeum vývoja ochrany prírody, od 1990 Slovenské múzeum ochrany prírody (poznámka autora)
[3]Burkovský, J. – Stockmann, V.: Dve významné výročia štátnej ochrany prírody. In Enviromagazín, č. 3, 2006, s. 7.
[4]Ref. 1.
[5]Ref. 3.
[6]SNA v BA, f. MK SSR, k. 296.

Ing. J. Burkovský pri predávaní pamätnej plakety riaditeľovi Ing. M. Kozákovi, počas slávnostného otvorenia NP Slovenský raj, 1988. Archív SMOPaJ, fond ÚŠOP

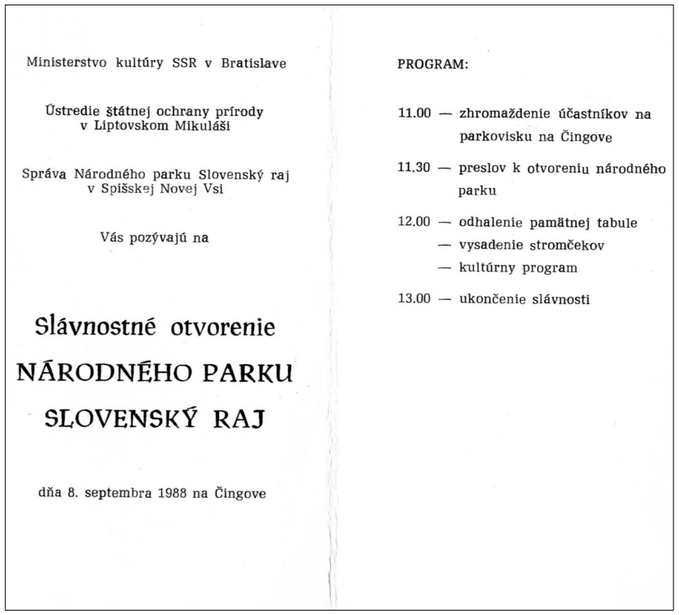
Alfonz Chovan, riaditeľ múzea 1973 – 1987. Archív SMOPaJ, fond ÚŠOP

monografie veľkoplošných chránených území a od roku 1982 začal vychádzať odborno-metodický a informačný spravodajca *Chránené územia Slovenska*[7]. v tlačenej podobe vyšlo ako posledné číslo 78/2009 a on-line na webovej stránke Štátnej ochrany prírody SR v Banskej Bystrici je zverejnené ako posledné číslo 82/2011[8].

V roku 1990 prešla ochrana prírody z ministerstva kultúry do rezortu životného prostredia. Najskôr sa stala ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre životné prostredie Slovenská komisia pre životné prostredie, ktorá bola zriadená zákonom SNR č. 96 z 30. marca 1990[9] a v roku 1992 Ministerstvo životného prostredia SR. V roku 1990 boli na krátku dobu delimitovaní od krajských národných výborov Krajské ústavy štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove k ÚŠOPu ako jeho strediská a boli k nemu delimitované aj správy CHKO, ktoré boli dovtedy riadené okresnými národnými výbormi.

K postupnému rozbitiu ÚŠOPu prispelo odčlenenie Múzea vývoja ochrany prírody (predtým Múzeum slovenského krasu a ochrany prírody) a Správy slovenských jaskýň. Na základe rozhodnutia Ministerstva kultúry SR podľa zákona SNR č. 174/1989 bolo zriadenie Slovenského múzea ochrany prírody, ktoré sa začlenilo do Múzea vývoja ochrany prírody a Správa slovenských jaskýň. Vznikli dve samostatné rozpočtové organizácie riadené priamo Ministerstvom kultúry SR[10].

Na základe rozčlenenia ÚŠOP od 1. apríla 1992 vzniklo niekoľko samostatných odborných organizácií štátnej ochrany prírody: Slovenský ústav ochrany prírody v Bratislave, strediská štátnej ochrany prírody v Banskej Bystrici, Bratislave, Nitre, Liptovskom Mikuláši a v Prešove, ku ktorým boli pričlenené aj príslušné správy CHKO, Správa PN Nízke Tatry v Banskej Bystrici, Správa NP Malá Fatra v Gbeľanoch a Správa NP Slovenský raj v Spišskej Novej Vsi. Zabezpečovali všetky odborné úlohy ochrany prírody v obvode svojej pôsobnosti. Všetky tieto organizácie okrem národných parkov sa 1. júla stali súčasťou Slovenskej agentúry životného prostredia so sídlom v Banskej Bystrici[11].

Ministerstvo kultúry SSR v Bratislave

Ústredie štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši

Správa Národného parku Slovenský raj v Spišskej Novej Vsi

Vás pozývajú na

Slávnostné otvorenie
NÁRODNÉHO PARKU
SLOVENSKÝ RAJ

dňa 8. septembra 1988 na Čingove

PROGRAM:

11.00 — zhromaždenie účastníkov na parkovisku na Čingove
11.30 — preslov k otvoreniu národného parku
12.00 — odhalenie pamätnej tabule
— vysadenie stromčekov
— kultúrny program
13.00 — ukončenie slávnosti

Pozvánka na otvorenie NP Slovenský raj, 1988. Archív SMOPaJ, fond ÚŠOP

[7]Ref. 3.
[8]http://www.sopsr.sk/web/?cl=52
[9]Archív SMOPaJ, f. ÚŠOP, k. 1.
[10]SNA v BA, f. MK SSR, k. 527.
[11]Polstoročie štátnej ochrany prírody na Slovensku. In Príroda, č. 3, 2005, s. 9.

Aktivity múzea

Výstavná činnosť

Jiří Goralski, Mária Ošková, Eva Mauritzová, Dagmar Staroňová

Pri príležitosti 90 rokov vydávania časopisu Krásy Slovenska múzeum realizovalo výstavu v spolupráci s vydavateľstvom DAJAMA.
Autori scenára doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. a RNDr. Daniel Kollár, PhD. na 13 paneloch priblížili vývoj časopisu v jednotlivých časových etapách. Predstavili spojenie časopisu s cestovným ruchom, fotografiami, turistikou, národopisom a kultúrou, horolezectvom, jaskyniarstvom a ochranou prírody. Na samostatnom paneli boli predstavené stretnutia krásistov, ktoré sa organizujú každoročne od roku 1964 na lokalitách západného, stredného a východného Slovenska.
V roku 1921 vyšlo pod heslom „Poznaj otčinu!“ prvé číslo časopisu Krásy Slovenska. Jeho zakladateľ a zároveň vydavateľ Miloš Janoška so skupinou spolupracovníkov vytvorili fenomén, ktorý už 90 rokov sprevádza turistov a obdivovateľov prírodných aj kultúrnych zaujímavostí. V priebehu desaťročí sa pod vplyvom politických a spoločenských zmien menila štruktúra i rozsah časopisu, grafická úprava, počet čísel jednotlivých ročníkov, redakčné rady a vydavatelia, napriek tomu zostali Krásy Slovenska periodikom zameraným v prvom rade na propagáciu turistiky a rozširovanie turistického obzoru pre všetkých, ktorí chcú poznať Slovensko.
Začiatok 21. storočia sa niesol v znamení veľkých zmien vo vydávaní časopisu Krásy Slovenska. Ekonomická strata viedla k tomu, že Klub slovenských turistov zveril vydávanie časopisu spoločnosti Cestovateľ v Banskej Bystrici.
V roku 2003 spoločnosť Cestovateľ navrhla Klubu slovenských turistov ukončiť vzájomnú spoluprácu a majiteľ časopisu oslovil v tejto súvislosti vydavateľstvo DAJAMA z Bratislavy. Rozsah sa od roku 2004 zvýšil na 64 strán (neskôr na 80 strán) a zaviedla sa úplná farebnosť časopisu. Šéfredaktorom sa v roku 2004 stal Peter Augustini, od roku 2005 je šéfredaktorkou časopisu Zuzana Kollárová. Predsedom redakčnej rady a editorom časopisu je od roku 2004 Daniel Kollár.
Súčasťou vernisáže výstavy, ktorej sa zúčastnilo 170 pozvaných hostí bolo ocenenie dlhoročných prispievateľov a osobností ochrany prírody pani Oľgy Kostkovej, RNDr. Antona Droppu a Karola Špánika.
Výstava bude prezentovaná na stretnutiach krásistov a jednotlivých odboroch klubu slovenských turistov po celom Slovensku. (Jiří Goralski)

Ekofotografia je už tradičnou medzinárodnou súťažnou výstavou fotografií s ekologickou tematikou, ktorú organizuje Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v dvojročných intervaloch. Jej poslaním je prostredníctvom fotografie poukázať na prírodné zvláštnosti, ktoré nás obklopujú, na ich krásy ale i negatívne zásahy človeka do prírody. Cieľom je rozšíriť poznatky o prírode a krajine a tak nabádať hlavne mladých ľudí k úsiliu o zachovanie a ochranu všetkého, čo okolo nás príroda vytvorila. Životné prostredie je dnes pojem, ktorým sa zaoberá okrem vedeckých pracovníkov aj široká verejnosť a čoraz intenzívnejšie si uvedomujeme dôsledky zhoršeného stavu všetkých zložiek prostredia, ktorý vytvára problémy ľudstva našej doby. A práve Ekofotografiu možno charakterizovať ako prezentáciu obrazov, ktoré dokumentujú súčasný stav životného prostredia.
Na 9. ročníku súťažnej prehliadky bolo predstavených viac ako 100 fotografií od 14 autorov zo Slovenska a Českej republiky. Najčastejším námetom ostáva krajina v každom ročnom období, miesta, kde sa príroda zrkadlí na vodnej hladine, odraz zapadajúceho slnka, kolorit farieb v lístí stromov a na lupeňoch lúčnych kvetov, panoramatické výhľady z neobyčajných výšok, ale aj práce, ktoré v nás navodzujú pocit smútku – znečisťovanie vodných tokov, ovzdušia, problematiku odpadov z domácností a pod.
Odbornej porote, ktorá pracovala v zložení: predseda poroty Zdenko Blažek (riaditeľ Múzea Janka Kráľa), členovia – Dana Šubová (riaditeľka SMOPaJ), Ľubomír Zachar (pracovník SMOPaJ), Mesto Liptovský Mikuláš zastupoval Jaroslav Chomo a Mesto Liptovský Hrádok Michal Brodziansky. Aj napriek tomu, že do súťaže prišlo 102 fotografií, členovia poroty kladne hodnotili vysoké výtvarné cítenie s bohatou myšlienkovou hodnotou a rozhodli nasledovne:
Cenu múzea získal Marian Béreš z Prahy za fotografie: *Svedok starých časov, Rybník v južných Čechách* a *Moravské polia*; **Cenu riaditeľky SMOPaJ** si odniesol Ján Láclavík zo Sklabinského Podzámku za fotografiu *Posledné dni jesene*; **Cenu Mesta Lipt. Mikuláš** opätovne získal Pavol Kočiš z Košic za cyklus fotografií *Odkalisko 1 – 4.* **Cenu Mesta Lipt. Hrádok** porota udelila Jaroslavovi Janovčíkovi z Podturne za fotografie *Čarovno 1 a 2.* Mladá autorka z Liptovského Mikuláša Natália Rakučáková získala **Cenu mladý fotograf** za práce: *Západ slnka, Večerné jazero, Rosa* a *Húsenica*. Cyklus „Z môjho balkóna“ – *Papiereň nažlto* a *Dym z papierne* nafotil Dušan Chudjak z Ružomberka, za ktoré mu porota udelila **Čestné uznanie za spracovanie danej témy.**
Slávnostná vernisáž sa konala 16. 11. 2011 vo výstavnej sieni Domu Matice slovenskej v Liptovskom Mikuláši. Zúčastnilo sa na nej asi 50 milovníkov fotografie. Ceny odovzdala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. v spolupráci s kurátorkou výstavy Mgr. Máriou Oškovou. Cenu primátora mesta Liptovský Mikuláš odovzdal zástupca primátora mesta Ing. Milan Kružliak. Každý autor dostal certifikát o účasti a katalóg, v ktorom má publikované svoje zábery. Fotografie boli po vernisáži premietané na plátne v spoločenskej miestnosti Domu Matice slovenskej, kde sa zároveň konalo spoločenské posedenie autorov. Návštevníci si mohli výstavu pozrieť do 12. decembra 2011. (Mária Ošková)

Výstavy pre marginalizované skupiny
V rámci výstavnej činnosti zameranej na marginalizované skupiny múzeum realizovalo v roku 2011 v poradí IX. ročník výstavy *Príroda našimi očami* a IX. ročník výstavy *Fragmenty z prírody.*
Obsahom výstavy *Príroda našimi očami* boli už tradične výtvarné práce detí s rôznym druhom a stupňom mentálneho postihnutia. Výstava bola otvorená vernisážou dňa 1. februára 2011 a záujemcovia si ju mohli prezrieť do konca februára 2011. Svoje práce prezentovalo 7 škôl s celkovým počtom vystavených prác 89. Týmto spôsobom múzeum dáva

každoročne možnosť mentálne postihnutým deťom, ale aj dospelým, prezentovať svoje práce s tematikou živej i neživej prírody. Návštevníci sa môžu stretnúť s rôznymi výtvarnými technikami, či už je to kresba, maľba, mozaika, maľovanie na dlaždice a pod. Pritom všetky vystavované práce, bez ohľadu na spôsob spracovania, nám dávajú možnosť pozrieť sa na prírodu tak, ako ju vidí mentálne handicapovaný človek. Možno je to pohľad odlišný ako ten náš, ale práve preto obohacujúci pre každého, kto dokáže citlivo vnímať a pochopiť dušu takto postihnutého jednotlivca.
Výstava *Fragmenty z prírody* je každoročne orientovaná na skupinu nevidiacich a slabozrakých. V roku 2011 bola tematicky zameraná na semená a plody lesných drevín. Návštevníci sa mohli zoznámiť s ukážkami rôznych listnatých aj ihličnatých drevín, ich plodov, dozvedieť sa rôzne zaujímavosti o spôsobe ich rozmnožovania, miestach najčastejšieho výskytu a tiež nájsť odpovede na mnohé svoje otázky. Na výstave bolo prezentovaných 10 zástupcov nahosemenných a krytosemenných drevín. Exponáty boli vybraté účelne tak, aby mali dostatočnú výpovednú hodnotu z hľadiska hmatového vnímania. Doplnené boli nadrozmernými popismi, popismi v Braillovom písme a podrobným opisným výkladom. Výstava bola otvorená vernisážou dňa 20. januára 2011 za účasti zástupcov Únie nevidiacich a slabozrakých v Žiline a verejnosti bola sprístupnená do konca februára 2011.
V rámci *Medzinárodného roka lesov* bola výstava *Fragmenty z prírody* prezentovaná v priestoroch Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči v dňoch 14. – 16. marca 2011. Súčasťou výstavy boli 2 prednášky obsahovo zamerané na danú problematiku s podrobným popisom vystavených exponátov. (Eva Mauritzová)

Prehľad vlastných výstav zapožičaných v rôznych inštitúciách na Slovensku a zahraničí

Múzeum každoročne poskytuje výstavy s prírodovednou tematikou rôzneho druhu pre organizácie ako Slovenská agentúra životného prostredia, Štátna ochrana prírody SR, krajské a obvodné úrady životného prostredia, správy národných parkov a správy chránených krajinných oblastí či múzeá na území Slovenska, ktoré organizujú semináre, konferencie a iné odborné podujatia. Výstavy sú ponúkané v rámci výmeny s múzeami a školami.
Výstavy nainštalované v múzeách a inštitúciách prispievajú k rozšíreniu vedomostí a obzoru širokej verejnosti v problematike ochrany prírody, životného prostredia a jaskyniarstva.
Celková návštevnosť zapožičaných výstav v roku 2011 bola 15 672 návštevníkov v 15 organizáciách a inštitúciách.

Tabuľka putovných výstav v roku 2011

Názov výstavy	Počet výpožičiek	Návštevnosť
1. Orol skalný vták kráľov a kráľ vtákov	4	352
2. Ekosystémové služby mokradí	3	1 800
3. Voda kolíska života a prameň zdravia	3	1 157
4. Pavúkovce opradené sieťami a poverami	3	125
5. Motýlia krása	3	53
6. Ochrana živočíchov	2	392
7. Odpady	2	215
8. Bionika	2	155
9. Čarovná moc rastlín	2	130
10. Zaujímavosti zo života blanokrídlovcov	2	110
11. Chránená príroda Slovenska	2	89
12. Poznaj a chráň NATURA 2000	2	81
13. Chránené vtáčie územia I.	2	80
14. Naše medonosné rastliny	1	1 500
15. Huby tajomné aj užitočné	1	1 300
16. Chceme žiť bez drog	1	1 300
17. Jaskyne v živote človeka	1	1 277
18. Tajomstvá našich chrobákov	1	900
19. Ohrozený život zo života bunky	1	875
20. Letci na dvoch krídlach	1	800
21. Srnčia zver	1	800
22. Zo života našich operencov	1	800
23. Jeleň kráľ lesov	1	700
24. Fragmenty z prírody – semená a plody lesných drevín	1	255
25. GMO	1	190
26. Krása lastúr a ulít	1	180
27. Noční lovci	1	56
28. 90 rokov časopisu Krásy Slovenska	1	nesledované
29. Chránené územia Slovenska, národné parky	1	nesledované
30. Pakobylky a listovky	1	nesledované

V roku 2011 boli zapožičané výstavy:

• **Odpady** – OZ pri ZŠ Kvačany (215), SZOPK, Základná organizácia Považská Bystrica (neevidované);
• **Noční lovci –** Správa NAPANT Liptovský Hrádok (56);
• **Chránené územia Slovenska, národné parky** – Slovenský poľovnícky zväz a Slovenská poľovnícka komora Bratislava (nesledované);
• **Orol skalný – kráľ vtákov a vták kráľov** – Správa NAPANT Ružomberok (80), Správa NAPANT Liptovský Hrádok (72), Liptovské múzeum Ružomberok (200), KÚŽP Žilina (neevidované);
• **Chránené vtáčie územia I.** – Správa NAPANT Ružomberok (50), Správa NAPANT Liptovský Hrádok (30);
• **Chránená príroda Slovenska** – Správa NAPANT Liptovský Hrádok (49), Správa NAPANT Ružomberok (40);
• **Zo života našich operencov** – Liptovské múzeum Ružomberok (800);
• **Huby tajomné aj užitočné** – Liptovské múzeum Ružomberok (1 300);
• **Jeleň kráľ lesov** – Liptovské múzeum Ružomberok (700);
• **Čarovná moc rastlín** – Správa NAPANT Liptovský Hrádok (75), Správa NAPANT Ružomberok (55);
• **Ochrana živočíchov** – Mestské kultúrne stredisko, kino Mier Nové Zámky (337), Správa NAPANT Ružomberok (55);
• **BIONIKA –** Správa NAPANT Liptovský Hrádok (60), Správa NAPANT Ružomberok (95);
• **Poznaj a chráň NATURA 2000** – Správa NAPANT Liptovský Hrádok (53), Správa NAPANT Ružomberok (28);
• **Chceme žiť bez drog** – Liptovské múzeum Ružomberok (1 300);
• **Naše medonosné rastliny** – Liptovské múzeum Ružomberok (1 500);
• **Pakobylky a listovky** – Stredoslovenské múzeum, Tyhányiovský kaštieľ Banská Bystrica (neevidované);
• **Krása lastúr a ulít** – Mestské kultúrne stredisko, kino Mier Nové Zámky (180);
• **Ekosystémové služby mokradí** – Okresná organizácia slovenského poľovníckeho zväzu Levice (1 800), SAŽP Banská Bystrica (neevidované), ŠOP SR Banská Bystrica (neevidované)
• **Letci na dvoch krídlach** – Liptovské múzeum Ružomberok (800);
• **Jaskyne v živote človeka** – Kysucké múzeum Čadca (1 277);
• **Motýlia krása** – SZOPK ZO Považská Bystrica (neevidované), Správa NAPANT Liptovský Hrádok (28), Správa NAPANT Ružomberok (25);
• **Srnčia zver** – Liptovské múzeum Ružomberok (800);
• **Pavúkovce opradené sieťami a poverami** – Správa NAPANT Liptovský Hrádok (80), Správa NAPANT Ružomberok (45), Liptovské múzeum Ružomberok (neevidované);
• **Geneticky modifikované organizmy** – Mestské kultúrne stredisko, kino Mier Nové Zámky (190);
• **90 rokov časopisu Krásy Slovenska** – vydavateľstvo DAJAMA Bratislava (neevidované);
• **Fragmenty z prírody – semená a plody lesných drevín** – Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči (255);
• **Tajomstvá našich chrobákov** – Liptovské múzeum Ružomberok (900);
• **Ohrozený život zo života bunky** – Kysucké múzeum Čadca (875);
• **Zaujímavosti zo života blanokrídlovcov** – Správa NAPANT Liptovský Hrádok (89), Správa NAPANT Ružomberok (21);
• **Voda kolíska života a prameň zdravia** – Liptovské múzeum Ružomberok (800), Mestské kultúrne stredisko kino Mier Nové Zámky (316), Správa NAPANT Liptovský Hrádok (41). (Dagmar Staroňová)

Podujatia

Dagmar Staroňová

Významné dni v roku v našom múzeu
Naše múzeum každoročne pripravuje v rámci významných dní podujatia, ktoré sú určené pre všetky typy škôl a ktorými chceme mládež vypestovať vzťah k prírode. Podujatia sa realizujú formou krátkych prednášok, workshopov či hier. V roku 2011 sme pre školy zrealizovali tieto podujatia:

Svetový deň mokradí, 2. február
Územia mokradí sú súčasťou prírody, ktoré poskytujú niektorým druhom živočíchov a rastlín významné miesto na ich prežitie. Múzeum v rámci tohto významného dňa pripravilo pre deti materských škôl a žiakov základných škôl 8. 2. 2011 workshop SVET MOKRADÍ. Deti sa oboznamovali s druhmi rastlín a živočíchov mokradí a ich prispôsobenie sa na mokraďové podmienky, tvorili mozaiky rastlín a živočíchov a ekohrou sa naučili spoznávať vzťahy medzi rastlinami a živočíchmi v mokradiach. Na podujatí sa zúčastnilo 44 detí a žiakov.

Svetový deň vody, 22. marec
Vodu možno nazvať prameň života, lebo bez tejto vzácnej tekutiny nemôže existovať život na Zemi. Pre tento významný deň múzeum pripravilo 25. 3. 2011 podujatie pre materské školy, 1. stupeň základných škôl a špeciálne školy workshop SPOZNAJ VODNÝ SVET. Deti poznávali živočíchy vo vodnom prostredí podľa zvuku a stôp, tvorili mozaiky rastlín a živočíchov žijúcich vo vode a ekohrou sa naučili spoznávať vzťahy medzi rastlinami a živočíchmi vodného prostredia. Súčasťou podujatia bola aj prednáška *Voda nad zlato* – význam vody pre človeka. Na podujatí sa zúčastnilo 100 detí a žiakov.

Svetový deň vtáctva, 1. apríl
Apríl sa považuje za mesiac príletu vtáctva z ďalekej Afriky k nám po dlhej zime. Pri tejto príležitosti múzeum pripravilo

6. 4. 2011 pre základné školy workshop POSLOVIA JARI. Žiaci poznávali sťahovavé druhy vtáctva, pripravovali vtáčie hniezda a zahrali sa hru Letí, letí, čo má krídla, všetko letí. Na podujatí sa zúčastnilo 38 žiakov.

Svetový deň Zeme, 22. apríl

Už 21 rokov si celý svet pripomína 22. apríla Svetový deň Zeme. Rôzne environmentálne organizácie sa zapájajú do aktivít, ktoré sú zamerané na ochranu našej Zeme so všetkým, čo k nej patrí. Aj naše múzeum sa 27. 4. a 29. 4. 2011 zapojilo a pripravilo pre žiakov základných škôl workshop CHRÁŇME NAŠU PLANÉTU, kde sa žiaci učili správne triediť a separovať odpad, recyklovať ho a chrániť životné prostredie, poznávali chránené rastliny, dreviny a živočíchy. Tvorili strom života, čo znamená, že si z tvrdého papiera podľa predlohy vyfarbovali a vystrihovali vtáčie druhy, tvorili vtáčie hniezda a nakoniec svoje diela upevňovali na strom. Na podujatí sa zúčastnilo 316 žiakov.

Medzinárodný deň detí, 1. jún
Pre základné školy múzeum 3. 6. 2011 v rámci Medzinárodného dňa detí pripravilo workshop ZAHRAJME SA V MÚZEU. Deti spoznávali druhy šišiek, zvukom a pohybom napodobňovali zvieratká, ktoré museli uhádnuť, spoznávali bylinky podľa vône a zahrali sa hru v hádzaní šišiek. Nakoniec boli odmenené nielen sladkou odmenou, ale aj pexesom chránených druhov živočíchov. Na podujatí sa zúčastnilo 18 detí.

Medzinárodný deň životného prostredia, 5. jún
Medzinárodný deň životného prostredia si múzeum pripomenulo 2. 6. 2011 prednáškami *Ako sa bunka vysporiada s odpadom,* ktorú prezentovala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. pre Obchodnú akadémiu v Liptovskom Mikuláši a *Lesný biotop*, ktorú prezentovala lektorka múzea Dagmar Staroňová pre žiakov Školy v prírode vo Vyšnej Boci. Celková účasť oboch prednášok bola 199 žiakov a študentov.
Dňa 3. 6. 2011 pripravilo múzeum workshop pre základné školy SLUŠNÍ ĽUDIA TRIEDIA ODPAD. Žiaci sa rozprávali o odpadoch, o ich využití a recyklácii, učili sa separovať odpad, vyrábali náhrdelníky a náramky z papiera a drevených paličiek. Na podujatí sa zúčastnilo 31 žiakov základných škôl.

Medzinárodný rok lesov 2011
Lesy sú dôležitou súčasťou života človeka aj živočíchov. Pri príležitosti Medzinárodného roka lesov múzeum pripravilo pre marginalizované skupiny prezentáciu výstavy *Fragmenty z prírody* – semená a plody lesných drevín s lektorským sprievodným slovom, ktorú prezentovala Bc. Eva Mauritzová pre Slovenskú knižnicu nevidiacich a slabozrakých Mateja Hrebendu v Levoči v dňoch 14. – 16. 3. 2011, ktorá bola doplnená nadrozmernými popiskami a popismi v Braillovom písme. Výstavu absolvovalo 93 detí.
Dňa 20. 9. 2011 pripravilo múzem pre deti materských škôl, žiakov 1. stupňa základných škôl a špeciálne školy workshop CESTA ROZPRÁVKOVÝM LESOM. Deti poznávali lesné zvieratá, lesné plody, rastliny a huby a formou hry sa naučili priradiť potravu živočíchom žijúcim v lese a v blízkosti ľudských sídiel. Na podujatí sa zúčastnilo 130 detí a žiakov.

Dni európskeho kultúrneho dedičstva na Slovensku
Každoročne v septembri sa konajú Dni európskeho kultúrneho dedičstva na Slovensku a pri tejto príležitosti múzeum pripravilo 27. 9. 2011 prednášku *Lokality svetového prírodného dedičstva na Slovensku*, ktorú odprednášal Mgr. Leonard Ambróz na ktorej sa zúčastnilo 139 študentov stredných škôl.

Svetový deň zvierat, 4. október
Pri príležitosti Svetového dňa zvierat múzeum pripravilo dňa 5. 10. 2011 workshop pre 2. stupeň základných škôl ČÍM ŽIJE LES, kde žiaci poznávali lesné zvieratá, plody, rastliny a huby, učili sa zásady správania v lese, ekohrou sa oboznámili, čím sa živia vybrané druhy živočíchov lesa a živočíchov žijúcich v blízkosti človeka. Na podujatí sa zúčastnilo 33 žiakov.
Pre deti materských škôl, žiakov 1. stupňa základných škôl a deti špeciálnych škôl múzeum pripravilo dňa 6. 10. 2011 workshop LESNÉ MINIČAROVANIE. Deti sa zoznámili s poľovnou zverou formou dermoplastických preparátov, učili sa, ako sa staráme o poľovnú zver a počúvali zvuky poľovnej zveri. Na podujatí sa zúčastnilo 58 detí a žiakov.

Európsky týždeň vedy a techniky 7. – 11. november 2011
Pri príležitosti Európskeho týždňa vedy a techniky múzeum pripravilo v dňoch 7. – 11. novembra 2011 pre všetky typy škôl bohatý program podujatí. Boli prezentované prednášky: Vzácne a chránené živočíchy Slovenska – lesné a vodné, ktorú prezentovala RNDr. Alena Benová a Huby tajomné, užitočné a chránené, ktorú predniesla Ing. Kristína Urbanová. Formou workshopov žiaci tvorili stromčeky z malých drevených klátikov, ihličia, machu a borovicových šišiek, tvorili strom na veľkoplošný panel z prírodného materiálu – kôra, mach, lišajníky, suché lístie, šišky, sušené kvety. Niektorí zo žiakov si vyskúšali kvíz Morfológia a význam húb. Na podujatí sa zúčastnilo 202 žiakov základných škôl.

PREBÚDZANIE JARI – remeselnícke variácie – Na deň 12. apríla 2011 pripravilo múzeum podujatie, ktoré je úzko spojené s príchodom jari a veľkonočných sviatkov. Zruční ľudoví remeselníci predstavili svoje umenie v zdobení veľkonočných kraslíc rôznymi technikami, výrobky zo šúpolia, pletenie korbáčov a košíkov, zdobenie veľkonočných medovníkov, výrobky z drôtu a drôtovanie kraslíc, výrobky háčkovaných veľkonočných ozdôb spojené s predajom. Na podujatí sa zúčastnilo 224 návštevníkov.

Remeselnícke variácie Vianoc – ADVENT 2011 – Začiatkom decembra si všetci ľudia uvedomujú, že sa blížia najväčšie sviatky v roku Vianoce. S nimi sú spojené rôzne ľudové zvyky a tradície. Múzeum pripravilo pre školy a verejnosť v dňoch 13. a 14.decembra 2011 podujatie, ktoré má vôňu Vianoc. Svoje umenie predvádzali zruční ľudoví remeselníci pri zdobení vianočných medovníkov, sklenených vianočných gúľ, pečení točených vianočných oblátok, ukážky výrobkov zo šúpolia, drôtu, háčkované vianočné ozdoby a výrobky z včelieho vosku. Výrobky týchto remeselníkov si návštevníci mohli aj zakúpiť a tak obdarovať svojich najbližších pod vianočným stromčekom. Príjemná atmosféra Vianoc bola sprevádzaná vianočnými piesňami a koledami. Na podujatí sa zúčastnilo 393 návštevníkov.

„**Jaskynný medveď v múzeu**“ – V rámci Medzinárodného dňa múzeí a Noci múzeí dňa 14. mája 2011 pripravilo múzeum veľmi zaujímavý a pestrý program pre širokú verejnosť. Predstavenie modelu jaskynného medveďa v životnej veľkosti, rozprávanie o pravdepodobnom spôsobe života jaskynného medveďa, porovnanie so súčasným medveďom

hnedým, ukážky originálnych kostí, lebiek a zubov jaskynného medveďa, premietanie dokumentárnych filmov o pravekých cicavcoch. Sprievodnými podujatiami boli ďalšie aktivity ako Nebojme sa draka – povesť o Demänovskej jaskyni, hra Kto nakŕmi draka, Tajomní obyvatelia jaskýň – netopiere, Jaskyňa ako útočisko pre človeka s ukážkami pracovných pomôcok pravekého človeka, Neboj sa a vojdi do tmy – preliezanie tmavým tunelom. Súčasťou nočnej prehliadky múzea bola expozícia *Fauna biotopov Slovenska.* Na podujatí sa zúčastnilo 653 návštevníkov.

Stavanie vtáčích búdok a kŕmidiel

Každoročne sa múzeum snaží pripraviť podujatie, ktoré je venované vtáčím druhom, ktoré zimujú u nás. Aj v roku 2011 múzeum pripravilo toto krásne podujatie 10. novembra, na ktorom si deti samy vyrábali vtáčie búdky a kŕmidlá, pripravovali pre vtáčiky potravu, ktorá pozostávala z rôznych druhov semien, orechov, loja a iných surovín vhodných pre vtáctvo a ktorú umiestnili na stromy a do kŕmidiel a taktiež sa zoznámili so životom vtáctva zimujúcom na našom území.
Podujatia sa zúčastnilo 61 detí a žiakov.

Environmentálne vzdelávanie detí a mládeže

Ekodni jar a jeseň 2011

Už 10 rokov naše múzeum ponúka školám environmentálne vzdelávanie priamo v školách pod názvom Ekodni vo vašej škole, ktoré prebiehajú vždy v jarnom a jesennom období. Environmentálne vzdelávanie zabezpečujú odborní pracovníci múzea, múzejný pedagóg a lektorky múzea. V roku 2011 boli prezentované pre materské školy témy: Lesný biotop a Z hniezda do Afriky.
Pre základné a stredné školy boli prezentované témy: Hybné sily Zeme pri formovaní našej planéty a vlasti, Skamenelý život na území Liptova, Sprístupnené a významné jaskyne Slovenska, História Vysokých Tatier, Najvýznamnejšie chránené územia Liptova, Národné parky Slovenska, Huby tajomné a užitočné, Jedovaté rastliny a živočíchy a ich postavenie v ekosystéme, Čo patrí medzi parazity človeka?, Biotop lesa, Geneticky modifikované organizmy, Kamenná krása jaskýň, Fyzicko-geografická charakteristika Liptovskej kotliny, Zvieratá v blízkosti človeka.
Okrem prednášok múzeum počas ekodní ponúka aj putovnú výstavu. Minulý rok to boli Jed v prírode a Letci na dvoch krídlach. Celkovo sa v roku 2011 na prednáškach zúčastnilo 2 759 žiakov, študentov a pedagógov. Putovné výstavy spolu absolvovalo 1 594 žiakov a pedagógov.
V rámci environmentálneho vzdelávania detí a mládeže bola realizovaná terénna exkurzia v regióne Liptova: Prosiecka a Kvačianska dolina pre študentov Gymnázia Michala Miloslava Hodžu z Liptovského Mikuláša, na ktorej sa zúčastnilo 22 študentov a 1 pedagóg.

Jaskynný medveď

Vďaka projektu Environmentálne vzdelávanie verejnosti v nových prírodovedných expozíciách múzea s významným prispením finančnej podpory Environmentálneho fondu získalo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši finančné prostriedky na výrobu modelu jaskynného medveďa v životnej veľkosti, ktorý od roku 2011 teší i desí návštevníkov múzea. Myšlienku predstaviť návštevníkom vyhynutého medveďa realizoval výtvarník Mgr. art. Peter Klaudíny na základe paleontologických osteologických nálezov zo slovenských jaskýň a dostupnej literatúry. Kostru zvieraťa vytvoril autor pomocou polystyrénovej kostry spevnenej kovovými výstužami a špeciálnym tmelom. Srsť medveďa zhotovil z tmavohnedej dlhej kožušiny islandských oviec, pazúry a zuby vymodeloval z modelovacej hmoty. Maketu sme prvý raz prezentovali s úspechom počas medzinárodného dňa múzeí na akcii *Noc v múzeu* spolu s informatívnym rozprávaním o vyhynutých druhoch medveďov.

Medzinárodná spolupráca

Vlastivedné múzeum Šumperk

V dňoch 14. – 15. 9. 2011 boli v rámci medzinárodnej spolupráce s Vlastivedným múzeom v Šumperku prezentované pre študentov stredných škôl tieto témy: „NATURA 2000 – flóra“ (prednášajúca Ing. Janka Padyšáková a Ing. Kristína Urbanová), „Jedovaté rastliny a živočíchy a ich význam v ekosystéme“ (prednášajúca Ing. Kristína Urbanová), „Kamenná krása jaskýň“ (prednášajúca RNDr. Monika Orvošová). Na prezentácii sa zúčastnilo 135 študentov.

Externé prezentácie

Levické poľovnícke dni

Levické poľovnícke dni tak ako každý rok prebiehali v dňoch 9. 4. – 17. 4. pod záštitou Ministerstva pôdohospodárstva SR. Výstava Ekosystémové služby mokradí, ktorá prezentovala Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, bola zameraná na Ramsarské lokality, nakoľko v roku 2011 bolo 40. výročie vzniku Ramsarskej dohody o mokradiach. Na slávnostnom otvorení Levických poľovníckych dní sa zúčastnila riaditeľka múzea so svojimi kolegami, ktorí sa podieľali na príprave expozície. Podujatie začalo otvorením výstavy ministrom pôdohospodárstva SR Zsoltom Simonom a prestrihnutím zelenej pásky.

Festival Slovenských múzeí

Zväz múzeí Slovenska pod záštitou predsedu Prešovského samosprávneho kraja MUDr. Petra Chudíka zorganizoval Festival slovenských múzeí v Kežmarku na hrade 22. 6. Zúčastnilo sa na ňom aj Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva formou propagačných materiálov o múzeu. Slávnostné otvorenie predniesla predsedníčka Zväzu múzeí Slovenska Mgr. Marta Janovíčková. Riaditeľ združenia „Región Tatry“ Milan Nevlaza oboznámil hostí festivalu o Slovensko-poľskej cezhraničnej spolupráci Euroregiónu Tatry. Projektové aktivity Múzea v Kežmarku v rámci cezhraničnej spolupráce prezentovala riaditeľka múzea Mgr. Erika Cintulová. Na konferencii sa konala prezentácia víťazného múzea v národnej súťaži Múzeum roka 2010. Návštevníci festivalu si mohli pozrieť expozície múzea a zároveň sa zúčastniť prehliadky expozície Meštianská bytová kultúra na Spiši – meštiansky dom na Hlavnom námestí č. 55. Počas festivalu na nádvorí hradu vystupovali folklórne súbory Magura, Maguráčik a Magurák.

Agrokomplex výstavníctvo Nitra 2011

V dňoch 17. 8. – 21. 8. sa naše múzeum zúčastnilo na 38. ročníku medzinárodnej poľnohospodárskej a potravinárskej výstavy Agrokomplex 2011 v Nitre. Múozeum sa prezentovalo vo svojom stánku výstavou Ekosystémové služby mokradí a dermoplastickými preparátmi chránených živočíchov. Návštevníci sa zaujímali o produkty nášho múzea, no jednoznačne najväčší záujem bol o zvieratká, ktoré zaujali hlavne mladších návštevníkov Agrokomplexu.

Svetový deň chôdze 1. október

Dňa 30. 9. 2011 v čase od 8.30 do 13.00 hod. sa uskutočnil XV. ročník Dňa chôdze pod názvom „Hore Váhom, dolu Váhom“, ktorý bol organizovaný v rámci Svetového dňa chôdze 2011 ako zaregistrované podujatie členských organizácií TAFISA zo všetkých kontinentov, aby prezentovalo chôdzu ako celosvetové hnutie a prostriedok proti obezite a nečinnosti. Na organizácii tohto podujatia sa podieľalo množstvo organizácií, medzi nimi bolo aj naše múzeum. Podujatie bolo určené pre všetky vekové kategórie, pre skupiny či jednotlivcov bez rozdielu veku a zdravotného stavu. Pracovníci múzea si pripravili pre účastníkov podujatia určovanie minerálov a hornín, ktoré zaujalo hlavne mládež, poznávanie zvierat a rozprávanie o ich živote, poznávanie lesných drevín, plodov a húb. Hrou si hlavne deti precvičili svoje vedomosti, čím sa živia niektoré vybrané druhy fauny Slovenska. Každý účastník získal certifikát o účasti. Na podujatí sa zúčastnilo 1 898 detí, mládeže, dospelých a dôchodcov.

Projekty

Dana Šubová

Prehľad implementovaných projektov za rok 2011

Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody v rámci Operačného programu Životné prostredie

Projekt Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody X.01.09 v rámci Operačného programu Životné prostredie Cieľom projektu „Digitalizácia fondov a technická podpora informatizácie v oblasti ochrany prírody“ je Modernizácia programových nástrojov na elektronické spracovávanie múzejných zbierok, archivácia múzejných fondov v digitálnej podobe a komplexné zabezpečenie zálohovania dát (múzejný fond, archívne a knižničné dáta) v inštitúcii. Špecifickým cieľom projektu je: Zabezpečenie informačného systému pre múzejný zbierkový fond, špecializovaný archív a knižnicu SMOPaJ, vybudovanie tzv. otvorenej inštitúcie. Zvýšenie informačnej a komunikačnej gramotnosti v oblasti ochrany prírody pre používateľov systému, smerujúcej k celoživotnému využívaniu informačných zdrojov. Za ukončenie realizácie aktivít sa považuje vypracovaná digitalizovaná databáza, ktorej časť bude prístupná cez internetový portál. Základné údaje o projekte: – realizácia od 1. 1. 2008 do 30. 6. 2013 – celkové oprávnené výdavky projektu 538 119,90 €, z toho prostriedky EÚ 457 401,91 €, zo štátneho rozpočtu 80 717,99 € – operačný cieľ: 5.3 Zlepšenie informovanosti a environmentálneho povedomia verejnosti, vrátane posilnenia spolupráce a komunikácie so zainteresovanými skupinami Realizácia projektu k 30. 9. 2011: Elektronické spracovanie múzejného zbierkového fondu – spracovanosť prírodovedných zbierkových predmetov 96,06 %, spoločenskovedných zbierkových predmetov 91,55 %. Budovanie elektronického archívu, správy archívnych zbierok a štátneho zoznamu – príprava archívnych fondov a zbierok na digitalizáciu (skenovanie) – 375 135 ks spracovaných k 31. 3. 2011, za obdobie 1. 4. 2011 – 30. 9. 2011 ďalších 16 431 ks (napr. fond MŠaNO ČSR Praha, KČST Praha, Sl. speleologická spoločnosť L. Mikuláš, SMOPaJ – zbierka výskumných správ z PHÚ, Ústredné riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Bratislave, zbierka podujatí, osobné fondy – Karel Domin, inventarizačný výskum – správy, podzemné krasové javy, zbierka fotodokumentácie) čiže k 30. 9. 2011 je spracovaných a pripravených na digitalizáciu 391 566 ks archívnych fondov a zbierok.

NATURA 2000

V roku 2011 sa dokončovali práce na príprave skladačky pre seniorov, ktorá je venovaná problematike ochrany prírody v kontexte NATURA 2000 a tiež skladačky Planéta Zem, ktorá je podobne venovaná problematike ochrany prírody a je určená pre rómske deti Základných škôl. Preklad slovenského textu sme zabezpečili cez pracovníka Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Po ich vydaní sa začala distribúcia podľa plánu, ktorý predpokladal spoluprácu s Regionálnymi kanceláriami pre rómske komunity. Táto spolupráca bola dohodnutá vopred a pracovníci jednotlivých Regionálnych kancelárií uvítali tieto materiály. Doposiaľ boli zásobené kancelárie v Spišskej Novej Vsi, Košiciach, Prešove a Rimavskej Sobote. Postupne sa tento zoznam doplní tak, aby do konca roka 2011 boli skladačky rozvezené na všetky pracoviská. V prípade skladačiek pre seniorov sme nadviazali spoluprácu s klubmi dôchodcov v najbližšom okolí a Jednotou dôchodcov na Slovensku a podobným spôsobom poskytujeme jednotlivým krajským organizáciám tieto materiály podľa ich potrieb a požiadaviek.
Pokračuje distribúcia Metodických príručiek, ktoré poskytujeme jednotlivým Metodicko-pedagogickým centrám v krajoch, ale tiež iným organizáciám, kde je záujem a možnosti ich využitia.
V mesiaci júl sme pripravili štvrtý cyklus Metodických dní pre učiteľov základných a stredných škôl, na ktorom sa zúčastnilo 25 pedagógov. Tieto Metodické dni sa uskutočnili v penzióne Roháčan na Hutách, boli trojdňové a ich program bol nasledovný: do prvého dňa bol sústredený celý blok prednášok venovaný legislatíve v oblasti územnej ochrany, histórii ochrany prírody na Slovensku, medzinárodným dohovorom a zapojeniu Slovenska do medzinárodných dohovorov, geodiverzite krajiny, nižším a vyšším rastlinám z hľadiska národnej a medzinárodnej legislatívy vrátane NATURA 2000, chráneným, ohrozeným, vzácnym, endemickým a reliktným druhom živočíchov, prioritným druhom sústavy NATURA 2000, histórii a legislatíve druhovej ochrany na Slovensku. Po tomto bloku prednášok boli tiež odprezentované metodické materiály múzea a aj filmy Prežije kamzík a Zhovorčivý spachtoš.
Druhý deň bol venovaný celodennej terénnej exkurzii do Prosieckej a Kvačianskej doliny (územie Tatranského národného parku) s odborným sprievodom a výkladom. Cesta viedla po funkčnom náučnom chodníku, začína vrátami tiesňavy a pokračuje smrekovo-bukovo-jedľovým lesom.

Časť túry sa prekonáva po železných rebríkoch podobne ako v Slovenskom raji a pokračuje ďalej náučným chodníkom ku dreveným mlynom z počiatku 19. storočia v Oblazoch, ktoré sú technickými pamiatkami do ústia Kvačianskej doliny v Kvačanoch. Vo večerných hodinách nasledovala diskusia k navštívenej lokalite, praktické ukážky determinácie rôznych druhov húb nájdených v okolí a počas terénnej exkurzie a tiež boli prezentované námety na ekohry.
Tretí deň bol venovaný celodennej terénnej exkurzii do Jánskej doliny v Národnom parku Nízke Tatry, kde boli hlavnou náplňou jej jaskynné fenomény ako sú napr. vyvieračky. Súčasťou exkurzie bola aj návšteva Stanišovskej jaskyne aj s odborným sprievodom a výkladom. Metodické dni boli ukončené odvozom účastníkov na hlavnú autobusovú a vlakovú stanicu.Podľa našej dotazníkovej ankety, ktorú vypĺňali účastníci na záver, bol tento kurz hodnotený v 94,4 % ako výborný a 5,6 % ako veľmi dobrý.
Dokončili sa prípravné práce a aj bol vydaný Atlas chránených druhov európskeho významu, pre ktoré sú vyhlasované územia NATURA 2000 v náklade 2 000 kusov.
Bola podaná žiadosť o posun ukončenia projektu do polovice roka 2102, kedy bude definitívne ukončený a všetky aktivity budú uzavreté.

Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea

V roku 2008 boli pracovníci Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši informovaní o možnosti získania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov ERDF v rámci 1. výzvy operačného programu Životné prostredie a prioritnej osi Ochrana a regenerácia prírodného prostredia a krajiny. Po konzultácii s predstaviteľmi Ministerstva životného prostredia SR a Slovenskej speleologickej spoločnosti sa spracoval projekt Získanie zemepisných súradníc vchodov do jaskýň a dobudovanie archívu podzemných krasových javov múzea s celkovou sumou 374 384,26 €. Po jeho podaní 17. 4. 2008 bol posúdený schvaľovacou komisiou. Tá odpočítala nenárokovateľné položky a schválila na projekt sumu 340 794,58 €. V projekte sa vytvoril priestor pre nákup archívnych materiálov od Slovenskej speleologickej spoločnosti a vyčlenili sa prostriedky pre zamestnanie členov SSS v rámci projektu. Na základe inzerátu múzea sa na riešenie projektu prihlásilo 15 jaskyniarov. Komisia v zložení B. Kortman, predseda SSS, P. Gažík, Ľ. Gaál, pracovníci SSJ a P. Holúbek posúdili žiadosti, rozdelili záujemcov na jednotlivé územia Slovenska a zhodnotili ciele projektu. Od 20. 10. 2008 sa v múzeu na celé aj čiastočné úväzky zamestnalo 14 jaskyniarov, ktorí začali s meraním vchodov do jaskýň s geodetickými prístrojmi GPS. Podľa plánov by sa v priebehu 4 rokov mali získať zemepisné súradnice vchodov do jaskýň a priepastí z podstatnej časti územia Slovenska. Do konca septembra 2011 pracovníci v rámci projektu zamerali 3 458 jaskýň, pričom v tomto čísle je zaregistrovaných 767 nových, doteraz neznámych jaskýň a priepastí.

Rekonštrukcia historickej budovy múzea, kultúrnej pamiatky pre environmentálne vzdelávanie

Spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.
Začiatok realizácie projektu: február 2008
Cieľ projektu: zvýšenie atraktivity priestorov múzea z pohľadu technického a estetického a zlepšenie možnosti a formy múzejnej prezentácie so zámerom rozšíriť a skvalitniť ponúkané produkty múzea.
Projekt je koncipovaný komplexne, jeho zámerom je ochrana, prípadne záchrana budovy, zaradenej do národného pamiatkového fondu v duchu zachovania jej charakteristických čŕt ako jednej z historických dominánt v centre mesta, ale aj jej zmysluplné využitie. Projekt predpokladá veľmi citlivé urbanistické riešenie vo vzťahu k pôvodnej štruktúre budovy, pričom tieto úpravy umožnia nemalé rozšírenie prezentačných priestorov pre všetky hlavné múzejné aktivity. Budova ako pozostatok industriálnej kultúry 18. storočia bude vhodne zaradená do konceptu budovania novej urbanistickej štruktúry mesta a zároveň bude slúžiť na komplexné vzdelávanie návštevníkov v environmentálnej oblasti. V súvislosti s realizáciou projektu múzeum uzavrelo časť svojich expozícií Chránená príroda a Minerály – výskyt, využitie, ochrana.
Od začiatku realizácie projektu prebehla príprava a vyhodnotenie užšej súťaže na predmet zákazky Rekonštrukcia historickej budovy múzea, kultúrnej pamiatky pre environmentálne vzdelávanie na stavebné práce, ako aj súťaž návrhov na predmet zákazky Zlepšenie možností a foriem muzeálnej prezentácie.
Od začiatku roka 2011 boli presťahované zbierkové predmety, doplnkový a prezentačný materiál z depozitárov a expozícií do náhradných priestorov. Po ukončení týchto prác bolo dňa 9. 5. 2011 odovzdané a prevzaté stavenisko a zahájená komplexná rekonštrukcia historickej budovy v zmysle Zmluvy o dielo č. 1448/2010 zo dňa 11. 2. 2011 uzavretej s víťazným uchádzačom užšej súťaže. Jednotlivé pracoviská múzea sú presťahované do budovy na Ulici 1. mája 38 pri zachovaní plnej prevádzky múzea a plnení všetkých doterajších odborných činností včítane poskytovania prezentačných aktivít. Návštevníkom sú k dispozícii dve stále expozície Kras a jaskyne Slovenska a Fauna biotopov Slovenska. Na prezentáciu dočasných výstav a podujatí sa využívajú vstupné priestory múzea s priľahlým areálom, časti stálych expozícií, prípadne prenajaté priestory v partnerských inštitúciách. Zároveň bola zamestnancami múzea realizovaná príprava materiálov, vzdelávacích programov pre nové časti expozície a príprava a zabezpečenie expozičných predmetov v súlade s prebiehajúcou súťažou návrhov pre rekonštrukciu a modernizáciu novej expozície v priestoroch historickej budovy múzea.

Iné aktivity

Dana Šubová, Jana Padyšáková, Kristína Urbanová

Osud edičných titulov vydaných Slovenským múzeom ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši s podporou EÚ

Na konci roku 2011 malo múzeum ukončiť projekt *NATURA 2000 v celoživotnom vzdelávaní*, ktorý bol financovaný v rámci Operačného programu životného prostredia v prioritnej osi 5 Ochrana a regenerácia prírodného prostredia a krajiny, operačnom cieli 5.3 – Zlepšenie informovanosti a environmentálneho povedomia verejnosti, vrátane posilnenia spolupráce a komunikácie so zainteresovanými skupinami vo výške celkových oprávnených výdavkov 318 908,73 EUR. Projekt bol predĺžený do polovice roka 2013 z dôvodu oneskorenia prác na edičnom titule *Atlas druhov európskeho významu pre územia NATURA 2000*, jeho vydanie zabezpečovalo múzeum v odbornej spolupráci s Botanickým ústavom SAV a Ústavom zoológie SAV.
Celý projekt mal dve nosné skupiny aktivít bez ohľadu na formálne členenie projektu. Prvou boli metodické dni pre učiteľov, ktoré múzeum v štyroch cykloch zabezpečilo pre učiteľov z celého Slovenska s výnimkou Bratislavského kraja, v dvoch akreditovaných vzdelávacích moduloch *Územná ochrana v SR a Druhová ochrana v SR.*
Druhou skupinou aktivít bolo vydanie edičných titulov: *NATURA 2000 metodická príručka, Národné parky Slovenska, Chránené krajinné oblasti Slovenska, Chránené stromy, Didaktická hra NATURA 2000 pre špeciálne školy, Didaktická hra NATURA 2000 pre materské školy, Skladačka NATURA 2000 pre seniorov, Skladačka NATURA 2000 planéta Zem – domov pre všetkých* (pre rómsku menšinu) a *Atlas druhov európskeho významu pre územia NATURA 2000.* Môžeme k nim priradiť aj výstavu *NATURA 2000*, ktorá bola využívaná pri ekologických cykloch na školách a pri príležitosti rôznych konferencií na danú tému.
Vydanie titulov je veľmi dôležitý krok, no až ich distribúcia preverí požiadavku „trhu“ a odozvu na vydané diela. Ako sa teda z tohto pohľadu môžeme pozrieť na vydané tituly?
NATURA 2000 metodická príručka bola vydaná už v roku 2010 v náklade 6 000 ks. Je v nej na 118 stranách spracovaná problematika NATURA 2000. Hlavnou prednosťou tohto materiálu sú úvodné kapitoly s vysvetlením problematiky a jednotlivých pojmov, ako aj pomerne rozsiahla časť venovaná histórii ochrany prírody v Európe aj na Slovensku s charakteristikou jednotlivých organizácií, spoločenstiev, zmlúv a legislatívnych noriem. Časť venovaná biotopom a druhom je spracovaná so znalosťou učebných osnov pre základné a stredné školy. Veľkou prednosťou príručky je aj mapa území európskeho významu a chránených vtáčích území a CD verzia. Jednotlivé druhy sú obrazovo prezentované zaujímavými novými zábermi použitými so súhlasom autorov Atlasu druhov európskeho významu. Metodická príručka bola distribuovaná na Metodických dňoch, ďalej cez Metodické centrá, ale na vyžiadanie aj na univerzity a vysoké školy so zameraním štúdia na biológiu, ekológiu a ochranu prírody. Doteraz bolo vyexpedovaných 5 519 ks. Svedčí to nielen o veľkom záujme o danú publikáciu zo strany učiteľov a o tom, že takýto materiál doteraz pre pedagógov chýbal.
Cyklus atlasov *Národné parky Slovenska*, *Chránené krajinné oblasti Slovenska* a *Chránené stromy* bol vydaný v náklade 6 000 ks v slovenskej aj anglickej mutácii. Práve anglický preklad sa ukázal veľkou devízou tejto trilógie, pretože doteraz sa vyexpedovalo 5 848 ks atlasov jednak na správy národných parkov a chránených krajinných území, ale aj do zahraničia v rámci spolupráce s ochranárskymi, ale aj múzejnými inštitúciami. Atlasy poskytujú prehľad výskytu „naturovských území“ v jednotlivých kategóriách chránených území na Slovensku, ako aj výskyt chránených stromov v dvoch kategóriách území európskeho významu. K dispozícii je už len 3. diel *Chránené stromy.*
Najvýznamnejším vydaným edičným titulom v rámci projektu bol *Atlas druhov európskeho významu pre územia NATURA 2000.* Bol vydaný vo vydavateľstve Slovart v roku 2011 v náklade 2 000 ks s textovým spracovaním v anglicko-slovenskej mutácii. Na textových častiach, ako aj na obrazových prílohách, pracovali tímy odborných pracovníkov Slovenskej akadémie vied, v spolupráci často aj odborní pracovníci univerzít a správ chránených území. *Atlas druhov európskeho významu pre územia NATURA 2000* na 520 stranách predstavuje 227 druhov európskeho významu podľa prílohy č. 4 Vyhlášky 24/2003 Z.z. a ďalšie štyri druhy, ktoré sú v súčasnosti na Slovensku považované za vyhynuté. Vďaka originálnym nádherným fotografiám biotopov a detailov druhov, doplnených kresbami detailov morfológie jednotlivých druhov, zásluhou popularizačnému štýlu textov so zachovaním vysokej odbornej úrovne, taktiež aj z dôvodu vynikajúcej grafickej úpravy sa toto dielo stalo okamžite jedným z najsledovanejších diel vydaných v danej oblasti v minulom roku. O úrovni diela svedčí aj fakt, že krst publikácie sa konal v rámci Dňa otvorených dverí na Ministerstve životného prostredia Slovenskej republiky v novembri roku 2011.
Na Botanický ústav SAV a Ústav zoológie SAV bolo vyexpedovaných po 200 ks, Štátna ochrana prírody SR prijala 200 ks, MŽP SR 900 ks a zvyšok nákladu tohto titulu bol prevzatý do Útvaru archívu a knižnice, ktorého súčasťou je aj špecializovaná knižnica. Zatiaľ bolo doteraz vyexpedovaných 226 ks.
K menším, významom však rovnako dôležitým, patria edičné tituly *Didaktické hry NATURA 2000 pre špeciálne a materské školy* s kolekciou pracovných listov, ktoré majú pomôcť deťom a žiakom rozvíjať motorické zručnosti, ale aj vedomosti z oblasti ochrany prírody. Obe kolekcie pracovných listov boli vydané v náklade po 1 500 ks. Doteraz bolo vyexpedovaných pre materské školy 661 ks a pre špeciálne školy 711 ks. Osobitne zaujímavé bolo konštatovanie veľkého záujmu o pracovné listy pre materské školy na Dňoch otvorených dverí MŽP SR v novembri 2011. Z toho je zrejmé, že takéto materiály pre predškolský vek chýbajú.
Skladačka NATURA 2000 pre seniorov bola vydaná v počte 20 000 ks, doteraz bolo vyexpedovaných 5 460 ks a ponúka sa návštevníkom múzea ako aj klubom seniorov v blízkom okolí.
Skladačka NATURA 2000 Planéta Zem v slovensko-rómskej mutácii bola vydaná v náklade 10 000 ks. S pomocou vládneho splnomocnenca pre rómsku komunitu bolo doteraz vyexpedovaných 6 860 ks. Táto naša prvá skúsenosť s prípravou materiálov pre rómsku komunitu nám ukázala, že znalosť rómskeho jazyka u tejto menšiny prakticky absentuje a tejto reči chýba aj množstvo termínov, čo sa ukázalo v enormne dlhom texte prekladu slovenskej verzie, pretože musel byť urobený opisom. Expedujeme ju hlavne na školy, kde vieme, že je vysoké zastúpenie detí rómskej menšiny.

Ako zhrnúť na záver predchádzajúce konštatovania? Je jasné, že problematika NATURA 2000 je síce ako pojem v komunite ochranárov a špecialistov pôsobiacich v oblasti prírodných vied známym termínom, no často chýba ešte hlbšie pochopenie jej významu a pre laickú verejnosť, kde zahŕňame aj školy je táto problematika ešte dosť veľkou neznámou. Zároveň môžeme konštatovať veľký záujem o edičné tituly s ochranárskou problematikou, v tomto prípade osobitne NATURA 2000, zo strany škôl, a to od materských až po vysoké, osobitne názorných výučbových materiálov, ako sú mapy, pracovné listy, testy.
Na záver môžeme konštatovať, že aj zo strany odbornej verejnosti, konkrétne Slovenskej akadémie vied, a zo strany vydavateľstva Slovart, sme sa stretli s veľmi pozitívnym prístupom k takejto forme spolupráce. Sme vďační, že finančná podpora MŽP SR pomocou eurofondov nám umožnila pripraviť množstvo krásnych a užitočných materiálov. Ich význam spočíva v popularizácii aktivít ministerstva, nášho pracoviska, ale hlavne samotnej problematiky NATURA 2000, ktorá si skutočne pozornosť zaslúži. (Dana Šubová)

Botanické dni na Liptove

Botanické dni sa konali 6. 6. 2011 – 10. 6. 2011 pod záštitou MŽP SR v priestoroch chaty Opalisko v Závažnej Porube a tiež pod heslom: *Netrhaj kvety, keď ich chceš mať. Choď ďalej a kvety budú kvitnúť u všetkých tvojich ciest.* (Rabíndranáth Thákur)

Kultúrny program pri otvorení konferencie. Foto: Ľ. Zachar

Slávnostné otvorenie konferencie bolo po krátkom vystúpení folklórneho súboru zo ZŠ v Závažnej Porube. Riaditeľka doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. otvorila konferenciu krátkym príhovorom, privítala zástupcu MŽP SR generálneho riaditeľa Sekcie ochrany prírody a tvorby krajiny Mgr. Rastislava Rybaniča, ktorý následne pozdravil prítomných účastníkov.
V prvom bloku vyžiadaných referátov boli odprezentované nasledovné témy:
Mgr. Ladislav Kolarčík, PhD.: Onosma; Mgr. Ivana Šibíková, RNDr. Jozef Šibík, PhD.: Skalnaté Hory a Veľké pláne (o potulkách Spojenými štátmi a Kanadou); Mgr. Jaroslav Košťál, PhD.: Botanické putovanie jarnou Krétou
V druhom bloku boli prednesené prihlásené referáty účastníkov konferencie:
RNDr. Jozef Halda, PhD.: Lišejníky NPR Břidličná (CHKO Jesníky); RNDr. Hynek Skořepa: Floristické zaujímavosti okolí jezera Bajkal; RNDr. Oľga Removčíková: Charakteristika oravských rašelinísk; doc. RNDr. Dana Šubová, CSc.: Odchýlky meiózy a ich význam v evolúcii rastlín; Ing. Zdenka Prymusová: Aktuální poznatky o výskytu karpatského prvku Valeriana simplicifolia na Moravě
V treťom bloku odzneli referáty:
Mgr. Jiří Juřička: Současná situace s I3S aneb co s Demusem; Edita Paprčková: Flóra na platidlách v zbierkach SMOPaJ; Ing. Kristína Urbanová: Rastliny a huby v environmentálnom vzdelávaní; RNDr. Peter Turis: Predstavenie národného parku Nízke Tatry
V závere oficiálnej časti boli 2 posterové prezentácie:
Ing. Ján Krajčí, PhD.: Lesná vegetácia Kráľovohoľských Nízkych Tatier; RNDr. Peter Barančok, CSc.: Vysokohorská vegetácia Kráľovohoľských Nízkych Tatier
Každý deň bolo spoločné posedenie, kde bola vyhodnotená terénna exkurzia a prebehla voľná diskusia s RNDr. Petrom Turisom, botanikom správy NAPANT-u z Banskej Bystrice, ktorý nám robil odborný sprievod počas celého týždňa. Rozprávalo sa o navštívenej lokalite, odborná debata bola doplnená aj premietaním nafotených druhov a biotopov.
Vzhľadom na nepriaznivé počasie boli pozmenené pôvodne naplánované exkurzie a uskutočnili sa nasledovne:
utorok 7. 6. 2011: Demänovská dolina, Lúčky – Demänovská jaskyňa Slobody – odbočka do doliny Vyvieranie, návrat späť – Demänovská ľadová jaskyňa
streda 8. 6. 2011: Liptovská Lúžna – Salatín – Hučiaky – Ludrovská dolina
štvrtok 9. 6. 2011: Demänovská dolina, Jasná – Tri vody, rázcestie – Brhliská – Luková – Demänovská dolina, Jasná
piatok 10. 6. 2011: Demänovská dolina – Ľadová jaskyňa – Liptovský Mikuláš, autobusová stanica

Tento ročník spoločných česko-slovenských Botanických dní môžeme považovať právom za veľmi vydarený. Zúčastnilo sa na ňom 52 botanikov z múzeí z Čiech a Slovenska (z toho bolo 23 z ČR), odznelo spolu 14 referátov vrátane 2 posterových prezentácií. Boli navštívené zaujímavé lokality, z ktorých si účastníci odniesli nezabudnuteľné zážitky a len tie najlepšie dojmy napriek nie celkom priaznivému počasiu. Želajme si, aby aj ďalšie ročníky, ktoré v budúcnosti plánujeme organizovať, mali prinajmenšom rovnakú, ak nie vyššiu úroveň. (Kristína Urbanová)

47. celoslovenský TOP

47. ročník celoslovenského tábora ochrancov prírody sa konal v dňoch 10. – 15. júla 2012 v Chránenej krajinnej oblasti Kysuce, lokalite Klokočov – Rybárie. Hlavnými organizátormi boli Ústredný výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny v Prievidzi, Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, ŠOP SR – Správa chránenej krajinnej oblasti Kysuce v Čadci.
Tábor slávnostne otvorila o 17. hodine predsedníčka SZOPK RNDr. Oľga Removčíková. Účastníkov tábora privítal riaditeľ Správy CHKO Kysuce Ing. Ján Korňan a starosta obce Klokočov Ľuboš Stríž.
Cieľom tábora bolo oboznámiť sa s prírodnými hodnotami Kysúc a prispieť k získaniu nových odborných poznatkov o tomto území. Účastníci pracovali v piatich odborných sekciách – botanickej, entomologickej, herpetologickej, ornitologickej a teriologickej.

V pondelok sme absolvovali exkurziu na Biely kríž, smerom na prechod do Českej republiky, na Konečnú a späť do tábora. V utorok sme si prezreli Prírodnú rezerváciu Klokočovské skálie, je to morfologický útvar tvorený pieskovcovo-zlepencovou skalnou hranou dlhou 300 metrov pri relatívnej výške 15 – 25 metrov. Nachádza sa v osade Hlavice (medzi osadami Ostružie a Zajacovia). Je to selektívne vyvetraná šošovka z okolitých máloodolných ílovcov istebnianskych vrstiev. Morfologickú ojedinelosť objektu ešte zvýrazňuje primárny výskyt zlepencov s výraznou guľovitou odlučnosťou. Trasa pokračovala cez Uhorskú do Prírodnej rezervácie Veľký Polom. V stredu program tábora pokračoval exkurziou k Prírodnej pamiatke Korňanský ropný prameň. Povrchový výver ropy je pre flyšové pásmo typickým javom. Štvrtok patril poznávaniu fauny a flóry na hrebeni Javorníkov.
Posledný deň, v piatok, sme navštívili Múzeum kysuckej dediny, skanzen nachádzajúci sa neďaleko obce Nová Bystrica, časti Vychylovka v doline Chmúra.
V expozícii sa nachádza 34 stavieb, prevažne obytných domov a hospodárskych budov, krčma z Korne, dva mlyny a murovaná kaplnka zo Zborova nad Bystricou. Súčasťou skanzenu je aj úzkokoľajná lesná železnica s úvraťovým systémom, ktorou sa účastníci aj previezli. Expozícia zachytáva nielen architektúru, ale aj kultúru a spôsob života v oblasti Kysúc z 19. storočia a prvej polovice 20. storočia.
Vo večerných hodinách sa uskutočnili prednášky – informáciu o CHKO Kysuce odprezentoval Ing. J. Korňan, flóru Kysúc priblížila RNDr. Eva Pietorová, ornitológiu PhDr. Jaroslav Velička, informáciu o živote hraboša severského panónskeho podal RNDr. Andrej Stollmann a RNDr. Tomáš Kušík.
Tábor bol organizovaný v rámci projektu Příroda nezná hranic, zúčastnilo sa ho približne 80 dobrovoľných a profesionálnych ochrancov prírody, okrem účastníkov zo Slovenska 2 z Nemecka a 7 z Českej republiky. Tábor sa ukončil 15. júla o 16. hodine odovzdaním účastníckych listov. (Jana Padyšáková)

XVII. stretnutie seniorov štátnej ochrany prírody Slovenska

Stretnutie sa konalo v Národnom parku Slovenský raj v hoteli Trio na Čingove v dňoch 29. – 30. septembra 2011, program začal o 14.00 hod. Hostí privítala riaditeľka múzea doc. RNDr. Dana Šubová, CSc. a riaditeľ Štátnej ochrany prírody SR v Banskej Bystrici RNDr. Ján Zuskin.
Stretnutie bolo venované pamiatke významného lesníka, propagátora integrovaného lesného hospodárstva a ochrancu prírody Jozefa Dekreta Matejovie (1744 – 1841). Jeho osobnosť a aktivity predstavil Ing. Július Burkovský. Ing. Viliam Stockmann, CSc. vystúpil s prezentáciou o vývoji ochrany prírody v hornom Uhorsku.
Krátka prestávka počas hlavného programu bola venovaná spoločnej fotografii prítomných seniorov, ktorých sa tohto stretnutia zúčastnilo 48.
Program pokračoval pozdravom pre seniorov od riaditeľa Správy NP Slovenský raj RNDr. Bedřicha Hájeka, ktorý zároveň vo svojej prezentácii predstavil krásy národného parku. Oficiálna časť programu sa skončila spoločnou večerou.
Druhý deň seniori absolvovali exkurziu na Tomášovský výhľad a zdatnejší k Letanovskému mlynu, ďalej cez Prielom Hornádu späť na Čingov. (Jana Padyšáková)

Hubárska sezóna – nesezóna v roku 2011 nielen v Hubárskej poradni, ale aj na celom Liptove

Ako to už býva aj v živote, mám pre vás dve správy, jednu dobrú a jednu zlú. Keďže sa zvykne začať tou zlou, tak začiatok sezóny, ktorá u nás znamená prvé smrčky zbierané na prelome mesiacov apríl – máj bol nie práve radostný. Na známych lokalitách, tzv. „tutovkách“ sme tento rok našli horko-ťažko spolu šesť kusov a to teda neveštilo nič dobré. Ale hubár sa nikdy nevzdáva a tak sme chodili, chodili a nevzdávali sa. Nachádzali sme však iba málo druhov a aj tie iba v malom počte a navyše boli to druhy síce krásne, ale bohužiaľ nejedlé: rôsolovka zlatožltá, drevovček bukový, šiškovka smreková alebo pahľuznatka veternicová. A stále sme čakali na deň, kedy už konečne natrafíme na ten symbolicky plný košík dubákov. Takýto deň nastal 18. júna, keď nám kolega poslal správu zo Sklených Teplíc, že už idú a k tomu priložil aj obrázok 56 nájdených hríbov. Našťastie dnes máme už takú techniku, ktorá toto umožňuje a vďaka takýmto MMS-kám alebo mailom sa môžeme vytešovať aj na diaľku. Táto správa nás naštartovala a nažhavila tak, že hneď najbližší víkend sme vybehli na „naše“ miesta preveriť, či už nebodaj aj u nás...
A potom sa to pomaličky začalo rozbiehať. Niekto našiel vo Važci, niekto na Kokave, niekto na Hutách a niekto v okolí Ružomberka. Objavili sa hríby smrekové, zrnitohlúbikové, kuriatka – tie vo veľkom štýle, muchotrávky červenkasté, osikáče, ale samozrejme aj hríby červené či podhríby žlčové. Pre obyčajného hubára dosť aj na radosť aj na robotu. Jediné, čoho bolo túto sezónu naozaj dosť, boli kuriatka, ktoré sa „kotili“ takmer všade a stíhali sme ich nielen priebežne jesť, ale aj nakladať do nálevu.
Sezóna sa celkom slušne rozbehla, niekedy okolo polovice augusta sme začali pozorovať, že hríbov ubúda a že nosíme z lesa čoraz prázdnejšie košíky. Niežeby nebolo nič, ale čoraz skromnejšie a tých pár kúskov, čo sme doniesli, sme aj stačili konzumovať či už v praženici alebo v polievke alebo omáčke. A situácia sa čoraz viacej zhoršovala, nakoniec sme nosili naozaj už len po 1 – 2 kusoch z každého druhu. V lese bolo také sucho, že sa až prášilo spod nôh a vyhliadky na zlepšenie stavu čoraz menšie. Dúfali, že keď nebude v lete nič, že budú aspoň jesenné huby a z tých sa bude sušiť a zásobovať špajza na zimu, sa nám nesplnilo. Bohužiaľ, zázraky sa nedejú. Hríby sa neobjavili a v hubárskej poradni som od polovice septembra sedávala už iba sama, lebo kolegovia to jeden po druhom vzdali. Napriek týmto neradostným reminiscenciám sme predsa len nejakú účasť v hubárskej a bylinkárskej poradni mali: počas 17 stretnutí sme mali 41 návštevníkov – klientov, určili sme spolu 33 donesených vzoriek húb a 1 druh liečivej byliny – pre zaujímavosť bola to arónia čiernoplodá, ktorej plody sú vitamínovou bombou, obsahujú aj bioflavonoidy, pektíny, triesloviny, železo, mikroprvky, antiplesňové a antibakteriálne látky.
V roku 2011 bola zrušená aj celoslovenská výstava húb v Bratislave, na ktorú sme tiež každoročne prispievali svojimi zbermi. Tiež celoslovenský tábor ochrancov prírody a krajiny, ktorý bol v roku 2011 na Kysuciach nemal v programe zaradený zaužívaný a medzi účastníkmi veľmi obľúbený mykologický deň práve preto, že hubárska sezóna sa nejavila ako zaujímavá a bohatá na úlovky a prípadná výprava za hubami by bola dosť veľkým sklamaním pre všetkých.
Takto neslávne skončila hubárska sezóna v našej poradni, skončili sme bez fanfár, ale za to s obrovskými nádejami do budúceho roku, že hádam bude lepšie... (Kristína Urbanová)

Spoločenská kronika

150 rokov skúseností

Iveta Chomová, Kristína Urbanová, Dagmar Lepišová

Z ľavej strany Janka Padyšáková, Jiří Goralski, Edita Paprčková. Foto: Z. Farštiaková

Edita Paprčková

V roku 2011 prekročila prah okrúhleho 50 ročného životného jubilea i naša kolegyňa Editka Paprčková. Do Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva nastúpila v jeseni roku 1991 na Dokumentačné oddelenie a od 1. 1. 1992 začala s doc. L. Pásztorom budovať novovzniknuté Historické oddelenie ako odborný pracovník pre spoločenskovedné zbierky. Po mojom príchode do múzea ma oboznámila s „praktickou stránkou veci“. Od pravidla „z múzea sa nič nevyhadzuje“ cez písanie kariet na písacom stroji, odporučenie potrebnej literatúry, poskytnutie rôznych informácií, recenzií článkov až po technické zvládnutie práce s počítačom, skenerom či novým programom. Tu som mala možnosť spoznať spôsob jej práce – dôsledný, precízny a maximálne zodpovedný. Všetky jej výstavy, príspevky do tlače, prednášky či prezentácie sú odborné a pútavé zároveň. Ochotne priloží ruku k dielu aj pri rôznych múzejných akciách. Nenájde sa kolega, ktorému by nepomohla či neporadila a to nielen po pracovnej stránka, ale i v súkromí. Takou zostala Editka aj po dlhoročnej práci v múzeu. Vždy je priateľská, ústretová, napriek zdravotným problémom sa nesťažuje a plní si každodenné povinnosti. Vďaka svojim vedomostiam, dlhoročným skúsenostiam a technickým zdatnostiam koordinuje v súčasnosti spracovanie zbierok v programe ESEZ 4G.

Janka Padyšáková

Janka sa narodila 6. 9. 1961 v Liptovskom Mikuláši. Po absolvovaní štúdií na Vysokej škole Lesníckej a drevárskej – fakulta lesnícka, Zvolen (dnes Technická Univerzita Zvolen) ju osud zavial na Kysuce, kde pôsobila až do roku 1995 a podieľala sa tam na budovaní siete chránených území, revíziách chránených území, spracovaní Územného priemetu ochrany prírody CHKO Kysuce, Územného systému ekologickej stability okresu Čadca.
Po návrate na rodný Liptov nastúpila od 1. 12. 1995 do Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, kde zo začiatku svojej pôsobnosti riešila úlohy so zameraním na problematiku chránených území (čo jej bolo veľmi blízke), neskôr problematiku jaskyniarskych a ochranárskych spolkov, inštitúcií, fondu osobností ochrany prírody v rámci dokumentačno-historického oddelenia. V súčasnej dobe pôsobí na oddelení ochrany prírody, kde spolupracuje s odbornými organizáciami pri botanických výskumoch v chránených územiach zameraných na nižšie rastliny. Zúčastňuje sa na environmentálnom vzdelávaní, ktoré múzeum zabezpečuje na všetkých stupňoch škôl a robí to na vysokej profesionálnej úrovni a s plným nasadením. Rovnako odborne a fundovane prednáša aj pedagógom základných a stredných škôl na metodických dňoch, ktoré naše múzeum organizovalo aj v rámci projektu NATURA 2000 v celoživotnom vzdelávaní v štyroch trojdňových cykloch.

V spolupráci s Ústredným výborom SZOPK organizuje už niekoľko rokov celoslovenské tábory ochrancov prírody a tiež sa podieľa na organizácii a príprave pravidelných stretnutí seniorov ochrany prírody. Výsledky z výskumu na pracovisku publikuje v zborníku Sinter a Naturae tutela.
Popri práci sa Janka vo voľnom čase venuje svojim koníčkom a záľubám, medzi ktoré okrem rodiny a záhradky patrí hlavne turistika a rôzne ochranárske aktivity – je napríklad dobrovoľným strážcom prírody.

Jiří Goralski

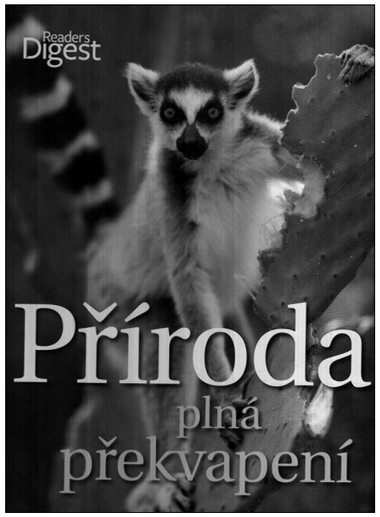
Narodil sa v Liptovskom Mikuláši, detstvo prežil vo Vrútkach a zhoda náhod ho doviedla znovu do Liptovského Mikuláša, kde žije už 20 rokov. Bol zamestnanec Armády SR a po skončení jeho záväzku z armády odišiel.
Do múzea nastúpil ako technický redaktor a postupne sa prepracoval na správcu počítačovej siete a grafika múzea. Telefóny na jeho stole vyzváňali neustále, pretože akonáhle niekomu nešiel počítač, volal Jirkovi. On nikdy nepovedal nie a vždy ochotne vstal zo stoličky a utekal opraviť, čo treba. Bol pri začiatkoch počítačovej éry v múzeu a kým si všetci pracovníci osvojili prácu s počítačom, bolo to niekedy ťažké. Dnes už má každý na stole PC a ani si neuvedomuje, že pred 15 rokmi v múzeu bol len 1 počítač.
Jirko je ochotný pomôcť nielen po pracovnej stránke, ale vždy, keď sa vyskytne u niekoho osobný, poprípade zdravotný problém, neváha a poradí a dokonca rieši situáciu.
V súkromí je jeho najväčšou radosťou jeho dcéra, ktorú má ešte doma, prvorodený syn už je samostatný. Dcére venuje všetok voľný čas.

Pri príležitosti Vášho životného jubilea Vám prajeme za celý kolektív veľa zdravia, šťastia, elánu, životnej pohody a dobrej nálady do ďalších rokov.

Recenzie

V. Albouy, a kol.: Příroda plná překvapení, Reader´s Digest Výběr, spol. s. r. o., Praha 2010

Kristína Urbanová

Táto encyklopedická publikácia na 397 stranách predstavuje „tisíc tvárí prírody“ tak, ako to hneď v úvode naznačujú autori. Je členená do 18 kapitol a každá z nich sa delí ešte ďalej na odseky.
Prvá kapitola je pomenovaná : Na začiatku všetkých vecí a je venovaná zrodu hviezd, vesmíru, vzniku sopky a počiatkom života živorodých jedincov. Druhá – Všetko sa mení, všetko zaniká – popisuje premenu hornín, premenu hmyzu, rast rastlín, zánik hviezd či starnutie. Tretia – Zachovanie života – približuje pohlavný dimorfizmus, obojpohlavnosť, samovražedné rozmnožovanie lososov , správanie rodičov vajcorodých druhov. Štvrtá – Svet neznámy a svet neviditeľný – je venovaná Zemi a slnečnej sústave, zrodu Zeme, hmote vo vesmíre, bunke a mikroorganizmom. Piata – Byť pánom priestoru – vysvetľuje techniky pohybu vo vode, techniky lietania, migrácie vtákov, migrácie suchozemských živočíchov, migrácie morských živočíchov a spôsoby orientácie. Šiesta – Cena za prežitie – predstavuje adaptáciu na vodné prostredie, na tmu, na sucho, na chlad, ohrozené a vymreté druhy, adaptáciu na globálne otepľovanie a na mestské prostredie. Siedma – Prírodné scenérie – ukazuje farebné skaly, drahokamy, farby kvetov a plodov, obranu pred predátorom, kvaple a travertíny a paradoxy žuly. Ôsma – Všetko plynie – popisuje atmosférické zrážky, oceánske prúdy, jazerá a rieky, vodu z hlbín, ľadovce a putovanie dažďovej kvapky. Deviata – Fantastický svet nad hlavou – približuje slnko, fata morganu, mesiac, hromy a blesky, mraky a dúhu. Desiata – Prírodné stavenisko – vysvetľuje zemetrasenie, sopečnú činnosť, oceánske chrbty, horúce škvrny na Zemi, útesy, bariéry, atoly a delty. Jedenásta – Strecha nad hlavou – ukazuje rôzne hniezda, termitiská, príbytky mravcov – tkáčov, vzdušnú pavúčiu architektúru, nory a chodby a život v úle. Dvanásta – Ríša zmyslov – predstavuje senzitívne rastliny, sluchové ústrojenstvá, mimozmyslové vnímanie, čuch, hmat, zrak a chuť u zvierat. Trinásta – Krik, šepot a mrmlanie – popisuje komunikáciu u zvierat, reč zvierat, feromóny, reč rastlín, infrazvuky a ultrazvuky a bioluminiscenciu. Štrnásta – Zdravie z prírody – je venovaná prírodnej lekárni, zvieracej medicíne, liečivým bylinám a lekárskemu využitiu fauny a flóry. Pätnásta – Hlad je najlepší kuchár – popisuje mäsožravé rastliny, úskoky a zbrane, jedy, panciere, pasívnu obranu rastlín, klam a maskovanie. Šestnásta – Príroda sa hnevá – pojednáva o vzniku kráterov, výbušných vulkánoch, klimatických cykloch a ich poruchách, búrkach, hurikánoch a tornádach, lavínach, zosuvoch pôdy, tsunami a ničivých povodniach. Sedemnásta – Spojenectvo a solidarita – je venovaná kvitnúcim rastlinám a ich opeľovačom, cizopasníkom, symbióze, skupinovému lovu, spolupráci medzi druhmi a živote v kolóniách. Posledná, osemnásta kapitola – Rekordmani od prírody – sa zaoberá nadmernými rastlinami a živočíchmi, silákmi od prírody, ríšou trpaslíkov, majstrami v prispôsobovaní a najlepšími atlétmi našej planéty.
Všetky mimoriadne zaujímavé texty sú doplnené veľkým počtom farebných ilustrácií a tvoria tak spolu jedinečnú, pútavú, zábavnú a poučnú zároveň publikáciu, ktorá by nemala chýbať v knižnici každého človeka túžiaceho po poznávaní nových vecí.

Na záver

1128 15
235

MSK-Archív dokument. č. 6084

2 Zápisnica

napísaná z príležitosti kolaudácie prác,ktoré boli brigádnicky prevedené zamestnancami Demänovskej jaskyne Slobody cestou Údržbárskeho strediska v Lipt.Mikuláši,na zlepšenie mikroklimatických podmienok v Dračej Padovej jaskyni,dna 17.12.1963.
Prítomní podľa pozvania Strediska pre prevádzku jaskýň v Bratsilave:
s.Vladimír Nemec,riaditeľ MSK,Lipt.Mikuláš,
s.Michal Lúčanský,OTR SH Ružomberok,
s.Ján Ošvalda,vedúci ÚS,Lipt.Mikuláš,
s.Leonard Blaha,Stredisko pre prevádzku jaskýň,Bratislava,
s.Peter Droppa,správca Dem.jaskýň a okresný konzervátor, ONV Lipt.Mikuláš.
Ospravedlnil sa :s.Dr.Anton Droppa,spel.odd.ZÚ SAV Lipt.Mikuláš.

Kolaudačná komisia po prehliadke prevedených prác konštatovala,že práce ,prevedené vnútri jaskyne i z vonkajšej strany vchodu do Zuffovho domu boli prevedené kvalitne,tak ako to ukladala zápisnica zo dna 20.9.1963.Tak podobne boli prevedené i práce na plošine pred hlavným vchodom do jaskyne.Pri prevádzaní týchto prác sa upustilo od odvodnenia povrchových vôd,ako to bolo uložené spomenutou zápisnicou,vzhľadom na to,že navezená zemina bude stačiť infiltrovať atmosferickú vodu,takže nehrozí nebezpečie vtekania tejto vody do priestorov jaskyne.
Práce,ktoré treba dokončiť do začiatku letnej sezóny t.j.do 30.4.1964.:
1.Namontovať čerpadlo s)potrebným potrubím na čerpanie vody z jaskynnej vyvieračky do jaskynných priestorov cez hlavný vchod,kde sa voda bude zachytávať do rezevoáru a odtiaľ samospádom sa bude rozvádzať do jaskynných priestorov.S prácou započať ihneď vzhľadom na začiatok zimného obdobia s priaznivými nízkymi teplotami,takže v jaskyni už začalo mrznúť.Napr.v Hlbokom dome bolo -7°C a V Kmeťovom dome -4°C.
2.Vchod pod Baštou a vchod za chatou,ako aj výsadbu listnatých stromov ako to ukladá záznam z 20.9.1963,previesť bezpodmienečne ihneď po skončení zimného režimu.

Pri prehliadke jaskyne komisia konštatovala,že do začatia letnej sezóny treba previesť nasledovné práce:
1.Výmena prehnitých schodov a zábradlia,
2.Chodník,ktorý sa pomerne prudko svažuje od Kmeťovho domu k domu Halašovmu,kde sa vytvára námraza a hrozí nebezbečie úrazu,vyriešiť podestami a opatriť dreveným zábradlím.Tak podobne vyriešiť aj chodník okolo Janošíkovho stola.
3.Opraviť po celom prevádzkovom okruhu elektircké vedenie a svietidlá.
4.Upraviť a vysypať štrkom všetky chodníky v jaskyni.
5.Upraviť a vysypať prístupový chodník k jaskyni a previesť náter zábradlia.
Na uvedené práce predložiť objednávku na ÚS Lipt.Mikuláš do 15.1.1964.

V.Nemec M.Lúčanský J.Ošvalda L.Blaha P.Droppa

Sintrová výzdoba Demänovskej jaskyne slobody

ČISTÁ ENERGIA PRE TATRY

Slovenské elektrárne, člen skupiny Enel, jasne deklarujú svoju dominantnú pozíciu v oblasti ochrany životného prostredia. V rámci programu Energia pre prírodu je rozpracovaný projekt ekologizácie vysokohorských chát s cieľom skvalitniť komfort prevádzok a znížiť spotrebu emisií s jeho negatívnym dopadom na prírodu.
Téryho chata (2015 m. n. m.). Začiatkom roka 2010 Slovenské elektrárne, člen skupiny Enel, nainštalovali na tejto turisticky vyhľadávanej chate nové solárne panely, ktoré ročne usporia až 6 ton emisií CO_2 a zabezpečia plynulý chod prevádzky, čo sa už prejavilo na vyššom komforte a službách pre všetkých turistov a návštevníkov. Po viac ako 110 rokoch sa Téryho chata stala názorným príkladom využívania čistej energie v Malej studenej doline.
Novou ekologickou technológiou sa zmenila prevádzka aj na Zbojníckej chate (1960 m. n. m.). Čistú energiu pre Chatu pri Zelenom plese (1551 m.n.m.) priniesla revitalizácia malej vodnej elektrárne. Chata je pre svoje mimoriadne dobré terénne podmienky veľmi vyhľadávaná turistami, cyklistami a horolezcami.

Téryho chata

Téryho chata

Téryho chata

Téryho chata

Chata pri Zelenom plese

Chata pri Zelenom plese

Chata pri Zelenom plese

Zbojnícka chata

SLOVENSKÉ ELEKTRÁRNE

Enel

ENERGIA PRE **PRÍRODU**
ENERGIA PRE KRAJINU

www.seas.sk
energiaprekrajinu.sk